

= ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΑΡ. 2.
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1920.

GRAMMATA

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΑΡ. 2. — ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΣΕΠΤΕΜ. - ΟΚΤΩΒΡ. 1920

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ - ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΑΡΓΑΣ - ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Μ. ΠΕΡΙΔΗΣ

ΔΙΜΗΝΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΓΡΑΦΕΙΟ: ΠΛΑΤΕΙΑ ΜΟΧΑΜΕΤ ΑΛΥ 17
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Β. Ρ. 1146 - ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ:

ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΓΡ.Δ.	48.—
ΕΛΛΑΣ	ΔΡΑΧ.	15.—
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΣΕΛΗΝ.	12.—

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΑΔΙΟΥ

ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΓΡ.Δ.	8.—
ΕΛΛΑΣ	ΔΡΑΧ.	2 50
ΆΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ	ΣΕΛΗΝ.	2.—

GRAMMATA

REVUE GRECQUE BIMESTRIELLE

BUREAU: PLACE MOHAMED ALY 17
ADRESSE: B.P. 1146 - ALEXANDRIE

ABONNEMENTS:

EGYPTE	P.T.	48.—
GRÈCE	DRACH.	15.—
AUTRES PAYS	SHELL.	12.—

LE NUMÉRO

EGYPTE	P.T.	8.—
GRÈCE	DRACH.	2,50
AUTRES PAYS	SHELL.	2.—

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μ. ΠΕΡΙΔΗΣ: Τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Πραγματικότητα.
ΓΙΑΝΝΗ ΚΕΦΑΛΛΗΝΟΥ: Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν πόλεων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΛΟΥΚΗ ΦΑΡΜΑΚΗ: Οἱ δολοφονικὲς ἀπόπειρες.
Π. ΧΑΛΚΟΥ: Ἀθηναϊκὰ Γράμματα.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ

MARCEL MARTINET: Γράμματα ἀπὸ τὴ Γαλλία.
LUIGI FABBRİ: Γράμματα ἀπὸ τὴν Ἰταλία.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Μ. Π.: Marcel Martinet.
ΤΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ: Τὰ οικονομικά μας.

GRAMMATA

ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ, ΑΡ. 2. ΣΕΠΤΕΜ.-ΟΚΤΩΒΡ. 1920. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΙΓΥΠΤΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ

ΚΑΙ Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

I

Οἱ ἄνθρωποι σήμερα μελετοῦν εἰδικὰ ἓναν κλάδο ἢ μιὰ μέθοδο τῆς γνώσης κλεισμένοι καὶ ταμπουρωμένοι πολλὰς φορὲς μέσα στὰ σύνορά της. Τὸ μεγάλο φαινόμενο μέσα στις διανοητικὰς ἔρευνες τοῦ δεκάτου ἑννάτου καὶ εἰκοστοῦ αἰῶνος εἶναι ἡ ὀλοένα καὶ πρὸ πολυσχιδῆς διακλάδωσις τῶν μερῶν τους σὲ ἀπειρα ρυάκια. Μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ οἱ εἰδικοὶ νὰ μὴν προφταίνουν ἢ νὰ μὴν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη ἢ καὶ νὰ μὴ θέλουν ν' ἀνέρχονται πρὸς τις πηγὰς γιὰ νὰ προσδιορίζουν, μαζί με τὴν ἀξία τοῦ κλάδου των, τὴν ἔκταση καὶ τὴ φορὰ ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

Μέσα στὴν κοινωνιολογία καὶ τὴν ἱστορία, ἡ εἰδίκευσις διαπιστώνεται ὄλο καὶ πρὸ ζηλότυπα ἐπίμονη. Ἄν καὶ οἱ κλάδοι αὐτοὶ συγγενεύουν στενὰ καὶ χτεσινὴ ἀκόμα εἶναι ἡ ταυτότης του μετὰ τὰ φιλοσοφικὰ νεφελώματα, ἔχουν τὴν τάση σήμερα νὰ παραμελοῦν τὴν ἔρευνα τῶν πρώτων αἰτιῶν. Καὶ ὅμως μόνη ἡ φιλοσοφία μετὰ τὴν ἀναδρομὴ πρὸς τις πηγὰς μπορεῖ νὰ ἐξασκῆ μιὰ σωτήρια ἐπαλήθευση τῶν ἐξαγομένων τους.

Οἱ κοινωνιολόγοι καὶ γενικὰ οἱ σκεπτόμενοι μεταχειρίζονται συχνὰ ἔννοιες ποὺ δὲν ἀνέσκαψαν γιὰ νὰ βροῦν σὲ ποιά βασιμικὴ ἀντίληψη βυθίζονται τὲς ρίζες τους.

Ἐνα ἀπὸ τὰ προβλήματα ποὺ συχνότερα θ' ἀπαντήση κανεὶς νὰ θίγονται μέσα στις ἱστορικοκοινωνικὰς μελέτες, πρὸ πάντων σήμερα, εἶναι ἂν τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ὑπακούουν σὲ ἰδεολογικὰς ἐπιδράσεις ἢ ἐκδηλώνονται καὶ ἀναπτύσσονται σύμφωνα με φυσικοὺς νόμους ὅπου καμιά ἐξωτερικὴ ἄλλου εἶδους ἐπέμβασις δὲν τὰ διευθύνει. Καλύτερα: ἂν τὸ πνευματικὸ ἢ διανοητικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐξασκῆ ἐπάνω στὴ ζωὴ αὐτόνομη ἐπίδραση ἢ δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ παρὰ ἀντανάκλασις τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας τοῦ κόσμου.

Καὶ οἱ δύο ἀντιλήψεις, τὸ πρόβλημα αὐτὸ, διαπερνᾶ ὅλες τις κοινωνικὰς ἔρευνες χωρὶς νὰ λύνεται πάντοτε καὶ προκαταβολικὰ στὸν ἀρχικὸ του κόμπο.

Ἡ ἀπλὴ διατύπωση τοῦ ζητήματος μορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Οἱ ἰδέες, τὸ περιεχόμενο τῆς ἀνθρώπινης διανοήσεως, ὁ νοῦς, προϋπάρχει, εἶναι ξεχωριστὸ στοιχεῖο μέσα στᾶλλα, ποὺ συνιστοῦν τὴν ὕλη, στοιχεῖα, ἢ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ παραλλαγή τῆς ὕλης σὲνα ὀρισμένο βαθμὸ ἢ στάδιο τῆς ἐνεργείας τῆς. Καὶ ἂν δεχτοῦμε τὴν πρώτη ὑπόθεση, θὰ συμπεράνωμε τὴν ἐπίδραση τοῦ νοῦ ἐπάνω στὴν πραγματικότητα, κι ἂν περάσωμε στὴ δεύτερη ὑπόθεση— ποῖο θὰ εἶναι ἀκριβῶς τὸ συμπέρασμά μας; Τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἀνταποκρίνεται στὴν πρώτη ὑπόθεση; Ὅχι ἀναγκαστικά. Κάποια λύση θὰ βροῦμε στὸ τέλος τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ. Ἄς περιοριστοῦμε τώρα νὰ βάλωμε κάτω τοὺς ὅρους τοῦ προβλήματος.

II

Τὸ διανοητικὸ στοιχεῖο, ἢ μονὰς τῆς νοητικῆς παραγωγῆς, ὅπου ὀλοκληρώνεται ἢ συνδυασμένη ἐνέργεια ἀλείρων μικρῶν παραγόντων σὲ αἰσθητὸ καὶ συγκεκριμένο μόριο, εἶναι ἡ ἰδέα. Γιὰ νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα ἂν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι αὐτόνομος καὶ ἐπομένως μορεῖ καὶ διαμορφῶναι τὴν πραγματικότητα σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους του, πρέπει νὰ καθορισθῇ ἂν ἡ νοητικὴ μονὰς, ἢ ἰδέα, ἀποτελεῖ ξεχωριστὴ καὶ περιούσια ὄντοτητα. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσωμε τὴν τεχνικὴ γλῶσσα, εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἡ ἰδέα a priori;

Ἡ φιλοσοφία μελετᾷ τὸ ζήτημα αὐτὸ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα. Ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ποὺ προσπάθησαν νὰ τὸ ἐξετάσουν συστηματικὰ καὶ ὡς ὀρισμένο ἀντικείμενο, ἔχομε ὑπ' ὄψη μας τὴν Πλατωνικὴ καὶ Καντικὴ θεωρία καί, σὲ δεύτερο βαθμὸ, τὸν ἰδεολογισμὸ τοῦ Μπέλλεϋ καὶ τὶς θεολογικῆς ἀντιλήψεις γενικῶς ἐπάνω στὸ ζήτημα.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, οἱ ἰδέες εἶναι οἱ ἐκ τῶν προτέρων ἀφηρημένες ἔννοιες τῶν πραγμάτων, καλύτερα οἱ ἔννοιες μὲ τὸ μέτρο τῶν ὀποίων ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀντιλαμβάνεται τὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον, τὸν ἐκτιμᾷ, τὸν προσδιορίζει καὶ, μορεῖ νὰ πῆ κανεῖς, τὸν δημιουργεῖ. Ἐχει μέσα στὸν ἐγκέφαλό του ὁ ἀνθρώπος τὴν ἰδέα τοῦ καλοῦ, τοῦ ὀφελίμου, τοῦ σχετικοῦ, τοῦ ἁρμονικοῦ. Στὰ σταθμὰ αὐτὰ ἀνάγει τὰ πράγματα γιὰ νὰ καθορίσῃ τὴν ἀξία τους. Ποιὰ ἢ σχέση τῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἰδεῶν, ὁ Πλάτων δὲν τὸ μελετᾷ. Οὐδὲ βγαίνει ἀπὸ τὴ φιλοσοφία του ὀρισμένο συμπέρασμα γιὰ τὴν πραγματικότητα ἢ μὴ τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου. Σὰ νὰ φαίνεται ὅτι ὁ ἀρχαῖος ποιητὴς ἔπαιρνε ὡς δοσμένο, πῶς ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ὑπάρχει ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος κι ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ ἀνθρώπος μὲ τὶς ἰδέες του, κριτῆς, ἐκτιμητῆς καὶ κυρίαρχος τοῦ κόσμου. Οἱ ἰδέες, κατὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι ψυχῆς ποὺ σὰ μελίσι ἔχουν στήση τὴν κυνέλη τους μὲς στὸν ἀνθρώπινο νοῦ. Τὶς βλέπει νὰ φτερουγίζουν, βασιλομέλισσες, κυριαρχώντας ἀπὸ τὸν αἰθέρα τὸν ἀντικειμενικὸν κόσμον.

Ὁ Πλάτων δὲν μελετᾷ τὸν τυπικὸν σχηματισμὸ τῶν ἰδεῶν. Δὲν ἀναλύει. Γι' αὐτὸν εἶναι μονάδες ἀπλές, ὅπως γιὰ τὸ σημερινὸ χη-

μικὸ, τὸ ὑδρογόνο. Δὲν εἶναι μόνο μορφές, ἐξωτερικὸ ντύμα τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ οὐσία, πρὸ πάντων οὐσία, ἢ πεντουσία τῶν πραγμάτων, τὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ θεῖον ποὺ ἐναποτεθήκανε μέσα στὸν ἀνθρώπον. Τὰ πράγματα γίνονται καθ' ὁμοίωση τῶν ἰδεῶν.

Κατὰ ταῦτα, ὁ ἀνθρώπος ὄχι μόνο ἐπηρεάζει τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὴν πλάθει, ὀφείλει (καὶ κατὰ τοῦτο ὁ πλατωνισμὸς εἶναι ἠθικὴ) νὰ τὴν πλάθει μὲ τὶς ἰδέες.

Ὁ Κάντ ἐπῆρε τὶς ἰδέες ὡς ὀρισμένο ἀντικείμενο μελέτης καὶ ἀνέλυσε, καλύτερα, ξεβίδωσε τὴ μηχανικὴ τοῦ νοῦ.

Κατὰ τὸν Κάντ, ὑπάρχουν μέσα στὸ νοῦ, μέσα στὴν διάνοηση, ὀρισμένες κατηγορίες, δηλαδὴ ὀρισμένοι τύποι, φόρμες, μέσον τῶν ὀποίων οἱ ἔννοιες βγαίνουν στὸ φῶς Ὁ νοῦς, φυσικὸς ἢ περιούσιος ὀργανισμὸς (τὸ ζήτημα μένει ἄλυτο καὶ οὐδὲ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ λυθῇ, γιὰ νὰ μελετηθῇ ὁ σχηματισμὸς τῶν ἰδεῶν, ἀφοῦ ἡ μέθοδος τοῦ Κάντ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἡ ἐπαγωγή) ἔχει τοὺς νόμους του, τοὺς νόμους τῆς ἰδιοσυστασίας του. Ἐνα στοιχεῖο εἰσβάλλοντας στὴν περιοχὴ του, ὑποτάσσεται στοὺς νόμους του αὐτοῦς, διαμορφώνεται, ἀλλάζει σύμφωνα μὲ τὴ φυσικὴ καὶ χημεία τοῦ νοῦ, θὰ ἔλεγε ἓνας σημερινὸς φυσιολόγος.

Οἱ κατηγορίες εἶναι τὰ προϋπάρχοντα, μέσα στὸ νοῦ, γεωμετρικὰ σχήματα, ποὺ γεμίζουν οἱ δονήσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου περνώντας ἀπὸ τὴν αἰσθητικότητα, ἀπὸ τὰ κανάλια τῆς αἰσθητικότητος, τὸ χρόνο καὶ τὸ χῶρον. Ἐταί, ὁ νοῦς, τροφοδοτούμενος ἀπὸ τὴν αἰσθητικότητα, λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ τὶς ἔμφυτες κατηγορίες καὶ παράγει τὶς ἰδέες.

Ἐπάρχει λοιπόν, κατὰ τὸν Κάντ, μέσα στὴ διάνοηση, ἓνα σύνολο μορφῶν καὶ σχέσεων διαρκῶν καὶ ἀμεταβλήτων δοσμένων πρὶν ἀπὸ κάθε πραγματικὴν ἐπίδραση.

Ὁ Κάντ δὲν μελετᾷ οὔτε παραδέχεται περιεχόμενο ἰδεῶν δοσμένων a priori. Ἀναλύει τὶς λειτουργίες τοῦ μυαλοῦ καὶ σταματᾷ σὲνα σύστημα στοιχείων ἀπλῶν ποὺ δὲν μορεοῦν ν' ἀναχθοῦν σὲ κανένα πειραματικὸν σχηματισμὸ, ἀλλὰ ὑπάρχουν ἀκριβῶς πρὶν ἀπὸ κάθε πείρα.

Κατὰ ταῦτα, ἡ πραγματικότης ὄχι μόνο ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς ἰδέες ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἀνθρώπον ἔξω ἀπὸ τὶς μορφές τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθητικότητος. Καὶ ἂν ὑπῆρχε αὐτὴ καθ' ἑαυτή, εἶναι σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἀνθρώπον. (*)

Ἡ ἀνάλυσις τοῦ νοῦ ἀπὸ τὸν Κάντ φαίνεται ὀριστικὴ. Μορεῖ τὸ εἶδος τῆς μηχανικῆς ποὺ προσδιορίζει νὰ ὑπάρχῃ τρόπος ν' ἀπλοποιηθῇ, οἱ τύποι, οἱ κατηγορίες, ν' ἀναχθοῦν σὲ μικρότερον ἀριθμὸ, ἀλλὰ ἡ μέθοδος τοῦ Κάντ εἶναι τελεσιδικὸς στὴν ἀρχὴ τῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ὀρισμένες αὐτὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὶς ἰδέες, ὑπάρχουν συστήματα ποὺ λύνουν τὸ ζήτημα ἀναπτύσσοντας γενικῆς κοσμοθεωρίες ποὺ τὸ περιέχουν. Ἡ ἰδέα δὲν εἶναι πὰ ἡ νοητικὴ μο-

(*) Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀναπτύσσει μὲχρι τῶν τελευταίων ἀπαγογῶν τῆς ὀ Γενεῶς καντικὸς φιλόσοφος Spinoza ποὺ τόσο μελετοῦσε καὶ ἔπαιρνε ὡς ὀδηγὸ ὀ Τολστόη.

νάς ή ή άφηρημένη έννοια ενός πράγματος, αλλά κάποια πνευματική δύναμις που ζωογονεί τον κόσμο, κάποια ψυχή των πραγμάτων που κυκλοφορεί άόρατα μέσα τους. Τέτοιος είναι ο ιδεολογισμός του Μπέλκλεϋ. Ολιγότερον ακόμη συγκεκριμένες, οι θεολογικές αντίληψεις επάνω στις ιδέες συγχίζονται με τον πνευματισμό δηλαδή με την πίστη στο πνεύμα ως το κύριο και διαρκές στοιχείο του κόσμου που παλαίει, καθώς οι μυθολογικοί θεοί, με την ύλη που νικά και εκμηδενίζει.

Χώρα από το ζήτημα της έσωτερικής τους αξίας, οι αντίληψεις αυτές δεν ξεκαθαρίζουν την ιδέα ως έννοια ξεχωριστή και δεν παρουσιάζουν κανένα πλήρη και ικανοποιητικό όρισμό της. Γι' αυτό μπορούν να παραμειηθούν.

"Αν όλες οι αντίληψεις που αναφέραμε παραδέχονται με τον ένα ή άλλο τρόπο τις ιδέες ως αυτόνομες από τον έξωτερικό κόσμο, οι υλιστικές λεγόμενες θεωρίες δεν τις έννοούν παρά ως άπλά φυσικά φαινόμενα που υπακούουν στους νόμους οι οποίοι κυβερνούν όλη την πραγματικότητα. Οι ιδέες γι' αυτούς δεν είναι παρά παράγωγες της υλικής αντιδράσεως επάνω στο όργανο νου. Η ιδέα είναι μια ενέργεια, μια είκόνα όπως το είδωλο ενός αντικειμένου που καθρεπίζεται.

Οι υλιστικές θεωρίες έρριξαν κάτω την πίστη στο εκ των προτέρων δοσμένο περιεχόμενο των ιδεών. Στα δόγματα των παλαιών φιλοσόφων, ανιέταξαν τον πειραματισμό. Αλλά κανείς υλιστής φιλόσοφος δε δοκίμασε να επαναλάβη την καντική άνάλυση για να την ανατρέψη. Έναντίον της πλατωνικής αντίληψως και του θεολογικού ιδεολογισμού, εξένοιξαν τις θετικές ψυχολογικές και κοινωνικές μελέτες που δεν άρρησαν να σκορπίσουν τις μεταφυσικές υποθέσεις, να τις καταδείξουν αλλά λογικεντικά κατασκευάσματα που ξεβγαίνουν μόλις από τα μυθολογικά όνειροπολήματα των πρώτων ανθρώπων.

"Όμως οι θεωρίες των υλιστών—και έννοούμε προ πάντων τους ιστορικούς και κοινωνιολόγους—δεν έμελέτησαν ειδικά το ζήτημα των ιδεών. Κρίνοντας γενικά τις διανοητικές εκδηλώσεις των λαών, ζητούν και βρίσκουν τους οικονομικούς παράγοντες (στον άπλό ή σύνθετο τύπο τους) που τις προσδιορίζουν και τις προκαλούν. Υστερούν φανερά στις ψυχολογικές μεθόδους και στην άνάλυση των διανοητικών λειτουργιών που είναι μολετατα τα κίνητρα της ανθρώπινης δράσεως.

Οι σημερινές κοινωνικές και ήθικες μελέτες είναι φανερά επηρεασμένες από τα συμπεράσματα της φιλοσοφίας επάνω στις ιδέες.

"Η άστική λεγόμενη κοινωνιολογία, χωρίς βέβαια να ξεκαθαρίσει προκαταβολικά ζητήματα ιδεών, τείνει να πιστεύη στην προέπαρξή τους, σύμφωνα λίγο με την αντίληψη του Πλάτωνος, λίγο με τις θεολογικές αντίληψεις. Παραβέχεται δηλαδή περιεχόμενο ιδεών δοσμένο εκ των προτέρων. "Η δοξασία αυτή της επιτρέπει να προκηρύσσει γενικά διανοητικά δόγματα, τα οποία βασισμένα επάνω στην όμοειδή και διαρκή φύση των ιδεών, πρέπει να είναι καθο-

λικής εφαρμογής μέσα σε χώρο και χρόνο. Είναι οι αιώνιες γενικές αλήθειες που μένουν απαρασάλευτες από καταβολής κόσμου, αφού ο άνθρωπινος νους έδóθη με έμφυτες ιδέες.

"Η σοσιαλιστική λεγόμενη κοινωνιολογία, αντίθετα, που δεν είναι παρά το σύστημα των ποταμών που πηγάζουν από το Μάρξ, πιστεύει στην υλιστική αντίληψη των ιδεών: ότι οι ιδέες και όλα τα νοητικά φαινόμενα είναι παράγωγα και όχι άρχικά. "Η φιλοσοφική αυτή δοξασία διαπερνά όλη τη μαρξιστική άνάλυση, όπου κάθε πνευματική εκδήλωση έρηναύεται ως παράγωγη ορισμένων κοινωνικών όρων, προ πάντων οικονομικών, που είναι ή πρώτη γενέτειρα πηγή όλων των ανθρώπινων φαινομένων.

Κατά ταύτα, στην ιστορία, κάθε ιδεαλιστική εξήγηση είναι ανακριβής, ανεπαρκής. "Ό,τι νομίζουμε διανοητικό ρεύμα που προσδιορίζει την εξέλιξη μέσα στα ανθρώπινα, δεν είναι παρά προϊόν ορισμένων κοινωνικών συνθηκών μέσα σε μια σειρά οικονομικών παραγόντων. "Ας ανάλυσουμε και καθορίσουμε τους παράγοντας αυτούς" θα έχουμε τότε την πραγματική συνέχεια των αιτιών και αποτελεσμάτων, όπου, τα διανοητικά φαινόμενα, οι ιδέες, δεν είναι παρά μερικοί κρίκοι, πολλές φορές όχι κύριοι, αλλά επιπροσθετοι στη σειρά όλων των κρίκων που συνιστούν την όλη εξέλιξη της κοινωνικής ζωής.

"Η στάση μας απέναντι στα κοινωνικά φαινόμενα, φωτισμένη από τη γνώση ότι οι ιδέες είναι παράγωγες της κοινωνικής πραγματικότητας και όχι ψυχικές ενέργειες φυτευμένες μέσα στον άνθρωπο από μια υπερφυσική δύναμη, πρέπει να προσδιορίζεται από την αντικειμενική μελέτη και από τον πειραματισμό. Μελετώντας την πραγματικότητα, λύνοντας τον κόμπο των φαινομένων για να βρούμε τον άπλό συνδυασμό, αν όχι την άρχική γραμμή, πρέπει να περιμένουμε το πείραμα να μās υπαγορεύση την εξήγησή του και όχι μια προκατειλημμένη ιδέα να μās επηρεάση στην έρμηνεία του. Γιατί, τότε, δεν κάνουμε τίποτε. Πήραμε ως αιτία ένα διάωσο αποτέλεσμα και όλη ή εξήγησης, που δόσαμε, του φαινομένου, είναι ψεύτικη ή τουλάχιστον όχι ριζική. "Η δράσις μας πρέπει να στηρίζεται, κατά τις αντίληψεις αυτές, επάνω στις κοινωνικές πραγματικότητες και όχι επάνω σε άτομικές θελήσεις που ή αντιπροσωπεύουν γενικές έφρεςεις και, τότε, ας τοποθετούνται μέσα στο σύνολο ή αποτελούν ιδιορρυθμίες και άνεδαφικά όνειροπολήματα και, τότε, κοινωνικώς δεν έχουν καμμιά αξία.

Με αυτό το πνεύμα είναι ποτισμένη όλη ή μαρξιστική και γενικώς σοσιαλιστική μέθοδος. Αυτές είναι οι κύριες αντίληψεις της που τη χωρίζουν από τις άστικές ιδεολογίες, άναμικά αισθηματολογήματα, άπομεινάρια των αιώνων, όπου οι αντιπροσωπευτικοί τύποι μās κοινωνικής καταστάσεως άπορροφούσαν μέσα στην προσωπικότητά τους όλη τη κατάσταση! "Αραγε δεν γίνεται ακόμη το ίδιο; Οι σημερινοί κοινωνικοί αντιπροσωπευτικοί τύποι άπορροφούν ό λιγώτερο, παρουσιάζονται πιο πολύ ως πρωτοπόροι μās φάλαγγος που τους περιτριγυρίζει και τους συνοδεύει όρατά.

III

Όταν λέγουν ότι μέσα στην παγκόσμια πάλη που ζυμώνει την δημιουργία, οι άνθρωποι ρίχνουν πυρωμένες τις ιδέες τους και η εξέλιξις των κοινωνιών δεν είναι παρά η ατέλειωτη μίξις, αντίθεσις, συμπλήρωσις και απορρόφησις των ιδεών, είναι μιὰ πραγματικότητα που όσο βαθθαίνει κανείς το νόημά της τόσο δείχνεται ακλόνητη και θεμελιώδης.

Η ξεχωριστή τάσις που διακρίνει τον ύψωμό του πνευματικού επιπέδου στο βαθμό που συνείθισαν να προσδιορίζουν με τη λέξη πολιτισμός, είναι η ολοένα και πιο συστηματική ένότης των έσωτερικών δυνάμεων και λειτουργιών του ανθρώπου, παράλληλα με μιάν απεριόριστη έρευνητική αναδίφηση του αντικειμενικού κόσμου. Δε μελετήθηκε ακόμα πόσο στενή είναι η σχέση των δύο αυτών κατευθύνσεων της επιστήμης, πόσο η μιὰ πηγάζει από την άλλη, πόσο η άμοιβαία εισφορά, αντανάκλασις και συμβολή είναι αδιάκοπες και αναγκαίες.

Έρχονται εποχές που η μιὰ από τις δίδυμες αυτές κατευθύνσεις παίρνει μεγαλύτερη σημασία και ανάπτυξη, όταν, κάποιος επίτιμος και απελπιστικός προσανατολισμός τους σε μιὰ όρισμένη διεύθυνση, απογοητευτή τη διαφασμένη αναμονή των ερευνητών. Και αρχίζει τότε ένα κίνημα άποστροφής προς τις ψυχολογικές μελέτες εις όφελος των θετικών και ταύταλιν.

Σήμερα, από δεκάδες έτών τώρα, οι θετικές μελέτες περάσανε στο πρώτο επίπεδο των επιστημονικών έρευνών και εκτός που παραμερίσανε τις ήθικο-ψυχολογικές μελέτες, τις έμποτίσανε μιάν άναμφισβήτητη δυσπιστία προς το αντικείμενό τους που είναι ο άνθρωπος.

Η αίτια αυτού του φαινομένου είναι η παραγνώρισις της αυτονομίας, που αρχική ή επίκτητη — κατακτημένη σταγόνα με σταγόνα μέσα σε αιώνες εξέλιξεως — χαρακτηρίζει το ανθρώπινο πνεύμα ανάμεσα στα όντα. "Όχι αυτονομία γελοίου μονόχρη που περιδιαβάσει μέσα στον κόσμο δεν ξέρω ποιά οράκη κυριαρχίας, αλλά φλόγα — διαλείπουσα, ναι — θελήσεως και νοήσεως φωτίζοντας μιὰ συνείδηση που πολεμά και φτάνει να διαπιστωθή.

Ο κόσμος έχει τους νόμους του, αμείλικτους, άπαρασάλευτους, που προσδιορίζουν με μαθηματικήν ακρίβεια την τροχιά των σιωπηλών, απελπισμένων κύκλων του. Ο άνθρωπος, σάρκα από τη σάρκα του κόσμου, μόριο μέσα στο άπειρο, μπορεί ο κόσμος να το συντρέψη σε κάθε στιγμή. Άλλά η διάνοια του ανθρώπου βλ έπει τον κόσμο, ο κόσμος ανοίγεται ως θέαμα μπροστά στον άνθρωπο, που τον μετρά, τον κρίνει και προσπαθεί τρέμοντας να περάση στις μυστηριώδεις πηγές του.

Στην παράσταση του κόσμου, το πνεύμα είναι αυτόνομο. Δηλαδή οι νόμοι του πηγάζουν από τις ίδιες ανάγκες του και ο κόσμος παριστάνεται μέσα του διαμέσον των νόμων αυτών. Αυτονομία ακριβὰ πληρωνόμενη, αν παρατηρηθή ότι ο άνθρωπος δεν έχει άμεσα η γνώση του κόσμου, από καθαρή κοινωνία της ουσίας του.

Μολαταύτα αυτονομία που έχει συνείδηση της αρχής της. Ο άνθρωπος έχει μιάν ύποσυνείδητη αίσθηση ότι ελεύθερα συλλαμβάνει μέσα στον νοῦ του τις παραστάσεις του κόσμου και ότι ελεύθερα άθεΐται στην γενική ζωική του εκδήλωση. Στην τυφλή όρμη του ζείν. Δε λέγω στις καθέκαστα πράξεις του όπου κατορθώνει και βρίσκει τα ελατήρια που τον παρακίνησαν. Και είναι καλό, είναι σωτήριο ν' ανακαλύπτει αυτά τα ελατήρια, αλλά την όρμη της ζωής δεν μπορεί να την προσδιορίση. Κι αν νομίξη ότι την προσδιορίζει άπαιτάται περισσότερο παρά εαν θεωρούσε τον εαυτό του όλωσδιόλου ελεύθερο. Γιατί δεν υπάρχει μεγαλύτερο σκοτάδι, στα θεμελιώδη ζητήματα της ζωής, από μιὰ χλωμή χαραμίδα φωτός που παίρνομε για τον ήλιο.

Στην πιο λεπτόλογη αλλά και ανοιχτομάτα άνάλυση του νοῦ, σταματοῦμε σε κάτι τύπους, σε κάτι σχέσεις, σε κάτι νόμους άπλοῦς που φαίνονται να υπάρχουν σήμερα (στο παρόν στάδιον εξέλιξεως του ανθρώπου) πριν από κάθε πείρα. Στους νόμους αυτούς δεν υποτάσσεται βέβαια η πραγματικότητα, αλλά για να γίνη νοητή περνά μες από αυτούς τους νόμους. Και ο άνθρωπος έχει, είπαμε, την ύποσυνείδητη αίσθηση της ανεξαρτησίας των.

Ο άνθρωπος, στη βαθειά του ύπόσταση, πιστεύει ότι μπορεί να εκλέγει, ότι έχει τη θέληση να εκλέγη. Αυταπάτη; Ίσως η ελευθερία να μὴν είναι παρά το βάρος της θελήσεως που πιστεύει στον εαυτό της.

Όμως είδαμε πως δικαιολογείται φιλοσοφικά (πολύ συνοπτικά βέβαια και κατ' αρχήν) η αίσθησις της αυτονομίας του πνεύματος, όπου η θέλησις αντίκει την πίστη της. Η συνείδησις της αυτονομίας του πνεύματος όπως καθορίσθηκε, είναι η μεγαλύτερη ανθρώπινη δύναμις. Την έχουν όλες οι δυνατές διάνοιες και όταν ακόμα, φιλοσοφικά, δεν παραδέχονται την πνευματική αυτονομία. (Αν και δύναμις που άγνοει την κυριότητά της χάνει το σπουδαιότερο μέρος της άποτελεσματικότητός της).

Η συνείδησις της πνευματικής αυτονομίας, επιτρέπει στον άνθρωπο να δημιουργή τολμηρά μέσα στη ζωή. Στο είδωλο του κόσμου που κυμαίνεται εντός του, πιασμένο στη λεπτή φόρμα της διανοήσεως, ο άνθρωπος προσδίνει ανυπολόγιστη στερεότητα, όταν αισθανθή ότι αυτός είναι ο αρχιτέκτων και δημιουργός του. Το συναίσθημα αυτό του δίνει μιὰ μεγάλη δύναμη άκτινοβολίας των έσωτερικών του παραστάσεων, που, είδωλα των αντικειμένων, έρχονται και τοποθετούνται επάνω στα ίδια αντικείμενα και τα μεταμορφώνουν, τα έμφυχώνουν.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ *

(URBANISME)

Ἀντιγράψαμε ἀπὸ ἀληθινὸν ταξίδι μας τὴ Θανατία Γῆ τῆς Γαλλίας, μ' ὅλες τὶς δροσιές της, καὶ ὅλη τὴν καλοσύνη της. Τὰ ἔργα τῶν περασμένων στηριγμένα στὴν εὐσυνείδητη καὶ ἀβίαστη δουλειὰ τῶν τεχνιτῶν τοῦ μεσαίωνα.

Τὶ πύργοι, τί γοτθικὲς ἐκκλησιῆς, τί ἀπλὰ λαϊκὰ σπίτια, ὅλα σφραγισμένα μὲ τὸ ἴδιο μετρημένο γούστο πὸν χαρακτηρίζει τὴν πιὸ δυνατὴ καὶ πιὸ προχωρημένη ἐποχὴ τῆς Δύσης... Ποιὸς θὰ μᾶς διηγηθῆ τὴ ζωὴ τῶν ἀγνοημένων πὸν δούλεψαν ἀσύγκριτα στὰ χωριά τους, μακριὰ ἀπὸ τὰ κέντρα πὸν ἀπορροφῶν ὅλη τὴ δύναμη τῆς χώρας γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὴ ματαιοδοξία τοῦ μονάρχη;

Στὰ μάτια μας μὲ ἀναλογίαις καθεδρικῶν ναῶν καὶ προσωπικὲς ἀκλόνητων καμπαναριῶν, στηριγμένοι στὰ δαιμόνια χέρια τῆς ἰσορροπίας, οἱ ἴδιοι οἱ τεχνίτες δὲν ὀρθώνονται μνημεῖα ἄρτια ὅλων τῶν πεποιθήσεων, ὅλων τῶν ἀγόνων ὅλων τῶν ἐλπίδων;

Δὲ νοσταλγήσαμε μόνον τὶς περασμένες ἐποχές, δὲν λυπηθήκαμε μόνον ὅλο τὸν ἄχρηστο πλοῦτο πὸν ἴσως νὰ κρύβουμε μέσα μας, δὲν ἀγαπήσαμε μόνον, ὅταν ἐσυγκρίναμε τὰ φτωχὰ καὶ κακόμετρα δείγματα τῆς γνώσης μας καὶ τῆς τέχνης μας, μὰ ἐκονέσαμε γιὰ ὅλους πὸν πέρασαν χωροῦμενοι καὶ ἱκανοποιημένοι καὶ δὲν εἶδαν πὸς ὅλα αὐτὰ τὰ ἀριστουργήματα τὰ φέρομε μέσα μας, μέσα στὴν καρδιά μας, μέσα στὰ χέρια μας, πὸς πρέπει καὶ μεῖς νὰ πιστοποιήσουμε τὴν ἀγάπη μας σὲ ἀνάλογα ἔργα, ἂν πραγματικὰ ἐννοοῦμε ὅλα τὰ μαθήματα καὶ ὅλες τὶς χαρὲς τῶν τεχνιτῶν πὸν τὰ δημιούργησαν.

Εἴμεθα εὐτελισμένοι ὅταν ἀντιγράφουμε ἕνα κομμάτι, μιὰ γωνιά πὸν χαρακτηρίζει γιὰ τοὺς αἰῶνες ἡ ἐποχὴ της. Κι εἴμεθα ἱκανοποιημένοι πὸς ἐμεῖς διακρίνουμε τὴν ἀπόλυτη ὁμορφιὰ τοῦ ἔργου. Αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, δηλαδή ὁμολογία τῆς ἀνεκανότητας μας. Τὸ ἔργο τέχνης δὲν γίνηκε μοταταῖα γιὰ νὰ μᾶς χαρίσῃ μιὰ αἰσθητικὴν ἀπόλαυση. Κι εἶναι μόνον τὰ ψεύτικα ἔργα πὸν ἀρκοῦνται σ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία. Τὸ ἀληθινὸ ἔργο κλείνει μέσα του μιὰ πίστη, μιὰ ἐλπίδα, ἕνα μάθημα. Πὸς θὰ τὸ γνωρίσουμε ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν ζοῦμε, δὲν πιστεύουμε, δὲν ἐλπίζουμε καὶ δὲν μαθαίνομε;

Νοσταλγήσαμε τὴν ἀποστολὴ τῶν ἀγνώστων τεχνιτῶν πὸν δούλεψαν ἀσύγκριτα στὰ χωριά τους, γιὰτί ἐμεῖς δὲν ἔχομε χωριά γιὰ νὰ ἐργασθοῦμε χωρὶς φιλοδοξίας. Πὸς θὰ δουλέψουμε ὅταν δὲν ἔχομε χωριά;

Ποτὲ δὲν ἐχτίσθη ἐκκλησιὰ στὴν ἐρημίαν.

Ἔτσι προαιθανθήκαμε ὅλο τὸ οἰκοδόμημα μὲ κάθε του διαμέρισμα, καὶ ἐπροσέξαμε κάθε λεπτομέρεια καὶ κάθε γραμμὴ. Κι ἂν τὸ κτίριο εἶναι κατοικημένο δὲν θὰ βρεθῆ μιὰ γωνιά γιὰ μᾶς;

(*) Ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Adolphe Derieux: «Τὸ Κτίριο καὶ τὸ Περιβάλλον».

Θὰ στήσουμε τὸ σκαμνὶ μας καὶ θὰ δουλέψουμε τὰ χάρτινα σπίτια μας, καὶ τὶς χάρτινες ἐκκλησιῆς.

*—

Διαβάζοντας τὴ μελέτη τοῦ κ. Adolphe Derieux «τὸ κτίριο καὶ τὸ περιβάλλον» παρακολοθήσαμε γνώριμες καὶ κρυφές μας σκέψεις. Ξεκαθαρίσαμε καὶ θεμελιώσαμε πολλές παρατηρήσεις, συναρμολογήσαμε σκέψεις καὶ ἀσύνδετες ιδέαις καὶ συγκεντρώσαμε σ' ἕνα σύνολο τὶς ἀντιλήψεις τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Derieux, ὅλο τὸ σύστημα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν πόλεων.

Ἐπιστοποιήσαμε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα πὸς λείπει τὸ γούστο καὶ ἡ τέχνη στὴν ἐποχὴ μας, καὶ τὸ ἀδύνατο μιᾶς βαθμιαίας καλλιτέρευσης, ἂν δὲν ζητήσουμε ριζικὰ πιά τὴ μεταβολή.

Ἀναλύομε σύντομα τὴ μελέτη τοῦ κ. Derieux καὶ συστήνομε τὸ διάβασμα τοῦ καλοῦ αὐτοῦ βιβλίου πὸν μᾶς δείχνει πὸς ἀπλὰ καὶ φανερὰ εἶναι ὅλα τὰ ἀρχιτεκτονικὰ προβλήματα, καὶ πὸς παραστράτησαν καὶ ἐσκόνταψαν οἱ σύγχρονοι τεχνίτες πὸν θυσίασαν κάθε ἀρχὴ καὶ κάθε παρατήρηση στὸ ὀφελμιστικὸ καὶ συμφεροντολογικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς.

Ὁ κ. Derieux ἀναλύει τὸν χαρακτήρα τῶν πόλεων στὴ σχέση τους μὲ τὸ τοπεῖο πὸν τὶς τριγυρίζει. Ἀνατρέχει στὶς ἀρχικὲς συνθήκες πὸν τὶς ἐγέννησαν. Στὴν πεδιάδα κοντὰ πὸν ποτάμι, ρεῦμα ἐμπορίου καὶ εὐθυμίας, ἡ πόλη ἐξαπλώθηκε φυσικώτατα. Στοὺς μεγάλους ἐμπορικὸς δρόμους, ἡ ἀνάγκη σταθμῶν δίνει τὴ βάση νέας πόλης. Οἱ εἰσφορὲς τῶν ἐμπόρων καὶ ἡ ἐλξη τῶν ἀνοιχτῶν δρόμων, ἡ ἐπίδραση τῶν καλῶν πραγμάτων πὸν εἶτε περνοῦν εἶτε μένου, σπρώχνει τοὺς κατοίκους πρὸς τὴν πρόοδο. Οἱ πλαγιές τῶν βουνῶν καὶ τὰ ἀκροτήρια εἶναι κατάλληλα γιὰ τὴ φρούρηση τῶν περιοχῶν. Ἔτσι γύρω ἀπὸ τὸ κάστρο μαζεύονται οἱ στρατηγικὲς πόλεις. Ἡ γραφικότης τους ὅλο καὶ αὐξάνει μὲ τὸ νὰ ὑπερνικῶν τὶς δυσκολίας τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ. Τραβηγμένοι ἀπὸ τὴν ἡρεμία τοῦ κόλπου οἱ ταξιδευτὲς πὸν ἀρράζανε καὶ οἱ φηγάδες τοῦ ἐσωτερικοῦ πὸν σταμάτησαν, ἐχτισαν τὰ σπίτια τους, ὠλισσίδα τριγύρω. Ἄν τὰ σπίτια φροβισμένα ἀπὸ τὸν ἄνεμο σαρφαλώνουν ταπεινὰ πάνω στοὺς βράχους, τὸ καμπαναριὸ τῆς ἐκκλησιᾶς σημαίνει στὸ ναῦτη, πὸν ἐπιστρέφει, τὸ καταφύγιο. Στὴν ἄμυνά τους κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν οἱ ἄνθρωποι ἐφθασαν στὸ σημεῖο νὰ κατοικήσουν γύρω ἢ καὶ μέσα στὶς λίμνες ἢ χτίζοντας πόλεις ὡς πάνω στὰ σκεπασμένα ἀπὸ τὴ θάλασσα νησιά. Παραδείγματα, οἱ ξωτικὲς ὁμορφιές τῆς Βενετίας, τοῦ Ἀμστερδαμ ἢ τοῦ Τόκιο. Οἱ παλαιοὶ συνοικισμοὶ μέσα στὰ δάση ἔχασαν τὸν χαρακτήρα τους μὲ τὸν ἐξαφανισμὸ τῶν δασῶν. Μὲ τὸν XIV αἰῶνα οἱ πόλεις ἄφοβα καὶ αὐθόρμητα φυτρώνουν στὶς ἀνοιχτὲς πεδιάδες. Οἱ δρόμοι τους εἶναι κανονικοὶ σὲ τετραγωνικὸ σχῆμα διάγραμμα. Οἱ πλατεῖαις, οἱ βήσες καὶ τὰ παζάρια ξανοίγουν τὴν ἡσυχ ρυμοτομία τους σὲ κανονικὲς εὐθυμίας. Σὲ θανατία τοπεῖα καὶ γραφικὲς ἐξοχές, τὰ τελευταῖα χρόνια, χτίσθησαν οἱ πλούσιαις καὶ καλοσυντηρημέναις ἀστικὲς ἐξοχὲς διασκέδασσον καὶ λουτροπόλεις. Μεγάλαις ξενοδοχεῖαι καὶ πλούσιαις καζίνα, πάρκα καὶ περὶπετρα πὸν ἐνθυμίζουν τὸν ψεύτικον διάκοσμον μελοδράματος. Βίβες ὅλων τῶν ρυθμῶν ἀνάλογα μὲ τὴ ματαιοδοξία τῶν πλουσιῶν κυρίων των. Σύνολον πὸν χαρακτηρίζει τὴν ἄγνοια καὶ τὴν περιφρόνηση τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ Καλόν.

Ο Derivaux στην καλωσύνη του λέγει πώς πρέπει σύντομα να προνοηθούν έξοχικοί συνοικισμοί για τον εργατικό κόσμο «κατά το πρότυπο των άλλων κοινωνικών τάξεων». Μας σημειώνει όμως πώς οι αρχιτέκτονες πρέπει ν' αποφύγουν να μιμηθούν με κατώτερα υλικά, τον προπετή πλούτο των λουτροπόλεων. Γύρω στις αγροτικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις έχτισθησαν οι αγροτικές και βιομηχανικές πόλεις. Από συνήθεια και εκ των προτέρων νομίζουν πώς η βιομηχανική πόλις πρέπει να στερείται κάθε όμορφιά. Τα βιομηχανικά χωριά με τα εργοστάσιά τους πρέπει να διατηρήσουν το δυνατό και εργατικό τους χαρακτήρα έξω από κάθε αρχιτεκτονική γνωστή μορφή. «Αυτή η ανθρωπομυρμηκιά, γεμάτη από παραγωγική ενέργεια, φθάνει το ίδιο βαθμό της τελείας όμορφιάς στο σύνολό της, όπως και το έργο του καλλιτέχνη με λεπτό γούστο».

Έτσι ο κ. Derivaux αναλύει και χωρίζει τον χαρακτήρα κάθε πόλης στη σχέση της με το τοπίο που την περιβάλλει, σ' όλη την ιστορική της εξέλιξη.

Κάθε γεννιά των κατοίκων προσέφερε στη γραφικότητα της ζωής της την ίδια της προσωπικότητα και το ίδιο της γούστο. Ύστερα από το φυσικό περιβάλλον έρχονται οι ατμοσφαιρικοί παράγοντες που παίζουν σπουδαίο ρόλο στο χαρακτήρα κάθε πόλης. Γιαυτό εξετάζει ο κ. Derivaux τη σχέση του κλίματος με την όλη ζωή της πόλης. Πώς δηλαδή ο ήλιος, η βροχή, τα χιόνια και οι άνεμοι επιδράζουν την υγιεινή του συνοικισμού, και πώς η πόλις πρέπει ανάλογα να προσανατολισθή.

Βασική αρχή είναι, τα σπίτια να τα χτυπά ο ήλιος. Έτσι κανονίζεται η διεύθυνση και το άνοιγμα του δρόμου και το ύψος κάθε σειράς οικοδομών. Τουλάχιστο μιιά πλευρά των σπιτιών να ναι μεσημβρινή. «Άς μεθύσωμε από ήλιο. Άς περάση όλους μας τους πόρους: άς προσφέρωμε τό σάμα μας στην καλύτερη του θωπεία όπως οι γάτες, οι σκύλοι, οι σάντες, τα ζώα με το γερό έντοικο. Μονο τα νυχτόβια είναι βρωμερά: ποντικοί, κατσαρίδες, όνια ύπουλα, καταστρεπτικά. Να δυοσιτοιμμε στον άνθρωπο που χωρίς καμιά όφθαλμική πάθηση άνοιγοκλείει τα μάτια του μπροστά μας και τα στρέφει από το φώς».

Στα θερμά κλίματα και στις ζεστές εποχές να ζητούμε τη παρήγορη σκιά κανονίζοντας το πλάτος του δρόμου και φυτεύοντας δέντρα — πάντα στην άληθινή αναλογία της τοποθεσίας και του είδους της πόλης. Άκόμα θα λογαριάσωμε τους ανέμους και τη συνήθη διεύθυνσή τους σε κάθε μέρος για να δώσωμε την αντίθετη στροφή και κατεύθυνση στους δρόμους ώστε ν' αποφύγωμε κάθε ζημία και δυσκολία της συγκοινωνίας. Κατ' αρχή και γενικά να αποφεύγωμε κάθε συμμετρία και τακτοποιημένη ευρυθμία πάνω σε προσχεδιασμένο άξωνα, όταν αυτός θάχει ως αποτέλεσμα να κρύβη τον ήλιο ή να αφήνη ελεύθερο πέρασμα στον άνεμο.

Τα χιόνια παίζουν μεγάλο ρόλο στη φόρμα της στέγης, γιαυτό η μεγάλη της ποικιλία στα βορεινά κλίματα. Επίσης και οι βροχές. Με το μολύβι, το χαλκό και τον τοίχο ως προφυλακτικά στα βροχερά μέρη έπαιχναν περιέργως και γραφικές σιλουέτες. Στα ψυχρά κλίματα, τα σπίτια χτίζονται κοντά τόνα με τ' άλλο. Τα διπλά παράθυρα έχουν τό λόγο τους. Οι καπνοδόχες τονίζουν τό ρυθμό από τό πω φτωχό χωριάτικο σπίτι ως τό κάστρο του Chambord. Στις παραθαλάσσιες πόλεις πρέπει να καταπολεμηθή ο ύγρός

θαλασσινός αέρας που τρώγει και διαπερνά κάθε υλικό γι' αυτό οι τοίχοι είνε παχιοί.

Είδαμε πώς τό τοπίο και οι κλιματολογικοί όροι χαρακτηρίζουν κάθε οικοδομή. Πώς δηλαδή τα ντόπια υλικά — μιιά που παντού δέν είναι τα ίδια — θα ξεχωρίσουν τον χαρακτήρα του συνοικισμού. Και είναι αλήθεια πώς η σημερινή ευκολία των συγκοινωνιών επιτρέπει σύντομη και σχετικά εύθυνη μεταφορά των υλικών, μά πάντα η πόλη θα ξεδεύη τα προϊόντα της. «Στό μέρος που η πέτρα άφθονεί οι άνθρωποι γνώρισαν πάντα τέλεια να την λαξεύσουν, να την συνδέσουν, τα την κορνιζάρουν και να την σκαλίσουν».

Οι Νορβιγοί, ξακουστοί ναυτηγοί εξακολουθούν να χτίζουν από έλατο τά σπίτια τους. Στο μεσαίωνα οι πόλεις ησαν ξύλινες γιατί η χώρα ήταν γεμάτη δάση. «Και γενικά, οι χώρες που γνώρισαν να εφαρμόσουν τα ίδια τους υλικά στην αρχιτεκτονική του, αυτές γνώρισαν τις άρετές του όρθολογισμού και της όμορφιάς». Η σύσταση του εδάφους θα επιδράση όχι μόνο τά θεμέλια αλλά και την όλη οικοδομή. Έτσι στα ύγρα κλίματα και στις χώρες που υποφέρουν από πλημμύρες τό ισόγειο και άκόμα τό υπόγειο είναι πιο ψηλά από την επιφάνεια του εδάφους.

Με την καταπληκτική ανάπτυξη των μέσων της συγκοινωνίας τα τελευταία χρόνια, και με τις νέες κοινωνικές άνάγκες και τις επιστημονικές ανακαλύψεις της εποχής μας, που όλο και σπεύδει στην κοινώς έννοούμενη πρόοδο, οι άνθρωποι συνοικισμοί — όπως και τό ντύσιμο — πέρνουν όμοιομορφία, που τείνει να έξουδετερώση τό κατά παράδοση τοπικό πνεύμα. Έτσι μόνο τά ντόπια υλικά, τό κλίμα και η γεωγραφική τοποθεσία θάνα τα στοιχεία που θα διακρίνουν κάθε πόλη και χωριό.

Οι σιδηροδρομικοί σταθμοί σπαρμένοι σε κάθε γωνιά τί ποικιλία και όμορφιά θα έδιναν στην τοποθεσία αν οι μηχανικοί των εταιρειών δέν εφήφιζαν δέκα καλούπια σταθμών, σύμφωνα με τον πληθυσμό του μέρους και τό συνήθη συνοικισμό των ταξιδιωτών.

Όπως συχνά ένα σφαγείο παρουσιάζεται με μορφή αρχαίου Έλληνικού ναού, άλλο τόσο πόσοι σταθμοί άνόητα από ντροπή έκρυψαν τον προορισμό τους κάτω από μάσκα γοθικών ή Έλληνικών ναών ή παλατιών της άναγέννησης! «Ό προορισμός κάθε οικοδομής πρέπει να φαίνεται καθαρά και άμέσως, όπως δέν πρέπει να ντροπόμεθα να δείχνωμε τά υλικά του κτιρίου όσο και αν είναι ταπεινά». Ν' αποφύγωμε κάθε κατάπλασμα. «Ό αρχιτέκτων δέν πρέπει να παρουσιάση μιιά βιομηχανική πόλη ως τόπο καλοκαιρινών άναπαύσεων, ούτε ένα εργατικό δρόμο ως λεωφόρο λουτροπόλης ούτε ένα σπίτι τεχνίτη ως πριγκιπικό παλάτι».

Μόνο στα άργοτικά σπίτια θα βρούμε την πιο άκριβη και ενδιαφέρουσα παράδοση. Η μελέτη μόνο του παλαιού τοπικού πνεύματος θα οδηγήση τον αρχιτέκτονα των πόλεων, που ζητεί να είναι λογικός χωρίς να παύση να είναι σύγχρονος. Ό Derivaux δέν μάς σπρώχνει στην αντιγραφή των παλαιών σπιτιών, μά ζητά να μελετήσωμε την έξαισία μέθοδο των προγόνων. Μόνον ο άνθρωπος της έξοχής διατήρησε καλύτερα όλο τό ένστικτο που χρειάζεται η νύκτα για να μείνη υγιής. Τόσο δέ άσυνείδητα τον κατέχει η παράδοση, που τον έμποδίζει να καλλιτερεύση τό πατρικό του. Γιαυτό κι ο χωριάτης δύσκολα θα παραδεχθή κάθε

αλλαγή όσο κι αν αυτή του καλλιτερεύει τη ζωή του ως υγιεινή και ευημερία.

Οι οικονομικοί και κοινωνικοί όροι άλλαξαν καταπληκτικά με τη δραστηριότητα και την εξέλιξη της σύγχρονης ζωής. Νέα προβλήματα και νέες ανάγκες, επομένως και νέα κτίρια παρουσιάζονται. Το κοινό και οι περισσότεροι αρχιτέκτονες αδιαφορούν για τη την αλλαγή φανταζόμενοι πως δεν ενδιαφέρει την τέχνη. «'Ας επαναλάβουμε, λέγει ο κ. Dervaux, πως ό,τι χτίζεται: ταπεινοί αγροτικοί συνοικισμοί ή πλούσια παλάτια, εργοστάσια, σχολεία ή αποθεφωτικοί φούρνοι των νεκρών, ό,τι δημιουργείται, δρόμοι συγκοινωνίας, οικοδομές ή καλύβια, όλα πρέπει να είναι έργα τέχνης, αφού είναι έργα ανθρώπινα!» Και πάρα κάτω, πάνω στο ίδιο μοτίβο της σχέσης του κτιρίου με το περιβάλλον, τονίζει πως ό αρχιτέκτων δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιήσει το ίδιο σχέδιο σπιτιών σε διάφορες χώρες. Πόσα παραδείγματα ό καθένας μας δεν θα μπορούσε να αραιδιάσει, πόσες ασχημίες, πόση λύπη.

'Αναπτύσσει έτσι πόσο μετρημένα και με πόση αγάπη πρέπει να υπολογισθή κάθε άνοιγμα πλατείας που θα ξεχωρίσει όρισμένο παλιό μνημείο, και πόσο ή αντίθεση της σιλουέτας των γύρω κτιρίων θα το χαρακτηρίσει προσοπτικά. Σημειώνει ακόμα πως το μέτρος και το πλάτος κάθε δρόμου πρέπει να μελετηθούν προσεκτικά.

Πρέπει ν' αποφύγουμε τη μονοτονία. Μά πως; αφού παντού, τα τελευταία χρόνια, τα αστικά μικρά και μεγάλα σπίτια, όλα χωρίς αξία, ύψώνονται πανόμοια και μονότονα: «Κουτιά για ένοίκιο όπου σ' όλα τα πατώματα άπαντούμε την ίδια διευθέτηση πάνω στο ίδιο σχέδιο, με τον ίδιο φωτισμό, το ίδιο αέρισμα, το ίδιο χαρτί στους τοίχους, την ίδια θερμάστρα στην ίδια γωνιά». Το ίδιο μαγαζί θα χρησιμεύσει για χαπάκι και για κουρείο, το ίδιο για τράπεζα και χοροδιδασκαλείο. Τι άσπεύρευτη πηγή κατά της μονοτονίας αν τα εργατικά σπίτια και τα μαγαζιά έχτιζοντο κατάλληλα για τα διάφορα επαγγέλματα. «'Η κοινωνία όπως είναι φκασμένη σήμερα είναι σπατάλη». Τα μάτια του σχεδιαστή και οι πνεύμονες του γραφειοκράτη καταστρέφονται τρομερά σε κάμαρες που δεν ταιριάζουν στο επάγγελμά τους. Και αρχίζει γεμάτο υγεία και ειλικρίνεια, αλήθεια και παταήρηση, το σπιτοάρισμα όλων των επαγγελμάτων και του περιβάλλοντος που πρέπει να προσαρμόζεται σε κάθε τους ανάγκη. «Στο μεσαίωνα, τα σπίτια του πλούσιου και του φτωχού φυσικά διέφεραν άναμεταξύ τους. Τα βρίσκομαι όμως όμορφα και τα δύο. 'Η όμορφιά δεν γεννιέται από την πολυτέλεια μά από τις αναλογίες και την επιμελημένη εκτέλεση».

Την γραφικότητα των δρόμων θα μπορούσαμε να επιτύχουμε στη μελετημένη ταξινόμηση και επίπλωσή τους. Γιατί και ό δρόμος έχει τα επιπλά του: τα πεζοδρόμια, τα δέντρα, τα κίονια, τους πάγκους, τα ούρητηρια κ.τ.λ., που πρέπει να σχεδιασθούν ανάλογα με την τοποθεσία τους και τα τριγύρω.

'Ο κ. Dervaux στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου του «διευθέτηση και επέκταση των κατοικημένων περιφερειών», αναπτύσσει και μελετά τα γενικά προβλήματα της αρχιτεκτονικής των πόλεων. Σημειώνει την ανάγκη σχεδίου επέκτασής των. 'Όπως και κεντηριάζει την ανεπάρκεια των κυβερνητικών υπηρεσιών. Μελετά τους νόμους και τις αποφάσεις που είτε δεν εξετελέσθησαν είτε παρεγράφηκαν. 'Ακόμα την ανάγκη συχνού υγιεινού

ξάνοιγματος με πάρκα και δενδροστοιχίες σε κάθε πόλη. «Τό Παρίσι μαζί με τά δάση της Boulogne και Vincenne, δεν έχουν τά 5 % της όλης των επιφανείας σε έλεύθερη άνοιχτή έκταση. 'Ενώ τό Βερολίνο έχει 10 %, τό Λονδίνο 15 %».

'Η άρρώστεια και ή έγκληματικότητα είναι κατ' ευθείαν ανάλογη με τη πυκνότητα των κατοίκων. «Και τί να πούμε για τά εργατικά κέντρα όπου άπολύτως τίποτα δεν έγινε για τούς ανθρώπινους πνεύμονες;»

'Ας μή λησμονούμε πως ή μεγάλη άρετή του αρχιτέκτονος όπως και κάθε καλλιτέχνη είναι ή ειλικρίνεια. Δεν προσάπτομε στην σημερινή αρχιτεκτονική τό όφελιμιστικό της πνεύμα, «τό καλό γούστο δεν άρνείται τον όφελιμισμό». Είναι γνωστό τό αξίωμα της γερής αρχιτεκτονικής: 'Αληθινό, ώραίο και όφέλιμο όταν και τά τρία συνυπάρχουν.

«Μά για να ξαναχτίσουμε τις πόλεις μας, λέγει ό Dervaux, ή για να τις επέκτεινουμε, κάθε πρόγραμμα μοναδικό και παγκόσμιο εκ των προτέρων άποφασισμένο θα είναι άνώφελο και επικίνδυνο. Κάθε ξένη επιρροή σε κάθε ειδική περίπτωση θα δημιουργήσει κατάσταση τρομερά περίπλοκη. Αιτές είναι οι άρχές μας οι πού αγαπητές!»

«Κι αν πρόκειται για χωριό ή για ξοιτανή εργατική συνοικία, άς βάλουμε όλα τά δυνατά μας στην άρχή να γνωρίσουμε και να μάθουμε την περιοχή που φθάνουμε. Νά πληροφορηθούμε τον αριθμό των κατοίκων, τις συνήθειές τους, τη δουλειά τους, τά έθιμά τους και τις ανάγκες τους. 'Ας μή λησμονούμε πως ό σχεδιαστής των πόλεων όπως και κάθε αρχιτέκτων πρέπει να είναι ψυχολόγος. Ψυχολόγος της μάζας που πρέπει να διεισδύσει, ψυχολόγος του πελάτη του. Και μόνο επί τόπου θα καταμετρήσει τό δυνατό της εκτέλεσης. 'Επί τόπου τά έπίπεδα και τά εμπόδια δίνουν πραγματικά την ιδέα εκεινου που πρέπει να γίνη».

«'Όπως έως σήμερα ή αρχιτεκτονική, ή τέχνη της ειρήνης, όρισε τό βαθμό του πολιτισμού κάθε εποχής — δεν μπορούμε να πούμε πως θα μάς εγκαταλείψει σήμερα που την έχομε τόσο ανάγκη για να μάς έμπιστευση την ανάσταση της τέχνης των πόλεων, και θα άφίσει να πνεύσει πάνω στον αιώνα μας μιá ύποψία βαρβαρότητας — έτσι και ό ιστορικός του μέλλοντος, πιστοποιώντας την άπισθοδρομηση του XIX αιώνα, θα κρίνη μετά τον πόλεμο τη διανοητικότητα μας, ανάλογα με την αξία της αρχιτεκτονικής μας των δρόμων και των τοποθεσιών».

✱

Αυτό, συνοπτικά, τό βιβλίό του κ. Adolphe Dervaux, ό όποιος έγύρισε όλη τη Γαλλία και πολλούς ξένους τόπους. Τά παραδείγματά του παρμένα από τον άνοιχτό κάμπο — μιá πού ό ίδιος είχε μπροστά του όλα τά προβλήματα — θεμελιώνουν και άποδεικνύουν όλη του τη σκέψη πού είναι ξάστερη και γεμάτη υγεία.

Με την τελευταία του φράση εύχεται να λυθούν όλες του οι άμφιβολίες για την καλή άνοικοδόμηση των κατεστραμμένων Γαλλικών επαρχιών και την άναδιοργάνωση και επέκταση όλων των Γαλλικών πόλεων, άμφιβολίες που συχνά και κατ' επανάληψη στυλώνει άλυτες σχεδόν σε κάθε κεφάλαιο. Σ' αυτές τις άμφιβολίες θα επιμεινόμε, γιατί είναι οι άμφιβολίες όλων μας,

όλων εκείνων που ένοιωσαν βαθειά την αναπόφευκτη ανάγκη της αλλαγής.

Στά δύο πρώτα κεφάλαια σημειώνει και επιμένει πρώτα, πώς η ειλικρίνεια είναι η μεγάλη αρετή που πρέπει να διευθύνει κάθε οικοδομή και κάθε πόλη και έπειτα ταιριάζει όλες τις προλήψεις που δυσκολεύουν και εκμηδενίζουν κάθε προσπάθεια όσο κι αν είναι καλή και ειλικρινής.

«Η φύση έχθρεύεται το ψέμμα και εκδικείται κάθε προδοσία». Ο ύρος διαζοσητικό κτίριο δεν στέκεται, είναι καθαρός πλεονασμός. Δεν υπάρχουν οικοδομήματα που πρέπει να είναι ώραία και οικοδομήματα που δεν έχουν σχέση με την όμορφιά, όπως δεν επιστρέφεται η σύγκριση του όμορφου με το πλούσιο. Πόσες φορές όλοι δεν πιστοποιήσαμε την άσχημια υπεροπτικού παλατιού, χτισμένου με πλούσια ύλικά σε μνημειώδη και φημισμένη τοποθεσία, ενώ ένα μέτριο κτήριο κοινών υλικών άκτινοβολούσε από άκατανίκητη όμορφιά; Στις περασμένες εποχές που οι άνθρωποι είχαν τον κοινό νοϋ ποτέ δεν θα παραδέχοντο ένα ίδρυμα που δεν θα ήταν διαζοσητικό. «Κάθε παλιό χωριατόσπιτο δυό ή τριών αιώνων διατηρημένο σε καλή κατάσταση, κατατάσσεται στα ιστορικά μνημεία. Όσο άπλό, όσο φτωχό και αν είναι οι άρμονισμένες του αναλογίες και η σιλουέττα του, όπως και το γερό γούστο σε κάθε λεπτομέρεια, του δίνουν τη χάρη που ο καθένας του αναγνωρίζει. Ο άρχαϊός ναύσταθμός ή η μεσαιωνική αποθήκη είναι άριστουργήματα όπου σήμερα εγκαθιδρύνουν τα μουσεία. Οι ερχόμενοι λαοί, αν έχουν γούστο, θα γκρεμίσουν τις γενιές μας αποθήκες και τα εργοστάσιά μας». Δεν επιστρέφεται στον άνθρωπο που μπορεί να συλλάβει κάτι τι με όμορφιά, να περιφρονήσει αυτή του τη δύναμη. Όλοι θαυμάζουμε τη μεσαιωνική σχολή. «Ό,τι όνομάζεται μεσαιωνική σχολή δεν ήταν διόλου επίσημη παράδοση με καθηγητές που δίδασκαν από καθέδρα και με τακτικούς άκροατές. Ήταν μόνο καλλιτεχνικό και διανοητικό περιβάλλον που προσέφερε τα διδακτικά του παραδείγματα στην γνώση και την κατανόηση του λαού».

Και ο κ. Dervaux διερωτάται ποιά είναι το έργο και ποιά η αξία των σημερινών αρχιτεκτόνων και ποιά η θέση του σημερινού κοινού. Και για μὲν τους πρώτους πιστοποιεί την ανάγκη νέας και ειλικρινέστερης εκπαίδευσης. Τόσο οι μηχανικοί όσο και οι αρχιτέκτονες. Οι πρώτοι μαθαίνουν την «όμιλούμενη» αρχιτεκτονική σε δέκα μαθήματα στο σχολείο τους και συγχίζουν την παγκόσμια αυτή τέχνη με την έξωτερική μόνο φόρμα. Ο ύπολογισμός δεν είναι παρά πραγμάτωση που δεν πρέπει να εξομοιώνεται με τη σύνθεση του όλου ιδρύματος. Όσο για τον αρχιτέκτονα διερωτάται αν δεν συγχίζει την τέχνη με το επάγγελμα κι αν είναι σε θέση ν' άρμονίσει το κτίριό του με το περιβάλλον, ή ακόμα χειρότερο, αν είναι σε θέση να έννοήσει το τοπίο και τη σχέση του με τα σπίατα. «Παρατηρήσετε, μᾶς λέγει, το έργο που λέγεται άκουαρέλα αρχιτέκτονος. Ποτέ δεν εξήγησαν να έμβραδύνουν και να αποδόσουν τη φύση, αλλά έμαθαν στο άτελιε τη τέχνη του «rendu» ξεπλόνοντας — κατά την έκφραση — άσχημα μικροπράγματα». Άρκοδνται σε έντυπώσεις τεχνικές πάνω στον τυφλοσύρτη του άτελιε. Κανένας δεν άγάπησε τον Gauguin, τον Monet ή τον Renoir. (Μᾶς δίνεται έτσι η εύκαιρία να σημειώσωμε και στο Έλληνικό κοινό τη διαφορά που υπάρχει μεταξύ του αρχιτέκτονος και του μηχανικού που σχεδόν πάντα την άγνοεί).

Όσο για την πνευματική κατάσταση του σημερινού κοινού ο κ. Dervaux αναγνωρίζει την μεγάλη ανάγκη της διαπαιδαγώγησης του λαού ώστε να μπορεί να εκλέγει εκείνους τους αντιπροσώπους που θα είναι σε θέση να άντιληφθούν με ειλικρίνεια και ζήλο τις ανάγκες του και να προσπαθήσουν να τις ίκανοποιήσουν. Σε πολλά σημεία του βιβλίου του επιτίθεται κατά της άφροντισίας όλων των κυβερνώντων από τον δήμαρχο ως τον βουλευτή. Άλλά σημειώνει την ανάγκη της συγχώνευσης των μέσων της συγκοινωνίας, την ανάγκη της ύποχρεωτικής εκπαίδευσης, την εξάπλωση της ύγιεινής, της καθαριότητας και του comfort. Πάρα κάτω εξετάζει τα άπειρα ώφελήματα που θα πηγᾶσουν από τη συνένωση των κοινοτικών προσπαθειών. «Ο Wells προείδε την μελλοντική άλληλοβοήθεια των πόλεων, όπως ο Kropotkine ανέκάλυψε την άλληλοβοήθεια των ζώων και των φυτών, όπως και μετς όνειρευόμεθα την άλληλοβοήθεια των ανθρώπων, περιμένοντας την άλληλοβοήθεια των εθνών. Έπικαλούνται την Κοινωνία των Έθνών, ως πραγματοποιήσαμε πρώτα την κοινωνία των κοινοτήτων, πώς δηλαδή ένωμένες θα επιτύχουν αυτή την υπεραρετή: την άλληλοβοήθεια. Θα είναι έργο εύσεβες και γόνιμο για το γενικό καλό όπως και για την αρχιτεκτονική. Η αρχιτεκτονική των πόλεων είναι η τέχνη του αίριου!»

Σε άλλη σελίδα άπορεί πώς από 150 χρόνια καναντήσαμε να μη μπορούμε να χτίσωμε ούτε ένα σπήτι, ούτε μιᾶ πόλη. Εύχεται τον έρχομό του μεγαλοφυούς, που θα οδηγήσει όλη τη κίνηση της ύλικής αναμόρφωσης, εν ανάγκη έναντιον όλων των συναδέλφων του, παρασύροντας τους άμφιβάλλοντας — πράγμα που έκαμαν μετά τον πόλεμον οι διδάσκαλοι της διανόησης. «Δύο πράγματα υπάρχουν ή να μᾶς πέσει από τον ούρανό ο καλός τύραννος, ή οι ίδιοι πολίται να πάρουν τον άληθινό δρόμο!».

Το βιβλίο του κ. Dervaux είναι το πρώτο από μιᾶ μεγάλη σειρά τόμων που έτοιμάζονται υπό την διεύθυνση του τεχνοκρίτη Léon Rosenthal(*) με το τίτλο: Συλλογή «Urbanisme» (αρχιτεκτονική των πόλεων). Μιᾶ σειρά μελετών που κατά το πρόγραμμα των εκδοτών θα διευκολύνει όλους τους κυβερνητικούς υπαλλήλους, τους αρχιτέκτονες και μηχανικούς που θα εργασθούν για την άνοικοδόμηση και επέκταση των πόλεων της νικήτριας Γαλλίας. Της Γαλλίας που πούλησε τα πρωτεία της πολεμικής άποξημίωσης για την άνοικοδόμηση των μαρτυρικών έπαρχιών της, όπως της έπιτραπεί η έλευθερία της στρατιωτικής κατάκτησης της Συρίας!...

Η αρχιτεκτονική των πόλεων είναι η επιστήμη και η τέχνη, κατά τον όρισμό του Άμερικάνου Ford, που θα μεριμνήσει πρακτικά την εκπόνηση και τον έλεγχο κάθε πράγματος που ένδιαφέρει την διοργάνωση ενός συνόλου ανθρώπων, και ό,τι το περίστοιχίζει. Είναι η νέα τέχνη των τελευταίων ετών και η τέχνη του μέλλοντος. Αν την παραδέχονται επίσημα και σήμερα — μιᾶ που όλες οι πόλεις πάνω από 100.000 κατοίκους της δύσης

(*) Έκδοση Ernest Leroux, 28 Rue Bonaparte Paris VIe. Collection Urbanisme, Serie A'. Adolphe Dervaux: «L'Edifice et le Milieu».

και της Αμερικής είναι υποχρεωμένες να έχουν σχέδιο επέκτασης και εξυγιάνσης — αυτό οφείλεται στην αλλαγή και την εξέλιξη των βιοτικών μας αναγκών. Ίσως να οφείλεται ακόμα στα αποτελέσματα του τελευταίου πολέμου και περισσότερο στην ανάγκη μιας πιο συστηματοποιημένης παρασκευής για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των ερχομένων. Στις παλιές εποχές οι πόλεις δεν έχτιστηκαν στα κοντούρα. Ο ίδιος ο Derieux αναφέρει πως ο αρχιτέκτων των πόλεων πρέπει να ακολουθήσει και να εμπνευσθή από τα μαθήματα των γοθικών και του μεσαίωνα. Οι αγροτικοί δρόμοι της Γαλλίας ακολουθήσαν τους παλαιούς Γαλατικούς, και της Αμερικής τα σύντομα μονοπάτια των Ινδιών. Το γούστο και ο κοινός νους των ανθρώπων των περασμένων εποχών έλυσαν, κατά τον πρακτικότερο και ομορφότερο τρόπο, όλα τα προβλήματα που ήσαν η συνέπεια των αναγκών των. Είναι οι καινούργιες ανακαλύψεις και η βιομηχανική πρόοδος με όλα τα νέα μέσα της συγκοινωνίας που μας αναγκάζουν ν' ανοίγουμε πλατύς και ίσους δρόμους, και όχι γιατί οι πριν από μας δεν είχαν προίσει και εκτελέσει τα αναγκαία προσχέδια.

Η αρχιτεκτονική των πόλεων δεν θα μεριμνήσει για την κίνηση και τη ζωή μόνο των πόλεων και των χωριών. Η ενέργειά της θα ξαπλωθή πλατύτερα σ' όλη τη χώρα. Γιαυτό μια γενική επίβλεψη πρέπει να την διευθύνει. Μά πως μπορούμε να παραδεχθούμε ότι η επίβλεψη αυτή θάναυ αποτελεσματική για το κοινό καλό όλης της χώρας και όλων των κατοίκων, όταν θα διοργανωθεί από το αστικό κράτος; Και πως μπορούμε να υπερισχύσουν άτομικές ειλκρινείς πρωτοβουλίες, όταν η οργάνωση θα ζητηθεί, εις βάρος της δικαιοσύνης στην οποία δικαιούνται οι άνθρωποι, να δυναμώσει την ισχύ και την επικράτηση του αστισμού; Δύο τώρα χρόνια εξακολουθούν τα ταξείδια αναφυγής στις καταστραμμένες πόλεις του μετώπου και, παρ' όλη την παρασημοφορία των έρειπίων, καμιά σοβαρή προσπάθεια δεν έγινε για την ανοικοδόμησή τους. Σε δυο χρόνια μέσα τα περισσότερα χωριά της Σοβιετικής Ρωσίας έχουν εγκατάσταση ηλεκτρική!

Πρέπει να σημειώσω, για ν' αποφυγούμε κάθε σύγχυση, τη διαφορά η οποία υπάρχει μεταξύ του έμπορικου πνεύματος που διέπει κάθε σύγχρονη εργασία και του κοινού καλού που ούτε λογαριάζεται. Βέβαια στις μεγάλες πόλεις η καλή συγκοινωνία και οι σχετικές εύκολιες υπάρχουν η καλύτερα προσλαθούν οι άνθρωποι να τις επιτύχουν. Μά όλη η δουλειά γίνεται για την έμπορική εύκολία του τόπου, για τον θιασισμό των ξένων και τη καλοπέραση των πλουσίων αστών. Ένας περίπατος στις εργατικές και λαϊκές συνοικίες θά μας πείσει για την ειλκρίνεια του σημερινού καθεστώτος. Κι αν ακόμα, τα τελευταία χρόνια κυρίως στην Αγγλία και την Αμερική, μεγάλα ποσά διετεθήσαν για την οικοδόμηση καινούργιων και υγιεινών εργατικών συνοικιών μέσα σε πάρκα και κήπους, αυτό οφείλεται στο φόβο και την ανάγκη των κυβερνήσεων να καλοπιάσουν και να αποκοιμήσουν τον εργατικό όργανο και τις αδικίες. Κατά τον πόλεμο στην Ελλάδα έσχεδιάζετο μεγάλος δρόμος που θά έβγαινε στην Αδριατική θάλασσα και θά έξουδετέρωνε τον μόνο δρόμο που υπήρχε για τις συμμαχικές μεταφορές στα χέρια των Ιταλών. Το σχέδιο έγινε για στρατιωτικούς λόγους χωρίς διόλου να λογαριασθούν οι ανάγκες των κατοίκων των περιφερειών. Έτσι πολλά χωριά θά έχαναν την σημασία τους και την εύπορία τους μένοντας μακριά από τον δρόμο που δεν έγινε γι' αυτά και άλλα καινούργια θά εφύτρωναν για

την ανάγκη των σταθμών. Οι μηχανικοί μας, όπως πάντοτε, εδούλεψαν για το κράτος και όχι για το κοινό καλό. Επί Ναπολέοντος τρίτου ο Haussman άνοιξε στο Παρίσι τις ίδιες και ατελεύτητες άρτηριές, καταστρέφοντας διάφορα μνημεία και παλιά σπίτια, για να εύχαριστήσει τον αυτοκράτορα, να έξουδετερώσει τον φόβο των οδοφραγμάτων και εύκολινή τη γλήγορη μετακίνηση στρατιωτικών δυνάμεων μέσα στη Γαλλική πρωτεύουσα.

Έμπορικό και στρατιωτικό πνεύμα διακρίνει κάθε σύγχρονη εργασία. Το κοινό καλό παραμελήθη ή αν έγινε τίποτα, έγινε γιατί έμπορικά ή στρατιωτικά ήτο ανάγκη να γίνη. Μπορούμε να παραδεχθούμε μια αρχιτεκτονική έπιτυχία σ' ένα κτίριο. Θα άμφιβάλωμε για την έπιτυχία της αρχιτεκτονικής των πόλεων υπό αστικό καθεστώς. Γιατί η αρχιτεκτονική των πόλεων δεν εργάζεται μόνο για λουτροπόλεις και άριστοκρατικές συνοικίες.

Η πάλη των τάξεων είναι ζήτημα ισχύος. Μά μια που η μεταπολεμική δημοκρατική νοοτροπία άρνήθηζε την τυραννία (τρόπος του λέγειν), έπιπάρουμε στη δεύτερη λύση που διαβλέπει ο κ. Derieux «οι ίδιοι οι πολίται να πάρουν τον άληθινό δρόμο!»

✱

Είδαμε παρ' άνω πως η αρχιτεκτονική των πόλεων έπίσημα άνεγνωρίσθη, και όλα τα κράτη ένομοθέτησαν την ανάγκη καταλλήλων σχεδίων για την επέκταση και αναδιοργάνωση των πόλεων. Το Έλληνικό, μεγάλο πιά κράτος δεν μπορούσε παρ' ά να παρακολουθήσει και να μιμηθή τα παραδείγματα των δυτικών κυβερνήσεων. Οι κοινωνιολόγοι ύπουργοί μας άνοιχτοι σε κάθε εύρωπαϊκό νεοτερισμό δέχονται κάθε κίνημα — τίτλος για έκλογική έπιτυχία — και αναθέτουν φυσικώτατα τη διαχείριση και τη μελέτη κάθε ζητήματος σε ξένους, που θά συνηγορήσουν για έπιθυμητές στο κράτος συμμαχίες με τους Μεγάλους της Ευρώπης. Έτσι ξακουστοί ξένοι αρχιτέκτονες πόλεων βάλθηκαν να φιλοπονήσουν τα σχέδια της πρωτεύουσας και της καμμένης Θεσσαλονίκης όπως και τη διοργάνωση των αγροτικών μας συνοικισμών. Συνεργεία ξένων κουραμπιέδων, καλά πληρωμένα από την έλεύθερη Ελλάδα, εργάσθηκαν μήνες υπό την διεύθυνση Γάλλου prix de Rome. Έκτακτοι αρχιτέκτονες δικοί μας προσεκολλήθησαν ακόλουθοι βορείων ξένων στη σύνταξη χιονοριστικών εκθέσεων για τους αγροτικούς συνοικισμούς. Εκθέσεων που αντί να προαγγέλλον την ανάγκη σοβαρής εργασίας — μά πως; — άρκοούντο στην έξευρεση συμβιβαστικών λύσεων πάνω στην πολύπλοκη και ασύνδετη νομοθεσία. Άρες χαμένες στη μετάφραση των νόμων που σ' αυτούς και από αυτούς θά εμπνέετο η οικογένεια των βορείων τασυνπλαινιστών. Αυτά συνέβαιναν στον τόπο που οι ξένοι διοργανωτά της αστυνομίας άπορούσαν για την έλευινή κατάσταση των δρόμων της πρωτεύουσας και έρωτούσαν με σχετική περιέργεια, αν πράγματι είμεθα μεις που ζητούμε τη Σμύρνη και την Κωνσταντινούπολη για να τις εκπολιτίσωμε.

Βέβαια είναι περιττό να δίνη κανείς σημασία σε πράγματα που όλοι έξεύρωμε πως είναι, και θά μείνουν μόνον σχέδια για να πλαισιώνουν χτυπητά και με άναίδεια το μίξερo και κυνικό έργο της όλης έσωτερικής κατά-

στασης. Μελετούμε όχι την κακή πραγματοποίηση και εκτέλεση τῶν ξένων σχεδίων — μὰ πού δὲν θάφερνε τίποτε τὸ νέο στὸν τόπο πού δὲν εἶδειξε τίποτα καλό, τίποτα δικό του — μὰ τὴ φαύλη ἀτμόσφαιρα καὶ τὸν ἀνώφελο ἀνταγωνισμό πού μοιραία περιέβαλε τοὺς δικούς μας ἀρχιτέκτονας καὶ μηχανικούς, καὶ πού ζήτησε μέσα στὸ ἀπραγματοποιήτο κακὸ νὰ στερεώσῃ κάθε μικροφιλοδοξία. Προμαντεύομε ἀκόμα τὸ μεγάλο κακὸ πού θὰ κἀνῃ στὸ λαὸ τὸ καθρέφτισμα αὐτῶν τῶν ξένων μεταρρυθμίσεων, στὸ λαὸ, πού ὁ ἴδιος δὲν αἰστάνθηκε ποτὲ τὴν ἀνάγκη νὰ ζητήσῃ τίποτα, μὰ πού κατάφερε πάντα νὰ πιαστῇ μὲ πείσμα σ' ὅ,τι τοῦ ἐδόθηκε χωρὶς νὰ ἐρωτηθῇ.

Ἡ προοπτικὴ τῶν μεγάλων ἔργων μᾶς κάνει πάντα νὰ παραγνωρίζωμε τὴν προκαταρτικὴ ἔργασία πού ἔχομε ἀνάγκη γιὰ νὰ μετρήσωμε τὴ δύναμή μας καὶ τὸ κατορθωτὸ κάθε καλλιτέρευσης.

Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται οὔτε κἀν νὰ συζητήσωμε τὴν ἐπιτυχία καὶ τὴν ἀνάθεση τῶν σχεδίων σὲ ξένους ἀρχιτέκτονας. Ἐχομε ὅμως νὰ ἐρωτήσωμε κάτι πολὺ σπουδαιότερο: μὲ τί τρόπο ἔμεῖς, οἱ ντόπιοι ἐργάτες καὶ τεχνίτες, θὰ τὰ ἐκτελέσωμε. Δὲ γνωρίζω νὰ ὑπάρχῃ οὔτε μιὰ ἐπαγγελματικὴ καὶ βιοτεχνικὴ σχολὴ στὴ χώρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας. Ὅλα δὲ τὰ ἀνάκτορα τῶν Ἑλλήνων ἀστῶν διακρίνει ἡ ἴδια κυνικὴ αὐθάδεια, ἡ ἴδια μεγαλομανία πού διακρίνουν πολλὰ ἀπὸ τὰ σπιτία τῶν ἀστῶν ὅλου τοῦ κόσμου — ἀν καὶ ἀναγνωρίζωμε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ξένου τεχνίτη, πού ἔχει πίσω του ὅλη τὴν παράδοση τῶν περασμένων ἀριστουργημάτων. Οἱ ἀρχιτέκτονες μας ζητήσανε νὰ ἐφαρμόσουν τοὺς ρυθμούς τοῦ Μονάχου ἢ τὸ μοντέρνο Γαλλικὸ Λουδοβίκου ΧΥΓ, ἐπρόσεξαν δὲ πολὺ νὰ ἀνοίξουν bow-window στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀττικῆς.

Πλάι ἀπὸ τὰ κτίρια τους οἱ ταπεινὲς καὶ σεμνὲς Ἀθηναϊκὲς μονοκατοικίες, χωρὶς ἐπίδειξη, ἀρμονίζονται τέλεια μὲ τὴν ἀντίθεση τοῦ ψηλοῦ κυπαρισιοῦ πού χωρίζει τὸν δρόμο, ἢ μὲ τὸ κομμάτι τοῦ πεύκου πού τονίζει τὴν προοπτικὴ τοῦ γραμμωτοῦ βουνοῦ στὸ βάθος.

Τὴ λύση τῆς σχέσης τοῦ κτιρίου πρὸς τὸ περιβάλλον τὴν ἔχομε μπροστά μας. Ἰδέτε τὴν Καπνικαρέα. Ἰδέτε τὸ αὐθόρμητο στὴν ἀναλογία, τὸ γραφικὸ στὴν ἔλλειψη τῆς ἰσομετρίας, τὸ τέλειο κάθε λεπτομέρειας, τὴ μελέτη κάθε σιλουέτας. Τὰ κλιμακιοτὰ κεραμίδια στυλώνουν τὸν χαριτωμένο τροῦλο πού ἀντικρίζει χωρὶς ἐντροπή, μὰ ἀνθρώπινα, τὸν Δαιμόνιο Λόφο. Ἔτσι ὅλη ἡ ἐκκλησιὰ χαμηλὴ καὶ μὲ τὰ πιὸ ταπεινὰ ὕλικά, σηκώνεται ἀλαφριά καὶ σεμνὴ, προσκαλώντας τὸν πλούσιο οὐρανὸ καὶ τὸ θεῖο φῶς τῆς Ἀττικῆς νὰ παίξουν εὐρρυθμὰ σὲ κάθε τῆς γωνιά.

Ἄς περνοῦμε συχνὰ πλάι ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα, καὶ ἄς ἀφήνωμε ἐλεύθερη τὴν καρδιά μας νὰ δραματίζεται στὴ γειτονιά τους. Ἴσως μὰ μέρα, ἐπειδὴ θὰ τάχωμε πάρα πολὺ ἰδεῖ, νὰ μπορέσωμε νὰ βροῦμε τὸ μονοπάτι τῆς παράδοσης, πού θὰ μᾶς φέρῃ μὲ καλωσύνη στὸ ξάνοιγμα τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας.

Nos établissements ont été fondés en 1872. Au début et jus-
qu'en 1900, nous nous occupions exclusivement de la
fourniture aux tanneries des matières tannantes. Nous
possédions même un moulin à concasser et moudre des matières
tannantes.

En 1900, nous installâmes à Alexandrie une usine pour
le tannage et le finissage du cuir. Cette installation fut mise à
la disposition des tanneurs qui y eurent recours en grand nombre
et en tirèrent un profit appréciable.

Depuis 1916, le développement de nos propres affaires
nous obligea à réserver notre installation à nos propres besoins
et à nous spécialiser dans la fabrication des cuirs et peaux dont
nous sommes à même de fournir actuellement à notre honorable
clientèle les qualités suivantes :

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΟΙ ΔΟΛΟΦΟΝΙΚΕΣ ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ

Μαθαίνουν τους λαούς, τὰ άτομα, νὰ θεωροῦν τὴν ἐξολόθρευση τοῦ ἐχθροῦ, τοῦ ἀντιπάλου, ὡς τὸ μόνο μέσο νίκης. Δοξολογοῦν τὴν ἀγὼνι βία πὸν ἐκφράζεται μὲ μιὰ χειρονομία πὸν χινητῶ, σβύνει, σταματᾷ... Καὶ ἐπειτὰ ἐκπλήττονται, ἀγανακτοῦν γιὰ μιὰ μοναχικὴ περίπτωσι ὅπου παρουσιάζεται ἕνα τέτοιο φαινόμενο. Εἶναι γιὰτὶ ἄλλοι λόγοι, ἄλλες αἰτίες ὑπαγορεύουν τὴν ἀγανάκτηση καὶ ὄχι ἡ ἀποδοκιμασία τῆς βίας, τῆς κτηνώδους δύναμης...

Τέτοιες σκέψεις φέρνουν οἱ συμπτωματικὲς δολοφονικὲς ἀποπειρὲς πὸν δηληρίασαν τὸν περασμένο Αὐγουστο τὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα.

Ἡ δολοφονικὴ ἀπόπειρα κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ε. Βενιζέλου ἦθε σὰ ξέσπασμα μιᾶς καταστάσεως αἰσθηματολογικῆς πὸν ἐκαλλιουργεῖτο σιωπηλὰ ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του, γιὰ τὴν ὁποία ὡς ἠθικὴ ἀρχὴ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ φίλοι του ἔτρεφαν ἀνάλογη ψυχικὴ διάθεσι· τὸ ἔδειξαν μὲ τὴν ἀντιᾶξια ἀπάντησή τους λογιζόμενοι τὸ Δραγοῦμη... Καὶ μιὰ στιγμὴ ξαπολύθηκε ἐπάνω στὴν Ἑλλάδα ἡ φοβέρα φρικτῶν αἱματοχυσιῶν, μιὰ μαύρη ἀτμόσφαιρα ὑποψίας πὸν μέσα της σὰ σὲ σκοτάδι νύχτας ἐμελλαν νὰ συναντηθοῦν μὲ τὰ ἐγκειρίδια στὸ χέρι ὅλα τὰ μιση καὶ ὅλες οἱ ἀντεκδικήσεις... Κι αὐτὴ τὴ σύρραξι ἦλθε κι ἐσταμάτησε ἐγκαίρως ἡ συνετὴ καὶ εὐγενὴς χειρονομία τοῦ πληγωμένου πὸν ἀπὸ τὴν κλίνη του φώναξε στοὺς ἐπικινδύνους φίλους του καὶ τοὺς τρομασμένους ἐχθρούς του δυὸ ἀνώτερα λόγια συγγνώμης καὶ λύτης...

Ἡ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπὸ δολοφονίες. Στὶς πυρωμένες ἀπὸ ἀτταβισμό καὶ ἐγκληματικὴ διαπαιδαγώγησι φαντασίες τῶν ἀνθρώπων, περνοῦν οἱ βλοσυρὲς σιλουέτες τῶν συνωμοστῶν πὸν μένα κίνημα ἐξορίζαν χάμω τὰ σώματα ἀντιπάλων τυράννων... Ὑπῆρξαν ἐποχὲς ὅπου ἡ προσωπικὴ ἐπιρροή ἐνὸς ἀρχηγοῦ ἦταν τόσον ἀπορροφητικὴ πὸν ὁ ὄλεθρός του ἐσήμανε καὶ ἀπέφερε πράγματι τὴν καταστροφὴ τῆς πολιτείας του, τοῦ κόμματός του. Ἐκεῖνος πὸν βλέπει τὴν ἱστορία μὲ τὰ μάτια τοῦ κριτικοῦ νοῦ, διακρίνει τέτοιες στιγμὲς καὶ τις ἐξηγεῖ... Ἀλλὰ σήμερι ἡ ἀνθρώπινη συνείδησις ἐπαναστατεῖ, ὄχι μόνο ἀπὸ αἰσθημα σεβασμοῦ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνώτερους λόγους ὠφελιμότητος, στὶς παράφρονες ἐξάρσεις ἀνθρώπων πὸν πιστεύουν ἀκόμη πὸς εἶναι δυνατό ὁ θάνατος ἐνὸς ἀτόμου ν' ἀλλάξει αἰσθητὰ καὶ διαρκῶς τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ πραγματικότητα ἐνὸς λαοῦ, τῶν λαῶν. Τῶν λαῶν, γιὰτὶ μόνο λαοί, ἀπέραντες ἀνθρώπινες μάζες ἐνωμένες μὲ ἀναμφισβήτησι συμφέροντα πὸν διατροποῦν τὰ τεχνητὰ ἐθνολογικὰ χωρίσματα, ὑπάρχουν. Ἀλλῆλῆγγες μάζες ἀνθρώπων πὸν νέοι πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ υἱς δένουν σὲνα σύνολο ὅπου ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος ἐνὸς ἀτόμου δὲν λογαριάζονται...

Καὶ γιὰτὸ, χῶρια ἀπὸ τοὺς ἠθικοὺς λόγους, ἡ δολοφονία

Cuir pour la Cordonnerie

Semelle végétale et chromée en boeuf et buffle.

Vachette végétale, noire et colorée.

Rind-Box (bande de boeuf chromée).

Halco-Calf (bande de veau chromée lavable), en toutes nuances.

Maarad Kid (cheveau glacé en toutes nuances doré et argenté pour la première fois en Egypte). fait à l'occasion de l'Exposition.

Mouton pour empeigne.

Mouton pour doublure.

Veau façon velours (camouche), en toutes nuances.

Cuir pour Sellerie et Fourniture militaire.

Vachette végétale en couleur naturelle et colorée.

Vachette crée en couleur naturelle et noire.

Cuir pour harnais et artillerie en couleur naturelle et colorée.

πολιτικῶν ἀντιπάλων εἶναι σήμερα ἐγκληματικὸ καὶ μαζί μωρὸ ἔργο.

Οἱ γελοῖοι, μέσα στὴ δυστυχία τους, δύο πρόην ἀξιοματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ποὺ ἀποπειράθηκαν νὰ δολοφονήσουν τὸν πρωθυπουργὸ τῆς Ἑλλάδος, ἔπαιξαν ρόλο κοινῶν ἀπάχηδων κρυμμένοι πίσω ἀπὸ σωροὺς ἐμπορευμάτων στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τῆς Ἀνῶν στὸ Παρίσι. Ἡ ἠγῶ ποὺ ξεσύρθηκε ἀπὸ τὶς ἐκτυροσκοπήσεις τῶν ὄπλων τους θὰ ἔνοιωσαν ἀμείλικτα νὰ τοὺς περιπαίξει. Ἦταν ὁ περίεργος τῆς ἠρωϊκῆς ἀποστολῆς ποὺ ἔταξαν οἱ δυστυχεῖς στὸν ἑαυτὸ τους.

Καὶ ὅμως ἔτσι τοὺς εἶχε μάθη τὸ ἐπάγγελμά τους, τὸ περιβάλλον τους — νὰ σκοτώνουν τὸν ἐχθρό τους. Ναὶ ὁ ἐχθρὸς τοὺς ἔλεγε ὅτι εὐρίσκεται πίσω ἀπὸ κείνο τὸ βουνό, πίσω ἀπὸ κείνο τὸ ὄρος. Γιατί ὄχι καὶ μεταξύ μας;

Ἡ γυμναστικὴ ἐνὸς ἐνστικτοῦ φυτευμένου καὶ ποτισμένου μὲ φροντίδα ἀπὸ γενεὲς τὸ θρασυεῖ σε σημεῖο ποὺ νὰ εἶναι ἀνίκανο νὰ κίνη διακρίσεις. Γιατί ὁ ἐχθρὸς δὲ θὰ ἦταν καὶ μέσα στὴν οἰκογένεια; Ὅποιος μᾶς ἐμποδίζει τὰ σχέδια, τὶς ἰδέες, τὰ καρίτσια. Ὅποιος δὲν εἴμαστε ἑμεῖς. Ὁ ἐχθρὸς... Παράξενη ἔννοια, δὲν εἶναι; ποτίσετε μ' αὐτὴ ἕναν ἄνθρωπο καὶ συστήστέ του ἔπειτα νὰ κάνει ἀπαραίτητες διακρίσεις. Θὰ ἦταν φρονιμώτερο νὰ ἀρχίζετε ἀπὸ πρῶν...

Ἐξαλλοὶ ἀπὸ τὴν εἶδηση τῆς δολοφονικῆς ἀποπείρας κατὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των, οἱ βενιζελικοὶ ἀκόλουθοι γύριψαν νὰ πάρουν τὸ αἷμα πίσω. Ἡ τιμὴ! Ἡ ἀποκατάσταση τῆς τιμῆς! Ἐνας ἐχθρὸς περνοῦσε μὲ αὐτοκίνητο. Νὰ σταματήση! Καὶ λογχίσθηκε...

Τὶ σκληρὴ μοῖρα ἦταν φυλεγμένη στὸν ὄνειροπόλο Ἴωνα Δραγοῦμη. Κατεβασμένος ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὲς οὐτοπίες του στὸν τραγὸν πολιτικὸ ἀγῶνα, τί ἄλλο ἔκανε παρὰ νὰ ρίχνη γύρω του μερικὲς διαβεβαιώσεις γιὰ νὰ παίρνη κουράγιο καὶ ὁ ἴδιος, τί ἄλλο παρὰ νὰ σέρνη μαζί του τὴν ἀθεράπτευτη ἀδυναμία τῶν ἰδεῶν ὄνειρων του ποὺ ζητοῦσαν μίταια νὰ στηριχθοῦν ἐπάνω σὲνα βασιλικὸ σύμβολο, κορῶνα κάποιου ξεπεσμένου ἐθνισμοῦ. Τί ἀδικος θάνατος γιὰ ἕναν ἄνθρωπο! Καὶ ποῖο θλιβερὸ θέαμα, ἡ ἐξουσία ποὺ ὀρίσθηκε νὰ φυλάγη τὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν, νὰ μαχαιρώνη ἕναν ἀντίπαλο τῆς κυβερνήσεως. Λησταρχεῖο...

Ὁ ἐξολοθρευτὴς καγγάζοντας θέλησε νὰ δόση τὴν ἔννοια τῆς ζωῆς: φίλους καὶ ἐχθροὺς ὁ θάνατος σὲνα τραπέζι σμίγει.

ΛΟΥΚΗΣ ΦΑΡΜΑΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΕΙΣ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ὁ κ. Βενιζέλος γύρισε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη τραυματισμένος διπλά αὐτὴν τὴ φορὰ. Ἀπὸ τὶς σφαῖρες δύο φανατικῶν ἀντιβενιζελικῶν ἀπότακτων ἀξιοματικῶν καὶ ἀπὸ τὰ Ἰουλιανὰ γεγονότα. Στὴν τελευταία ἔκρυθμη πολιτικὴ ἱστορία τοῦ τόπου μας ποὺ καὶ οἱ δύο ἀντιμαχόμενες πολιτικὲς φατρίες ἀγωνίστηκαν μὲ τὸν ἴδιον τυφλὸ φανατισμὸ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν πολιτικῶν τῶν ἀντιλήψεων τὰ Νοεμβριανὰ καὶ τὰ Ἰουλιανὰ — μ' ὅλες τὶς

ἀνομοιότητες ἀναμεταξύ τους — εἶναι τὰ δύο μεγάλα στίγματα ποὺ δείχνουν σὲ ποῖο βαθμὸ βρισκεται ὁ πολιτισμὸς μας καὶ πόσο ἐξελιγμένη εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἀστική τάξη. Οἱ «φιλελεύθεροι» ἂν καὶ εἶχαν δώσει ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ γύρισαν νικητὲς μὲ τὴ ξένη ἐπιβολὴ ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ δείγματα τῶν ἀνελεύθερων μεθόδων τους, πάντα ὅμως κρατοῦσαν μερικὰ προσήματα καὶ ἐπέμειναν τουλάχιστον γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ κατανάλωση νὰ παρουσιάζουν τὸ Κόμμα τους προοδευτικὸ, πραγματικὰ φιλελεύθερο δηλώνοντας πὸς ὅ,τι ἔκαναν ἀνελεύθερο ἦταν «ἔργον ἀνάγκης». Τὰ Ἰουλιανὰ ὅμως ξεσκέπασαν τὸν Βενιζελισμό ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές του. Πεντακόσοι παλιανθρώποι μὲ τὴν προστασία τῶν Ἀρχῶν τρομοκράτησαν τὴν Ἀθήνα γιὰ λίγες ὥρες, ὀδηγημένοι καὶ βαλμένοι ἀπ' ἐκείνους ποὺ ἔκαναν στὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἑκατομμύρια καὶ πῆραν γαλόνια «ἐλέω βενιζελισμοῦ». Μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Κωσταντινικούς πῆρε ἡ μπόρα καὶ τὴ σοσιαλιστικὴν ἐφημερίδα «Ριζοσπάστης» ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα φωτεινὸ σταθμὸ μέσα στὴν ἑλληνικὴ δημοσιογραφία καὶ εἶναι τὸ ἡμερῖσιμον ὄργανον τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος. Κάποιος ἀνώτερος στρατιωτικὸς στὰ παράπονα τῶν σοσιαλιστῶν καὶ στίς ἐντονες διαμαρτυρίες τῶν ἐργατῶν ποὺ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔφταναν στὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο γιὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ «Ριζοσπάστη» ἀπήντησε « — βρε ἀδελφέ γράψετε ἄρθρα βενιζελικά νὰ μὴ σᾶς πειράζουν, τί θέλετε νὰ σᾶς κάμω, στὴν Ἑλλάδα ἑμεῖς δὲν ἀναγνωρίζομε σοσιαλισμό...». Ἡ ἀπάντηση οὕτῃ εἶναι τυπικὴ γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ γεγονότα τῆς 31 Ἰουλίου καὶ νὰ μᾶς δώσῃ τὴν μαντιλιτὲ ὄλων ἐκείνων ποὺ ὀργάνωσαν τὶς βάρβαρες σκηνές ἀπὸ αἰσθημα αὐτοσυντήρησης... ἀπὸ φόβο γιὰ τὰ πλοῦτη τους... Ἡ τραγικὴ ὅμως δολοφονία τοῦ Ἰω. Δραγοῦμη ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς... ἀσφαλείας στάθηκε τὸ μοναδικὸ ἀντιφάρμακο νὰ σταματήσῃ ἡ ὀχλοκρατία τῶν νεοπλοῦτων τοῦ Βενιζελισμοῦ. Ξένη ἐπέμβαση ἔβαλεν ἀμέσως νερὸ στὸ κρασί τους, καὶ ἔτσι τὰ ὑπερνεύσθητα νεῦρα μερικῶν ἀδιαλλάκτων ἔπεσαν.

Μὲ τὸ τελευταῖο ἀνοίγμα τῆς νεκραναστημένης Βουλῆς τῆς 31 Μαΐου μάθαμε πὸς οἱ ἐκλογὲς γίνονται στίς 25 τοῦ Ὀκτώβρη. Ὁ στρατιωτικὸς νόμος καὶ ἡ λογοκρισία θὰ «ἀρθοῦν» τὴν παραμονὴ ἴσως, οἱ στρατιῶτες θὰ ψηφίσουν στὸ Μέτωπο μὲ ψηφοδέλτιο ποὺ θὰ τὸ δίνουν σὲ μιά ἐπιτροπὴ στρατιωτικὴ... χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτραπῇ νὰ γίνῃ ἐκεῖ προπαγάνδα προεκλογικὴ, οὔτε νὰ κυκλοφοροῦν οἱ σοσιαλιστικὲς ἐφημερίδες «Ἑργατικὸς Ἀγών», «Ριζοσπάστης» καὶ «Φωνὴ τοῦ Ἑργάτη» — Μὲ ἄλλα λόγια οἱ στρατιῶτες θὰ ἐκφράσουν τὴν ἐλευθέραν τὴν θέληση, κατὰ τὴ συνταγματικὴ φρασολογία, μὲ τὸν ἴδιο τρόπον ποὺ παρουσιάζουν ὅπλα στὸ συνταγματάρχῃ τους. Γεννάται ὅμως ἀπὸ τὴν βιάση τῶν βενιζελικῶν νὰ κάμουν ἐκλογὲς μὴ ἀπορία. Γιατί ἄραγε αὐτὴ ἡ προθυμία γιὰ τὶς ἐκλογὲς ἀφοῦ εἶναι δᾶ γνωστὸ καὶ στὰ πολὺ μικρὰ παιδάκια πὸς οἱ ἐκλογὲς δὲν συμφέρουν στὸ Βενιζελικὸ κόμμα. Γιὰ ὅσους ἔμαθαν τὰ «ἀπόρητα» τοῦ Συνέδριου τῆς Λουκέρνης (Αὐγούστος ν. ἡ.) ἔξερουν πολὺ καλά τὸ μυστικόν. Ὁ Ἀγγλικὸς καπιταλισμὸς προετοιμάζει νέες ἀντιπολεσεβικὲς ἐστρατείες στὸν Καύκασο. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς — ἔνεκα ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς Ἑλλάδος — ἔχει ὑποχρέωση νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴ μισθοφορικὴ στρατιωτικὴ του ἀποστολὴ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ἐθνογραφικὰ σύνορα τοῦ νέου κράτους. Ὁ ρόλος τοῦ χωροφύλακα τῆς Ἀνατολῆς ποὺ τοῦ ἐπεβλήθηκε θὰ εἶναι πολὺ ζόρικος. Τ' ἀγγλικὰ

συμφέροντα έχουν ανάγκη από στρατιωτική προστασία και οι Μποσεβίκοι από τον Καύκασο γυρεύουν να ξεπλωθούν στη Περσία. Χαρακτηριστική και μεγαλόστομη είναι η απάντηση του Κράσιν στον Λώυδ Τζώρτζ. «— Η Αγγλία είναι μακρύτερα από τη Μόσχα, απ' όσο η Μόσχα κι οι Ινδίες...». Οι ραδιουργίες στον Πόντο παίρνουν και δίνουν και δυο αντίθετες επιρροές ανταγωνίζονται για την επικράτησή τους στην Αρμενία. «Αλλά και στα Βαλκάνια δεν είναι ήρεμη ή τωρινή μεταπολεμική περίοδο. Οι εκδηλωμένες προθέσεις της Σοβιετικής Δημοκρατίας να βοηθήσει και με στρατιωτική επέμβασή της, το ξάπλωμα του κομμουνισμού στην Βουλγαρία γέννησαν την ανάγκη στα σημερινά αστικά Κράτη της Βαλκανικής να συμπήξουν την «Μικρή Αντάντ». Δεν ξέρομε αν ο Γαλλικός καπιταλισμός θα ενοήση το νέο αυτό Βαλκανικό αστικό συνασπισμό, εκείνο όμως που είναι βέβαιο για μιάς τους «Έλληνες είναι πως θα έχουμε νέες εκστρατείες από την επαύριο των εκλογών της Έθνοσυνέλευσης. Τόσο το βενιζελικό κόμμα, όσο και η αστική ενομένη αντιπολίτευση έκαναν δηλώσεις στη Διάσκεψη της Λουκέρνης και του Αϊξ-λε-μπαίν πως «αναλαμβάνουν την υποχρέωση χάριν του πολιτισμού να επιστρατεύσουν και πάλιν τον Έλληνικόν λαόν ίνα χύση το αίμα του υπέρ του πολιτισμού και κατά της βαρβαρότητας...». Οι δηλώσεις αυτές συνετέλεσαν πολύ για να ενδιαφερθούν οι Σύμμαχοι στις εκλογές μας. «Αν δε η Ιταλική Κυβέρνηση Τζολίτη σήμερα έρωτοτροπεί φανερά με την αντιβενιζελική Αντιπολίτευση είναι γιατί πήρε την υπόσχεση πως το Βορειοπειρωτικό θα λυθή κατά τρόπο συμβιβαστικό χωρίς να θιχθούν τα οικονομικά συμφέροντα της Ιταλίας. Δηλαδή από όλες αυτές τις παρασυναλλαγές και τις πολιτικές μαουόβρες βγαίνει το συμπέρασμα πως εξακολουθεί και μετά τον τρομερόν αίματοκυλισμό του 1914-18, η άγοραπωλησία των λαών. Αυτή τη φορά όμως ο καπιταλισμός μιάς φαίνεται πως σκάβει το λάκκο του, συντομεύοντας με τους νέους πολεμικούς τυχοδιωκτισμούς του το ξάπλωμα της κοινωνικής επανάστασης. Για μιάς όμως ανεξάρτητα από την οικονομική και κρατική άντοχη των άλλων οι κατά παραγγελίαν εκστρατείες διπλά μιάς είναι επικίνδυνες. Πρώτα-πρώτα φανατίζουμε και ξυπνούμε το άγριο εθνικιστικό ένστικτο της εκδίκησης στην Τουρκική φυλή σε σημείο που και αν ακόμη κρατηθή ο Διεθνής καπιταλισμός στην κρατική του υπόσταση και κυριαρχία, πάλι μόνοι μας δε θα μπορούσαμε να τα βγάλουμε πέρα αφού θα είμαστε υποχρεωμένοι να κρατούμε πολύ στρατό και εν τοιαύτη περιπτώσει να διαθέτουμε τον Έλληνικό προϋπολογισμό για τα πολεμικά έξοδα. Έπειτα είναι πολύ ένδεχομένο και πιθανό πως η Γαλλία και η Ιταλία δε θα θελήσουν να αφήσουν την Τουρκία να την εκμεταλλεύεται στο άκραιο ο Αγγλικός ιμπεριαλισμός. Νέοι συνδιασμοί πολιτικής και οικονομικής διαμάχης θα συμπληρωθούν κι εμείς δεν μπορούμε να παίζουμε όπως τώρα την τυφλόμυγα. Θα κολήσουμε στον ένα συνδυασμό—μάλλον στον αγγλικό κι έτσι θα έχουμε τον αντίθετον ανταγωνισμό να μιάς πολεμά φανερά. Η δεύτερη επιφύλαξή μας—εκτός από τις σοσιαλιστικές άρχές και πεποιθήσεις μας—πληγάζει και από μιάν άλλη αιτία. (Σημειώνουμε εδώ πως κρινόμε τα πράγματα επάνω όχι στο δικό μας πρόγραμμα και όπως έπρεπε να είναι αλλά όπως είναι σήμερα, αντικειμενικά και από την αστική τους περιοπή). Η αιτία αυτή είναι ότι οι δεκάχρονοι πόλεμοι με τις αναπόφευκτες κακουχίες, με την έλλειψη σοβαρών μετόπισθεν υπηρεσιών και πρό παντός με την έλλειψη διοργάνωσης σε άφθονα μέσα υγιο-

νομικής υπηρεσίας, ή Φυλή μας εξαντλείται και εκφυλίζεται. Και μαζί προσθέτομε και τον άλλο σοβαρό και σπουδαίο λόγο. Ο οργανισμός μας δεν είναι άξιος λόγου, βρίσκεται ακόμα στην πρωτόγονη εξέλιξή του. Οι δημόσιες υπηρεσίες παρουσιάζουν το έλεεινότερο θέαμα της κρατικής μας άποσύνθεσης και παράλυσης. Η Γραφειοκρατία και ο Χωροφυλακισμός είναι δυο πληγές που δε γιατρεύονται εύκολα. Οι υποχρεώσεις που δημιουργούν οι συνθήκες της Ειρήνης για τις μειοψηφίες είναι τέτοιες που να μη μπορούν να εκτελεσθούν. Η σύγχυση θα βασιλεύσει παντού και κανένα αστικό κόμμα δεν θα μπορέσει να προσαρμοστή με τη νέα κατάσταση αφού θα έχει πρώτα-πρώτα να λύση το άλυτο πρόβλημα—το οικονομικό. Τα εθνικά δάνεια δεν επιτυγχάνουν, οι νέες φορολογίες δεν θα είναι επιθυμητές από κανένα κόμμα και μιά αύριανή στρατιωτική συνείδηση τάξης που θα δημιουργηθή στο στρατεύμα, θα είναι όχι τα μοναδικά εμπόδια για την ευημερία και ανάπτυξη του νέου Κράτους στην αύριανή μεταπολεμική ειρηνική περίοδο αν παραδεχτούμε πως ο αστισμός θα παγιοθή και θα ζήσει για πολλά ακόμα χρόνια. Οι πολιτικοί μας όμως δεν τα παίρνουν έτσι τα πράγματα, τα βλέπουν όλα με το φακό της Έθνικης μας αποκατάστασης, δε θέτουν και δε συζητούν ζητήματα άλλ' όπως-όπως βιάζονται για να πάρουν περισσότερα χωρίς ν' αντιμετωπίσουν και τα ένδεχομένα άποτυχίας είτε στρατιωτικής είτε διπλωματικής. Καιροσκόποι κοντόφθαλμοι, παραγνωρίζουν το αήριο.

Ο εκλογικός αγώνας άρχισε. Ο Βενιζελισμός είναι άνοπλος και το βαρύ πυροβολικό του είναι οι μεγάλες του εθνικές επιτυχίες. Στα έσωτερικά δεν έχει κανένα πρόγραμμα. Έδιοίκησε με τόση αυταρχικότητα, πείσμα, τρομοκρατία και αντίθετα στο αίσθημα της πλειοψηφίας, στα τρία τελευταία χρόνια, που αν προσθέσωμε και τις πρωτοφανείς καταχρήσεις των φίλων του και τον αφάνταστο πλουτισμό των βουλευτών, ύπουργών, άνωτάτων υπαλλήλων στρατ. δικαιοσύνης κλπ. μπορούμε άνεπιφύλαχτα να πούμε πως ξεπέρασε την μακαρίτισσα φανλοκρατία. Ο Βενιζελισμός ως ιδέα-άνορθωση αντικαταστάθηκε από τον Ρεπουλισμόν αντίδραση-εξαχρείωση. Το μεγαλύτερο όμως έγκλημά του είναι ότι με την άστατη διαχείριση του δυναστικού ζητήματος και με την αναποφασιστικότητα και τις άλληλο-συγκρουόμενες άντινομίες και θεωρίες επάνω στο ζήτημα αυτό έδημιούργησε ζήτημα δυναστικό από την μιά μεριά ενώ από την άλλη δεν άφησε ούτε μέσα στο κόμμα του, ούτε έξω, να δημιουργηθή αντίρρηση δημοκρατική μερίδα και να γίνη ή άνάλογη θετική προπαγάνδα ώστε να είναι συνειδητότερος αγώνας των αστικών κομμάτων αήριο. Κι έτσι τα δυο Κόμματα θα παρουσιαστούν στις εκλογές του Οκτωβρίου με το πό πρωτόγονο και άναχρονιστικό πρόγραμμα. Οι βενιζελικοί θ' αγωνιστούν για τον «Άρχηγό της φυλής» και οι αντιβενιζελικοί για τον Κωσταντίνο. Καμιά άλλη προγραμματική κατεύθυνση και καμιά όμοιογένεια και συνογή στο καθένα κόμμα. Κομματικός συρφετός που πιστεύει σε δυο πρόσωπα με την πιό ταπεινή δουλοφροσύνη. Στη διαμάχη όμως των Βενιζελικών και Βασιλικών αυτή τη φορά θα προστεθή και το Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα και αν ακόμα δεν κατέλθι στον εκλογικόν αγώνα κι άναγκαστή να κάμη άρνητική εκλογική προπαγάνδα. Θα είναι ή πρώτη φορά που θα παρουσιασθή ένα κόμμα με ώρισμένες άρχές επάνω στα έσωτερικά και έξωτερικά ζητή-

ματα. Βασισμένο στην πάλη των τάξεων θα πολεμήσει, με όσα μέσα διαθέτει, την Ελληνική πλουτοκρατία και θ' αγωνιστή να ξυπνήσουν οι μικροαστικές μάζες από την κακομοιριά και αδιαφορία. Με ξεκαθαρισμένες άρχες για τα εσωτερικά θα πολεμήσει και τις δυο αντιμαχόμενες αστικές φατρίες όχι στο επίπεδο της μικροπολιτικής αλλά γύρω στα μεγάλα και πολυσύνθετα προβλήματα της σύγχρονης πολιτικής ζωής. Στα εξωτερικά θα πηγαίνει καθαρά τη γνώμη του και θα καταγγείλει κάθε νέο πόλεμο και κάθε νέα εκστρατεία. Στόν κύκλο αυτό της πολεμικής του θα είναι άμειλικτο. Και έχομε δεδομένα να πιστεύομε πως δε θα τρομοκρατηθῆ από τ' ανελεύθερα μέτρα της Κυβέρνησης. Την τωρινή μάλιστα εκστρατεία της Μικρασίας είχε τό θάρρος ο διευθυντής του «Ριζοσπάστη» να την χαρακτηρίσει ως τυχοδιωκτική σ' ένα πολύκροτο άρθρο του που ανάγκασε τον κ. Βενιζέλο από τό βήμα της Βουλῆς να διατάξει την καταδίωξη του Πετσόπουλου. 'Αλλά και τό Σ. Ε. Κ. μ' όλο τον στρατ. νόμο και τῆ Λογοκρισία ἐκυκλοφόρησε μανιφέστο έντονο κατά της εκστρατείας αυτής καταγγέλλοντας όλα τα άστικά κόμματα ως υπεύθυνα και υπόλογα. Τό μανιφέστο που άναδημοσιεύθηκε και στόν σοσιαλιστικό τύπο του εξωτερικού υπογράφηκε από τό Γ. Γραμματέα του Κόμματος Ν. Δημητράτο, έκαμε μεγάλη έντύπωση μέσα στις εργατικές μάζες και ως ήταν επόμενο επροκάλεσε την άγανάκτηση του άστικού τύπου και της άστικής δικαιοσύνης.

Αυτή είναι ἡ προεκλογική μας κατάσταση. Ποιός θα νικήσει, άδηλο και κρύφιο για την ώρα. 'Ετσι που γίνονται οι εκλογές μ' όλο τον αντιβενιζελισμό του λαού γενικά, είναι πιθανό να δώσουν την νίκη στο Βενιζέλο, έξω από την Πελοπόννησο και Στερεά. Πάντα όμως ἡ νέα αναθεωρητική (!) εθνοσυνέλευση δε θα είναι βιώσιμη ούτε με τις εκλογές αυτές θα ξεθυμάει τό αντιπολιτευτικό αίσθημα. 'Ο εμφύλιος σπαραγμός θα είναι τό κατασάλαγμα όλης αυτής της τελευταίας πολιτειακής περιπέτειας, εκτός εάν ἡ παγκόσμια 'Επανάσταση αναποδογυρίσει τον καπιταλισμό-ιμπεριαλισμό των Μεγάλων, όποτε εκλείπει φυσικά και για την Ελλάδα τό δυναστικό-Κωνσταντινικό ζήτημα. Την κοινωνική επανάσταση όμως ἡμεῖς τουλάχιστο τῆ βλέπομε πρόωγη και ανέλιπτη για την ώρα. Τελειώνοντας προσθέτομε δυο λέξεις για τό Β. πανελλαδικό Συνέδριο των 'Εργατών που γίνεται στις 27 του Σεπτεμβρίου. Περιμένομε πολλά από τό Συνέδριο αυτό. Και πρό παντός την συστηματικότερη οργάνωση της Γενικής Συνομοσπονδίας με περισσότερο ξεκαθαρισμένες αντιλήψεις στις επαγγελματικές και πολιτικές επιδιώξεις. 'Εχομε λόγους να ἐλπίζομε πως τό Συνέδριο αυτό παράλληλα προς τον ἐπίμονο, ἠθικό και τίμιον αγώνα του Σοσιαλιστικού 'Εργατικού Κόμματος θα συστηματοποιήσει σε θετικές βάσεις τον επαγγελματικόν αγώνα της εργατιάς ανάλογα με τους υπάρχοντες και δημιουργημένους οικονομικούς όρους και με ξεκαθαρισμένο διεθνιστικό χαρακτήρα. 'Ελπίσομε ακόμα πως από τό Συνέδριο αυτό θα επικριτήσουν οι αντιλήψεις εκείνες που πρέπει, ώστε να μείνει για τό παρόν και τό μέλλον ανεπιφύλακτη ἡ προλεταρική συνείδηση από τις άστικές προλήψεις και ἡ τακτική του 'Εργατικού κινήματος να είναι τακτική δικῆ του εμπνευσμένη και επαναστατική. 'Όταν σκεφθοῦμε τί ήταν χθές ακόμα οι εργάτες και τί είναι σήμερα γινόμαστε πολύ αισιόδοξοι για τό μέλλον τους.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΙΝΗΣΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΖΩΗ

Οἱ περισσότεροι άνθρωποι μέσα στα ἔθνη που μπήκανε στον πόλεμο πριν ἔξ χρόνια φαντασθήκανε ότι ἡ διάρκεια του πολέμου δε θα ήταν παρά μιά παύλα και έπειτα απ' αυτό θα ξανάρχιζαν την κανονική ζωή τους μέσα στο προπολεμικό ρεύμα. Περισσότερο ακόμα ἡ έντύπωση αυτή ήταν διαδεδομένη μέσα στους απόλεμους τόπους. Κι είναι αλήθεια, κι είναι δυστυχώς μεγάλη αλήθεια, ότι ἡ γερασμένη όκηρη ανθρώπινη φύσις δε μαθαίνει σχεδόν τίποτε από τα παθήματα μηδέ κι από τῆ χαρά. Και οι περισσότεροι ἐγύρισαν από τον κύκλο του θανάτου με τῆν ἐπιθυμία να ξαναρχίσουν τῆ ζωή τους μέσα στις παλιές της πλάνες.

'Αλλά ἡ χθεσινή τους έντύπωση, ἡ σημερινή τους ἐπιθυμία πόσο λίγο σημαίνουν! 'Ο πόλεμος αυτός δεν ήταν ένα απλό ξετίναγμα, προσωρινό και τοπικό στην κοινωνική συνέχεια του κόσμου' στο αποκαλυπτικό ξεσχισμά του είναι ένα τέραμα και μιά αρχή. 'Η παλιά κοινωνία στηριγμένη στην ύπαρξη ἔθνων που παλαίουν για τῆν οικονομική ἐκμετάλλευση της γῆς, ἐξάλλου αναζωομένη στο εσωτερικό κάθε ἔθνους από ένα προξίμι κοινωνικής δικαιοσύνης, κοινό σε όλα τα προλεταριάτα—ἐξαναγκάστηκε για να δοκιμάσει πως θα ευνερχέτο ἡ πορεία της, να μπη στο ματωμένο βόρβορο του πολέμου αλλά κόλλησε ἐκεῖ μέσα. Μέσα στην ἀδελφοκτονία των ἔθνων πλάστηκε μυστικά ὁ στερεώτερος διεθνισμός: στην Εὐρώπη, όπως και σε κάθε μέρος της γῆς, κανένα ἔθνος δε μπορεί να ἐλιπίσει ότι θα σωθῆ μόνο του. Μιά στενή ἀλληλεγγύη συμφερόντων τὰ δίνει όλα και ἡ αρχή του γερασμένου ἐγωιστοῦ κεφαλοκρατισμοῦ πέθανε. 'Απ' αυτό βγαίνει ότι, παντού στον κόσμο, τα μεγάλα ἀνθρώπινα προβλήματα, μπαίνουν κάτω, σχεδόν με τον ἴδιο τρόπο και αυτά ακόμη τα προβλήματα της ἀφηρημένης ἰδεολογίας γιατί πρόκειται σήμερα να ζήσομε ἢ να πεθάνομε. Μόνον οι ἐξωτερικές απόψεις διαφέρουν.

Πρόκειται για μιά ζοφερή ἐνότητα μέσα στο αίμα και τα δάκρυα: ἀλλά είναι ἐντούτοις μεγαλόπρεπη. Φαίνεται να ὀπισθοδρομήσαμε εως τις πρόσκαιρες τῆχες της προϊστορίας, ἀλλά τότε δεν ὑπῆρχαν παρά φευγαλέες ἐνώσεις οὐδὼν που τα πτώματά τους χρησιμοποιεῖν ως λιπαρή γῆ για ἄλλες ἐνώσεις και ἄλλους αγῶνες: σήμερα ἡ ἀνθρωπότης είναι πράγματι τό Corpus magnum που ἀνευρέτηκαν οι ἀρχαιότερες φιλοσοφίες και ἡ ἐννοια ἀνθρώπος ἐγενε πραγματικότητας καθώς ἐγενε πραγματικότης ἡ ἐννοια Γάλλος κατά τῆ διάρκεια των αγῶνων της βασιλείας ἐναντίον των ἐπαρχιακῶν μικροσυμφερόντων.

Τό μεγάλο πρόβλημα μέσα στα μεγάλα ζωτικά προβλήματα, τό πρόβλημα της οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης του κόσμου, μπορεί να σιξητηθῆ με ὅσους τρόπους θελήσει κανείς. Μέσ' στην καρδιά του πολέμου παρουσιάστηκε και τώρα είναι φανερό ότι δεν ἐπιδέχεται παρά δύο λύσεις:

ἢ τὰ μεγάλα ἱμπεριαλιστικά κράτη, Ἡνωμένες Πολιτείες, Ἀγγλία, Ἰαπωνία, Γερμανία, Γαλλία, θὰ κατορθώσουν ν' ἀποκαταστήσουν μιὰ νέα ἰσορροπία ὑπερκεφαλαιοκρατισμοῦ, ἓνα ὕψιστο πολιτισμὸ βαθυύλοιο ὅπου μιὰ ὀλιγαρχία μεγιστάνων θ' ἀπαστρέφει πάνω σὲ μιὰ μάζα ὑποδουλωμένη καὶ Taylorisée, ἢ ἡ μάζα αὐτή, ἀναζωογονημένη μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἐπαναστατικῆς Ρωσίας καὶ βοηθημένη ἀπ' αὐτή, θὰ θεσπίσει τὴ νέα πλάκα τῶν ἀξιών βασισμένη πάνω στὴν ἐργασία, τὴν ἀλληλοβοήθεια καὶ τὴν οικονομικὴ δικαιοσύνη. Ὅποιος καὶ ἂν εἶναι ὁ σταθμὸς πού ἡ ἀνθρωπότης θὰ φθάσει στὸ τέρας τοῦ σημερινοῦ τοῦ δρόμου, εἶναι πιθανὸ ὅτι ὁ δρόμος αὐτὸς θὰ εἶναι μακρὺς, γιὰ πολὺν καιρὸ ζωτικὸς καὶ σκοτεινὸς καὶ θὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ βίαια τραντάγματα. Ἀλλὰ φαίνεται ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀδύνατο νὰ παρουσιασθῇ μιὰ τρίτη λύσις.

Ἡδὴ παντοῦ ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθετικῶν δυνάμεων διαπιστώνεται καθαρώτερα καὶ δηλητηριάζεται· ἀλλὰ στὰ περισσότερα μέρη οἱ ἄνθρωποι παρασυρμένοι ἀπὸ τὸ τεράστιο στριφογύρισμα τῶν δυνάμεων δὲν τὸ διακρίνουν ἀκόμη. Γιατὶ πολλὰ ἄλλα δευτερεύοντα ρεύματα ἀνακατώνονται μέσα στὸ μεγάλο ἀνεμοστρόβιλο καὶ γιὰ ἐπίσης οἱ δύο δυνάμεις φοβούνται ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, φοβούνται τὴ τρομερὴ μάχη πού θὰ κρῆται ν' ἀρχίσουν, ζητούν νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἢ νὰ πείσουν τὸν ἑαυτὸ τους ὅτι θὰ μπορέσουν νὰ τὴν ἀπομακρύνουν, νὰ τὴν ἐμποδίσουν ἴσως.

Ποθενὰ ἡ κατάστασις αὐτὴ (ἢ μοιραία πάλη ἀρχινισμένη ἤδη, ἀλλὰ πάλη μέσα στὴ νύχτα καὶ πού ἡ σημασία της καὶ ἡ φορὰ της διαφεύγουν τοὺς ἴδιους παλαιστὰς) ποθενὰ ἴσως ἡ διελθὴ αὐτὴ κατάστασις δὲν εἶναι τόσο χαρακτηρισμένη ὅσο στὴ Γαλλία. Ἡ ὀργανωμένη ἐπαναστατικὴ κίνησις εἶναι ἀνίσχυρη στὸν τόπον αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κράτος δὲν ἀισθάνεται μέσα του τὴ δύναμη νὰ τὴν κτυπήσει καταμέτωπα, μήτε μάλιστα ν' ἀντισταθῇ σ' αὐτοῦ.

Ἡ Κυβέρνησις Millerand κληρονόμησε ἀπὸ τὸν προκάτοχό της Clemenceau μιὰν ἀξεδιάλυτη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Ἀλλὰ τέτοια εἶναι ἡ κοινὴ τύχη ὅλων τῶν σημερινῶν κυβερνήσεων τοῦ κόσμου πού θὰ ἦταν ἐπιτόλαιη παρατήρησις νὰ θεωρήσει κανεὶς ἕνοχο τὴν ἀκατανόησι καὶ ἀπροβλεψία τῶν ἀνθρώπων πού ἔκαμαν τὴν συνθήκη τῶν Βερσαλλιών. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι πιασμένοι μέσα στὰ ἴδια τους δίχτυα δὲν μποροῦσαν νὰ κάμουν τίποτε τὸ καλύτερο. Ὅλα τὰ ἔθνη εἶναι καταστραμμένα εἴτε γιὰτὶ δὲν μποροῦν πιά ν' ἀγοράζουν, εἴτε γιὰτὶ καθὼς οἱ Ἡνωμένες Πολιτείες, δὲ βρίσκουν πιά ἀγοραστὰς γιὰ νὰ πουλήσουν. Μόνο μιὰ ὕψιστη ἀλληλοβοήθεια θὰ μποροῦσε νὰ τὰ σώσει. Ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀλληλοβοήθεια αὐτὴ γιὰτὶ οἱ νόμοι τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν δὲ τὸ ἐπιτρέπουν. Ἡ κοινὴ γνώμη πού ἐξέθρεψαν δὲν θὰ τοὺς τὸ ἐπέτρεπε ἄλλωστε. Ἡ μνησικακία εἶναι μεγάλη μεταξὺ τῶν χθελανῶν συμμάχων καὶ ἀκόμη μεγαλύτερη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Γιατὸ οἱ οἱ κυβερνήσεις τῆς Ἀντάντ μπλέκονται μέσα σὲ παράλογες ἀποικιακὰς ἐκστρατείες, γιὰτὸ ἐπίσης προσπάθησαν νὰ ἀναγκάσουν τὴ Γερμανία νὰ πληρώσει ὅλες τὶς δαπάνες τοὺς ἐνὸ τῆς ἀφῆραν τὰ μέσα νὰ ἐξερωθῇ ἀπὸ τὰ βάρη πού τῆς φορέθηκαν. Οἱ ἴδιοι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ κατάστασις ἦταν ἄλυτη καὶ σὰ νὰ θέλουν σήμερα νὰ φωνάζουν τὴ Γερμανία πλιά τους γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν κομμουνιστικὸ κίνδυνο. Ἀλλὰ εἶναι πολὺ ἀργά. Καὶ δὲν ἔχουν ἀρκετὴ ἀποφασιστικὴ μὴτε ἀρκετὸ κῆρος πάνω στους λαοὺς των γιὰ νὰ κάμουν νὰ ἐπιτύχῃ ἡ τολμηρὴ αὐτὴ πολιτικὴ. Βλέπει κανεὶς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο νὰ τρίζουν τὰ θεμέλια τοῦ παλαιοῦ κόσμου.

Ὅμοιο παράδειγμα στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ. Τὸ πρῆξιμο τῶν προὑπολογισμῶν εἶναι τώρα ἀπεριόριστο καὶ τὸ κράτος δὲ βαστᾷ παρὰ ἀπὸ ἓνα θαῦμα οικονομολογικῶν πλανῶν. Φτάσανε σὲ τόσο εὐτελεῖ τεχνάσματα, ὅπως τὸ τελευταῖο κῆμα τοῦ ξεπεσοῦ (vague de baisse), πού φαντάσθηκαν γιὰ νὰ δόσουν κάποια ἐμπιστοσύνη στὴν κοινὴ γνώμη ἀλλὰ πού δὲν εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ παραλύσει τὴ βιομηχανία χωρὶς νὰ κάμῃ νὰ ξεπέσουν οἱ τιμὲς τῶν προϊόντων. Ἡ κυβέρνησις ἐπέτυχε περισσότερο ἐπιχειρώντας νὰ ἐρεθίσῃ κατὰ τῆς ἐργατικῆς τάξεως τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ἔθνους καὶ ν' ἀποθαρρύνῃ τὴν ἴδια τὴν ἐργατικὴ τάξη. Ἀλλὰ ἐδῶ ἡ ἐπιτυχία της ὀφείλεται περισσότερὸ στα σφάλματα τῆς ἐργατικῆς κινήσεως παρὰ στὴ δικὴ της δύναμη, καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ εἶναι προσωρινὴ καὶ ἤδη μισοχλασμένη. Πράγματι, ὅσο πάει καὶ πῶ πολὺ, τὸ κράτος—κυβέρνησις καὶ κοινοβούλιο μαζί—δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἐντολοδόχος τῶν προνομιούχων τάξεων· ἐντολοδόχος ἄλλωστε ἀδύναμος ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς κατατάξεις ἐθελοντικῶν ὁμίλων πού στρατολογούνται γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν τοὺς ἀπεργούς· ἡ κατέχουσα ἀστικὴ τάξις δὲν ἔχει πιά ἐμπιστοσύνη στὰ μαντρόσκυλά της καὶ ὑποχρεώνεται νὰ φυλάγεται μόνη της. Ἀλλὰ ἡ ἀστικὴ αὐτὴ τάξις, παλιοὶ καὶ νέοι πλούσιοι, εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀνάνδρη καὶ τυφλὴ καθὼς ἡ αὐλὴ τοῦ Λουδοβίκου XVI στὸ 1789· Ἡ κυβέρνησις ἐξασκεῖ κατὰ τῆς ἐργατικῆς κινήσεως μιὰ πολιτικὴ συνδυασμένη μὲ τιμωρίες καὶ διαφθορά πού θὰ ἦταν καρποφόρα ἐὰν μποροῦσε συγχρόνως νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ τολμηρὴ καὶ ἐπίμονη πολιτικὴ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων, ἀνάλογη μὲ τὴν πολιτικὴ τοῦ Μπίσμαρκ πρὶν ἀπὸ τὴ δυσμένειά του· ἀλλὰ τέτοιον εἶδος πρόγραμμα, οἱ ἐντολεῖς της, μὴ θέλοντας ν' ἀφήσουν τίποτε ἀπὸ τὸ κόκκαλο πού γλύφουν, δὲν τὸ παραδέχονται.

Φαίνεται λοιπὸν ἡ κατάστασις νὰ εἶναι καθαρὰ ἐπαναστατικὴ. Πράγματι εἶναι, ἀλλὰ ἐπαναστατικὴ χωρὶς ἐπανάστασις.

Τὸν Αὐγούστου τοῦ 1914 ἐκτός ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ ἀτομικῶν ἐξαιρέσεων ὁ σοσιαλισμὸς καὶ ὁ συνδικαλισμὸς ἀρνήθηκαν τὸν ἑαυτὸ τους μπροστὰ στὸν πόλεμο· συμμαχίσανε μάλιστα μαζί του παρὰ τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ διεθνοφίλου παρελθόντος των. Γιὰτὸ φάνηκε μέσα στὴν ἐπαναστατικὴ πίστη μιὰ μοιραία κρίσις πού ἀκόμα διαρκεῖ. Οἱ ἐργάτες δὲν ἔχουν πιά ἐμπιστοσύνη στους παλιούς ἀρχηγούς των, στίς δικῆς τους τύχες. Οἱ χωρικοὶ ἀντιμιλιταρισταὶ ἀπὸ ἐνστικτο καὶ πείρα θὰ μποροῦσαν νὰ παρασυρθοῦν στὴν ἐπανάστασις ἂν οἱ διεθνιστὰς ἤξεραν νὰ ὀδηγήσουν τὸ μῖσος τους κατὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἄνθρωποι πού εὐκόλα μπορεῖ νὰ γελαστοῦν· περιφρονοῦν τοὺς ἀπαρνητὲς ἐπαναστάτες καὶ μάλιστα ἡ ἀστικὴ τάξις τοὺς δασκάλεψε ἀρκετὰ μὲ τρόπο γιὰ νὰ τοὺς κάμῃ συμμάχους της ἐναντίον τοῦ προλεταριάτου τῶν πόλεων. Ὅμοια οἱ μέσες τάξεις, ἰδιαιτέρως οἱ διανοητικὲς μέσες τάξεις, ἐβλέπαν τὴ χρεωκοπία τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴ δικὴ τους καταδίκη· ἦταν ἐτοιμὲς νὰ γεμίσουν τὶς ἐπαναστατικὰς τάξεις καὶ νὰ τὶς ἐνδυναμώσουν μὲ πολὺτιμη τεχνικὴ εἰσφορά· ἀλλὰ συχάθηκαν τὰ ἀνδρείκελλα τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ συνδικαλισμοῦ τόσο ἀπὸ διανοητικὴ ἐντιμότητα ὅσο καὶ ἀπὸ περιφροβὴ μικρολογία.

Αὐτὰ εἶναι διαπιστωμένα γεγονότα, ὄχι διαβεβαιώσεις χωρὶς βάση. Βρίσκομε τὴν ἀπόδειξή τους μέσα σ' ὅλη τὴ δημόσια ζωὴ μας, ἂν πάρῃ κανεὶς μερικὰ μόνο γενικὰ φαινόμενα ὅπως τὶς ἐκλογές τοῦ Νοεμβρίου 1919 ἢ τὶς μεγάλες ἀπεργίες τοῦ περασμένου Μαΐου.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1919 τὸ Σοσιαλιστικὸ Κόμμα οὔτε κὰν ἐσυστήθησε ἂν

ήταν επίκαιρο ή όχι να πάρη μέρος στη δήθεν εκλογική γνωμοδότηση. Πολλοί μάλιστα απ' αυτούς τους δυστυχείς εμφανίζοντο ότι βιάζαν προς θριαμβευτικήν επιτυχία. Και όμως ή περίστασις τους παρουσιάζετο τότε ν' ανανεώσουν τη σοσιαλιστική παρθενία τους διοχετεύοντας και φοιτίζοντας τις άπογοητεύσεις και την αγανάκτηση των στρατιωτών και συγγενών στρατιωτών που είχαν κηρύξει από μήνες το μίσος τους και την αηδία τους κατά του δημοκρατικού ψευτοκοινοβουλευτισμού. Άλλά Ισχυρίσθησαν ότι εβιάδιζαν εις μάχην και το έκαμαν με μια οικτρή έλλειψη διαύγειας και νηφαλιότητας: οι σοσιαλ-πατριώτες, οι πιο ένοχοιποιημένοι, εφάνταζαν μέσα στους ίδιους συνδυασμούς με μερικούς ύποψηφίους που έδειξαν λίγη διεθνιστική ευστάθεια. Ήλιτζαν πως θα μπορούσαν να γειτονεύουν οι μὲν και οι δέ. Άλλ' αυτό που έπρεπε να γίνει έγινε. Δέν κατορθώσαν παρά ο ένας να εκθέση τον άλλο και όλοι ενικήθησαν μαζί. Δέν υπήρξε εκλογική επιτυχία παρά στις βορινές guesdistes (1) επαρχίες όπου όλες οι ύποψηφιώτητες ήταν άμειγες εθνικιστικές αλλά για την τιμή και το συμφέρος του σοσιαλισμού θα έπρεπε περισσότερο μια άποτυχία παρά μια τέτοια επιτυχία.

Όσο για το άλλο μεγάλο γεγονός, όλοσδιόλου τελευταίο, και που απαγολεϊ ακόμα την εργατική συνείδηση, βλέπομε μια γενική συνομοσπονδία της εργασίας που οι άρχηγοί της είχαν, καθώς ο Jouhaux, άπαρηγή το παρελθόν τους πιο άθλια ακόμα παρά οι σοσιαλισταί άρχηγοί ή καθώς ο Merrheim και ο Dumoulin συνεργάζονταν οικτρά με τον καιροσκοπισμό του Jouhaux στο τέλος του πολέμου. Οι άνθρωποι αυτοί που το πήραν άπάνω τους με τα βαρύνοντα κρίματα των εργατών που οι δυσκολίες της ζωής έσπρωξαν μέσα στα συνδικατικά κατάντησαν σιγά σιγά οι πιο άποφασισμένοι αντίπαλοι της επαναστάσεως. Φοβούνται τις άτέραντες εθνικές που θα τους επέβαλλε ή δράσις και δέν σκέπτονται παρά με τι τρόπο θα σβαντίσουν το άστικο έρεττωμένο χτίριο: προσπάθεια άντιεπαναστατική, προσπάθεια μορφή έπίσης, γιατί είναι σά να εργάζεται κανείς ενάντια στην πραγματικότητα, ενάντια στο ρεΐμα της ζωής. Γιαυτό, όταν οι επαναστάτες σιδηροδρομικοί, έβαλαν σέ κίνηση τη γενική άπεργία τους, τον Μάιο, ή πλάνη τους υπήρξε ότι έδέχθησαν το σύνθημα εθνικοποίησης που το έπαιρναν από τη C.G.T. (2). Πίστεναν πως έτσι θα δυνάμωναν, αλλά έχασαν την δύναμή τους. Ή πολιτική τους έγινε άκατανόητη στη μάζα και οι εργάτες που σέ μια τέτοια πάλη θα είχαν ανάγκη από όλη τους την πίστη δέ μπορούσαν να έχουν έμπιστοσύνη στους συνδικαλιστάς άρχηγούς που είχαν χάσει το κέρος τους και δέν εμφάνοντο να πιστεύουν οι ίδιοι στο έργο τους.

Ίσως βρούν ότι ο πίνακας αυτός είναι ζοφερός. Άλλά χρέος έχομε να προσπαθούμε να βλέπομε την αλήθεια και όταν δέν άρθεσι. Και όμως, μετά το γιγαντώδη αυτόν πόλεμο που τέλειωσε φαινομενικά με μια αντίβση στρατιωτική νίκη, αλλά πράγματι με μια φοβική οικονομική καταστροφή, έπειτα από μια τέτοια πλήρη άδυναμία των επαναστατικών επιτελείων, μένουν μολεταΐτα λόγιοι ελπίδας, στο γεγονός ότι ή κατάρρευσις δέν είναι πιο όλική και για παράδειγμα ότι οι δύο άπεργίες των σιδηροδρομικών τον Μάρτιο και τον Μάιο, κατορθώσαν, παρά την τελειωτική άποτυχία να φτάσουν ένα μεγάλο

ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. (1) Άπό το όνομα του Jules Guesde γέρον άρχηγου σοσιαλιστή που θεωρείται ότι εισήγαγε στην Γαλλία τον Μαρξισμό.
ΣΗΜ. ΓΡΑΜ. (2) Γενική Συνομοσπονδία της Έργασίας.

πλάτος και να κρατηθούν εκεί πολλές μέρες. Οι αληθινοί επαναστάτες είναι σπάνιοι στη Γαλλία και οι οργανώσεις τους άσθενικές ακόμα. Άλλά ή αδιάλλακτη άγρότης με την οποία οδηγούν την πάλη εναντίον της άστικής τάξεως και εναντίον των σοσιαλιστών προδοτών είναι μια δύναμις που θα παράξη και παρίγει ήδη άποτελέσματα. Δέν είναι μακριά χωρίς άλλο ή ήμερα που ή μεγάλη πλειοψηφία του σοσιαλιστικού κόμματος θα προσχωρήση στη Διεθνή της Μόσχας και στο συνδικαλισμό μέσα ή προσπάθεια της επανορθώσεως και της εξυγίωσεως που επιδιώκομε από ένα χρόνο και πριν με τη «Vie Ouvrière» θα φθάση έως τις πιο γενναίες και δραστήριες βαθιές μάζες του λαού.

Επιθυμούσα να μιλούσα επίσης για την τωρινή κατάσταση της γαλλικής λογοτεχνίας που ίσως ενδιαφέρει πιο ιδιαίτερα την πλειοψηφία των άναγνωστών των «Γραμμάτων» αλλά φοβούμαι μήπως ξεπεράσω το χώρο που μου όρίζεται. Θα δείξω μόνο μερικούς γενικούς χαρακτήρες που έχουν κάποια σχέση με ό,τι είπαμε παραπάνω για την κοινωνική μας κατάσταση. Ο κόσμος διάβασε πολύ κατά τον πόλεμο. Σήμερα διαβάζει όλιγότερο. Λίγο, γιατί χωρίς άλλο αισθάνεται την άνάγκη ύλικών άπολαύσεων που κατατρώγει τον πληθυσμό που σώθηκε από τον πόλεμο, λίγο επίσης, γιατί τα βιβλία είναι σέ τιμές ύπερκοιτες. Οι εκδότες μας δειλοί καθώς όλοι οι βιομήχανοί μας δέ μπόρεσαν να φυλαχτούν από τη θανάσιμη αυτή επίδραση στο εμπόριό τους όπως και στην εθνική διάνοια. Και είναι πιθανό ότι το όνειρο όλων είναι να μη δημοσιεύουν διαρκώς παρά Paul Bourget και Marcel Prevost ή άλλους παλιούς συγγραφείς με κοσμική επιτυχία για τους οποίους μια γενναία πόλησις είναι εξασφαλισμένη. Έντοίτοις μεγάλος αριθμός νέων συγγραφέων γράφουν και δημοσιεύουν. Ο κόσμος είναι βαρυστημένος από το πολεμικό βιβλίο που ύποχρεώνει να θυμηθή ό,τι θέλει να λησμονήση. Διαβάζουν πρόθυμα μυθιστορήματα περιπετειών που συγγραφείς όσο πάει και πιο πολλοί φαίνονται πως τα εκτελούν στη γραμμή. Μερικά από τα έργα αυτά είναι διασκεδαστικά ή με μια φαντασία σφριγηδή αλλά εκείνο που πρέπει προ πάντων να σημειωθεί από την διάδοσή τους είναι ή άνάγκη διασκεδάσεως των άναγνωστών οι όποιοι ζητούν να ξεκολλήσουν από μια εποχή πάρα πολύ παθιασμένη για τις τριμμένες δυνάμεις τους. Ένας νομισματός, ένας φθινοπορινός κοινωνικός νομισματός δημιούργησε επίσης κάποιο θόρυβο γύρω από το κίνημα Dada και άλλα τέτοια ατάρασσα καμώματα. Τίποτα απ' όλα αυτά δέν είναι βαθύ. Ή άτέραντη, σκληρή μεγάλη εποχή της αναδημιουργίας του κόσμου, όπου θα ζήσωμε αύριο, θα σχηματίση άναγκαστικά τους ποιητές της, τους συγγραφείς της, τους δραματογράφους της. Μερικοί εισθάνονται ήδη το άγριο και γόνιμο μεγαλείο της και προσπαθούν να το εκφύσσουν με ένθουσιασμό και ειλικρίνεια. Μπορεί κανείς να είναι βέβαιος ότι στη νέα περίοδο της κοινωνικής ευσταθείας, που προετοιμάζεται, θα άντιστοιχίση μια μεγάλη κλασική λογοτεχνική εποχή, πλατιά άνοχητή σ' όλους τους ανθρώπους, βαθιά ποτισμένη από όλες τις εκδηλώσεις της ζωής. Στον περασμένο αιώνα ήταν δυστόχημα ότι ή επανάστασις του ρομαντισμού έγινε σαράντα χρόνια μεταγενέστερα από την πολιτική μας επανάσταση του 89-92. Το δυστόχημα αυτό δέν θα επαναληφθή με την κοινωνική επανάστασις της αύριον: Οι καλλιτέχνες της είναι όραιοι γι' αυτήν.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ Ἰταλία περὶ ἀ περίοδο βαθειᾶς πολιτικῆς, κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς κρίσης καὶ σ' αὐτὴ ἡ τυφλὴ φέση φαίνεται ὅτι θέλει νὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλους κλονισμοὺς ποὺ ἐπιτείνουν περισσότερο τὴν ἔγνοια γιὰ τὸ μέλλον. Τῆ στιγμῇ ποὺ γράφω, οἱ ἐφημερίδες παλοῦν γιὰ πλημμύρες στὶς ἐπαρχίες τῆς Βενετίας καὶ τῆς Τοσκάνας ποὺ κατόστρεψαν πολλὰ ζῶα καὶ τὴν ἐσοδεία ἀξίας πολλῶν ἑκατομμυρίων καὶ εἶναι ἀκόμα χτεσινὰ τὰ νέα γιὰ τὸ σεισμό τῆς Γκαρφανιάνας...

Ὁ πόλεμος ἄφησε τὴν Ἰταλία σὲ τέτοια κατάσταση ἀδυναμίας καὶ νευρικότητας ποὺ νὰ περιμένη κανεὶς τὰ πιὸ παράδοξα πράγματα, ἀφοῦ ἡ κρίση αὐτὴ δὲν ἔπεσε ἀπάνω σὲ σῶμα ἐκφυλισμένο καὶ παρακμασμένο, ἀλλὰ σὲ κοινωνικὸ ὄργανισμὸ νέο καὶ γεμάτο ἀπὸ ἐνέργεια. Κάτω ἀπὸ γερασμένους πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς νομοθεσίας ποὺ ἔχουν νέο μόνο τὸ ὄνομα, εὐρίσκειται ἕνας λαός, σφριγῶν ἀπὸ δύναμη καὶ πρωτοβουλία ποὺ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν κρίση τῆς τωρινῆς τοῦ ἀδυναμίας θὰ μποροῦσε νὰ πάρῃ κατευθύνση γιὰ ἕνα μέλλον καρπερῆς ἀναγέννησης. Ἀπὸ μερικῆς ἀπόψεως ἡ Ἰταλία βγήκε ἀπὸ τὸν πόλεμο σὲ μιὰ παράδοξη κατάσταση ποὺ εἶναι ἡ σωτηρία της, ἡ ἠθικὴ της σωτηρία ἀν' ὅχι ἡ οικονομικὴ καὶ ἄμεση. Στρατιωτικῶς νικητρία, ἀλλὰ νικημένη μέχρι ἐξεντελιστικῆς καταπίεσης στὸ διπλωματικὸ καὶ οικονομικὸ ἐπίπεδο, ξεφεύγει ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα τόσο τῆς στρατιωτικῆς ἡττας ὅσο καὶ τῆς νίκης. Δηλαδή ἡ Ἰταλία δὲν εἶναι ὑποκείμενη στὴν τυραννία νικητοῦ ξένου κράτους στρατοπεδευμένου στὴ χώρα της, οὔτε καὶ ὑποτάσσεται στοὺς ἐξβιασμούς ποὺ συχνὰ μεταχειρίζεται ἡ ὀπλισμένη δύναμη ἀπάνω στοὺς ἄοπλους ἄρα ξεφεύγει καὶ ἀπὸ τὴν ὑποβολὴ τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀντεκδίκησης καθὼς καὶ ἀπὸ τὶς ὀλικῆς ἀθλιότητες.

Ἀλλὰ συγχρόνως ξεφεύγει ἀπὸ τὰ βλαβερὰ ἀποτελέσματα τῆς νίκης γι' αὐτὴ εἶναι πράγματα ἀδύνατα, ὁ μιλιταριστικὸς ἐνθουσιασμός, ἡ ἐθνικιστικὴ μέθη, ἡ ἱμπεριαλιστικὴ μανία. Ἡ ἐπικίνδυνη ἐθνικὴ ἀλαζονεία διορθώνεται ἀπὸ τὴ διπλωματικὴ ἡττα καὶ ἀπὸ τὴν οικονομικὴ ἐξάρτηση. Ἡ ἰσχὺς τοῦ κράτους βγαίνει ἀδυνατισμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, γιατί ἀπὸ τὴ νίκη δὲ μπόρεσε νὰ δρέψῃ τοὺς καρποὺς τοῦ γοήτρου τόσο στὸ ἐξωτερικὸ ὅσο καὶ μπρὸς στὸ λαὸ τοῦ τὸν ἴδιο ποὺ δὲν γνωρίζει ἄλλο παρά τὰ βάρη τοῦ θριάμβου. Ἔτσι ἡ Ἰταλία ἀπέφυγε τὸν περιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας ποὺ πάντα συνοδεύει ἡ στρατιωτικὴ νίκη στὶς νικητρίες χώρες. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἔχει τὴν δύναμη καὶ ἐπομένως δὲν τολμᾷ νὰ καταπίεσῃ ὑπὲρ τὸ μέτρον τοὺς ὑπηκόους της. Δὲν συνέβη στὴν Ἰταλία ἐκεῖνο ποὺ ἔγινε στὴ Γαλλία, ὅπου ἡ μέθη τῆς νίκης τὴν κατέστησε διάδοχο τῆς Πρωσίας στὴ μιλιταριστικὴ καὶ ἐλευθεριοκτικὸν ὑπεροχὴ στὴν Εὐρώπῃ.

Μιὰ μεγάλη προσωπικότης τῆς ἰταλικῆς σκέψης στὴν Ἀναγέννηση, ὁ Νικόλας Μακιαβέλης — ποὺ οἱ πυγμαῖοι τῆς πολιτικῆς τῆς τρίτης Ἰταλίας, οἱ Σονίνοι καὶ οἱ Σαλάνδρες, εἶχαν βῆδικο νὰ μὴ ξαναδιαβάσουν — περιγράφει περίφημα στὶς *Φλωρεντινὲς τοῦ Ἰστορίας* (βιβλίον 6.) τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἀνοφέλευτης νίκης ποὺ σχεδὸν ἰσοδυναμεῖ μετὰ τὴν ἡττα.

«Ὁ σκοπὸς ἐκεῖνων ποὺ κάνουν τὸν πόλεμο εἶναι νὰ πλουτίσουν τὸν

ἑαυτὸ τους καὶ νὰ φτωχύνουν τὸν ἐχθρό. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος λόγος νὰ ζητήσῃ κανεὶς τὴ νίκη οὔτε γι' ἄλλο τίποτε γίνονται οἱ κατακτήσεις παρά γιὰ νὰ δώσουν δύναμη στὸ νικητὴ καὶ νὰ ἀδυνατίσουν τὸν ἀντίπαλο. Γι' αὐτὸ ὅταν ἡ νίκη σὰς κάνει φτωχότερους καὶ ἡ κατάκτηση ἀδυνατώτερους, καλύτερα εἶναι νὰ μὴ γίνῃ ὁ πόλεμος ἢ νὰ πάγῃ ἀμέσως. Ἡ νίκη κάνει φτωχότερο τὸ νικητὴ ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ δώσῃ καμμιὰ ὠφέλεια καὶ ὅταν δὲν μπορεῖ ν' ἀδυνατίσῃ ὀριστικῶς τὸν ἐχθρό. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι, ἂν ἡ ἡττα μᾶς κἀνῃ δυστυχεῖς, δυστυχεστέρους ἀκόμα μᾶς κάνει ἡ νίκη, γιατί, ἐνῶ οἱ ἡττημένοι ἔχουν μόνο νὰ υποφέρουν τὴν τυραννία τῶν ἐχθρῶν, οἱ νικητῆς εἶναι ὑποκείμενοι νὰ βρίζονται διαρκῶς ἀπὸ τοὺς φίλους πρᾶμα ποὺ δὲν εἶναι λογικὸ καὶ καταντᾷ ὀλιγώτερο ὑποφερτὸ καὶ πρὸ πάντων ὅταν πρόκειται ἡ νίκη νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς ὑπηκόους με νέους φόρους. Ὅποιος εἶναι φιλόανθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ χαρῆ γιὰ τὴ νίκη ἀπὸ τὴν ὁποία ὅλοι οἱ ὑπήκοοί του παραπονοῦνται».

Ἄν πολιτικῶς αὐτὴ ἡ κατάσταση καταντᾷ σὲ θέση ἠθικῶς κατώτερη τὴν κυβέρνησις ἀπέναντι στὸ λαὸ τὴν καθιστᾷ ὀλιγώτερο τυραννικὴ καὶ τὸ λαὸ περισσότερο ἐλεύθερο, ἐξάλλου ἡ Ἰταλία ὠφελεῖται ἀπὸ τὴν ἐξυγιαντικὴ ταπεινώσις ποὺ τῆς ἐπέβαλαν τὰ πλουτοκρατικὰ ἔθνη καὶ τοῦτο γιατί ἡ ἀδικία, (*) ποὺ τῆς γίνεται, ἀναπτύσσει τὴ συναισθησι τῆς δικαιοσύνης ποὺ ἀλλοῦθ' ἀπὸ ἐπὶ μὴ πραγματοποιηθῆ καὶ ἀπεριόριστη ἐπιτυχία. Καὶ ἔτσι στὸ ἐξωτερικὸ ἀκόμη μπορεῖ ἡ Ἰταλία νὰ ξεφύγῃ τὴν ἀνυπαθία ποὺ ἐμπνέουν πάντα οἱ στρατιωτικῶς νικηταὶ καὶ εὐτυχημένοι λαοί.

✱

Ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν εἶναι ρόδινη, μάλιστα τὰ ἀγκάθια εἶναι ἀφθονώτερα. Ἀλλὰ ἡ ψυχικὴ διάθεσις ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴ τόσο στοὺς ἄρχοντας ὅσο καὶ στοὺς ἀρχομένους μαζί μετὰ τὰ οικονομικὰ χάλια ποὺ προκαλοῦν μεγαλύτερη κατανάλωσις ἀπὸ παραγωγή ἐνῶ οἱ ἐργάτες ζητοῦν περισσότερο ἀφ' ὅ,τι οἱ κεφαλαιοῦχοι παραχωροῦν, δημιουργεῖ τὴν πιὸ ἐπαναστατικὴν κατάστασις ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῇ.

Ἄν θὰ γίνῃ ἢ δὲν θὰ γίνῃ ἡ ἐπανάστασις, ἂν θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴ νίκη τῆς προόδου ἢ τὴν ἡττα της, ποὺ θὰ μᾶς σπρώξῃ μισὸ αἰῶνα πίσω, αὐτὸ θὰ μᾶς τὸ εἰπῇ τὸ μέλλον. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ παρούσα ἱστορικὴ περίοδος πνευματικῶς καὶ διανοητικῶς χαρακτηρίζεται στὴν Ἰταλία ἀπὸ τὴν θορυβώδη, γόνιμη καὶ ἐκθαμβωτικὴ ἐκείνη κίνησι τῶν ἰδεῶν ποὺ συμβαίνει πάντοτε στὶς παραμονές τῆς ἐπανάστασης.

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς κίνησης αὐτῆς τῶν ἰδεῶν στὴν Ἰταλία γιατί ἡ κυριώτερή τους ἐκδήλωσις εἶναι ἡ ἀταξία καὶ συχνὰ συμβαίνει ὅ,τι φανερόνεται νὰ ἔχῃ ὀλιγώτερη σημασία, ἐνῶ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ριζωμένο βαθειὰ μέσα στὰ πνεύματα νὰ μὴ ἐκδηλώνεται ἢ νὰ ἐκδηλώνεται ἐξωτερικῶς πολὺ λίγο.

Ἔτσι μεταξὺ τῶν ἄλλων κάνει ἐντύπωσι τὸ γεγονός ὅτι στὴν κυβέρνησις τῆς Ἰταλίας καὶ κάτω ἀπὸ τὴν προεδρεία τοῦ Τζιολιτῆ ὑπάρχουν δύο ἄνδρες ποὺ δὲν τὸν βλαστήμησαν ἀρκετὰ στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου καὶ ποὺ στὸ παρελθόν καὶ σὲ διάφορα ἐπίπεδα ἀνέσκαψαν μετὰ τὸ ἀλέτρι τῆς ἰδιοφυίας τῶν τῶν

(*) Ἐννοῶ τὴν ἀληθινὴν ἀδικία, ποὺ ἡ Ἰταλία προφοδοτεῖται ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα κράτη με τοκογλυφικῆς τιμῆς ὅσο καὶ τὴν ἄλλη ποὺ γι' αὐτὴ παραπονοῦνται οἱ Ἰταλοὶ Ἔθνικιστῆς, δηλ. γιὰ τὰ διπλωματικὰ καὶ ἰθαφικὰ ζητήματα, ποὺ, νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἀδιάφορα γιὰ τὸν Ἰταλικὸν λαόν.

ἀγρό τῶν ἰδεῶν: ὁ Benedetto Croce καὶ ὁ Arturo Labriola. Ἡ σκέψη τους κατὰ τὸν πόλεμο δὲν ὑπῆρξε καθολοκληριαν ὀρθόδοξη. Πολλοὶ ἐνθυμοῦνται τὶς αἰρετικὰς «Σημειώσεις» τοῦ Croce, πού με αὐτὲς ὁ σημερινὸς ὑπουργὸς τῆς Παιδείας τολμοῦσε στὸ περιοδικό του ἢ «Κριτική» νὰ κεντρῶν τὸς φουσκωμένους ἄσους τῆς πολεμικῆς καὶ γεριανόφοβης πολιτικῆς. Ἐπίσης θὰ ἐνθυμοῦνται πολλοὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου μερικὸς βουλευτικὸς λόγους τοῦ Labriola γεμάτους ἀπὸ θετικὸν ὄξυ πού ἔφεραν τὴ σύγκρουση τοῦ κυβερνήτου πού ἦταν οἱ σύμμαχοί του τῆς προτεραιίας.

Σήμερα ὁ Labriola εἶναι ὑπουργός. Ἀλλὰ ζοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι πού τὸν ἐνθυμοῦνται ὅταν ἐσυλλαβάνετο καὶ κατεδικάζετο στὴν ἐξορία στὰ 1898. Οἱ ἰδέες του πλησίαζαν τόσο τὶς ἀναρχικὰς ἰδέες πού αὐτὸς ὁ ἴδιος γιὰ μιὰ στιγμή, ὅταν ἐγύρισε ἀπὸ τὴν ἐξορία στὸ Παρίσι, ἔκαμε στὸν ἑαυτὸ του τὴν ἐρώτηση ἂν ἢ πραγματικὴ τοῦ θέσει δὲν ἦταν ἀνάμεσα στοὺς ἀναρχικὸς. Ὑστερα ἔγινε ἀρχηγὸς τῶν συνδικαλιστῶν τοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος καὶ βγήκε ἀπ' αὐτὸ τὸ κόμμα γιὰ νὰ πᾶ πιὸ μπροστά, νὰ γίνῃ ἢ ἀπολογία τῆς ἐπανάστασης καὶ στὴν «Ἱστορία του τῶν Δέκα Ἴτων» (1899-1909) ὁ φοβερὸς κατήγορος τῆς Μοναρχίας καὶ τοῦ συστήματος τῆς κυβέρνησης τοῦ Ἰωάν. Τζιολίτι. Ἀλλὰ νά, πού αὐτὸς τώρα γίνεται ὑπουργὸς τῆς μοναρχίας καὶ ἀκριβῶς στὸ ὑπουργεῖο πού προεδρεύει ὁ Τζιολίτι. Ὡς διανοούμενος, ὡς ἐργάτης ἰδεῶν, ὁ Labriola εἶναι τέλεια δασκαλεμένος. Ἀπὸ τὶς ραδιοφωνικὰς τῆς μικρῆς δημοκρατικῆς κυβέρνησης τῆς Ρώμης καὶ τώρα ἐξαντλεῖ τὴν ἐφρία του προσπαθώντας με συμβιβασμοὺς ν' ἀποφύγῃ ἐκεῖνο πού φαίνεται ὀλοένα περισσότερο ὡς ἀναπόφευκτο: τὴ σύγκρουση τῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Πιὸ ὀλύμπιος, πιὸ ἑλιστερος, ὁ συμπατριώτης του Benedetto Croce κατορθώνει νὰ διατηρεῖται ἀκόμα σὲ κάποιον ἕντρος παρ' ὅλην τὴν θέσει πού κατέχει. Εἶναι ὅμως περιττὸ ν' αὐταπατόμεθα· πρόκειται γιὰ ἕψη πού ταπεινώνουν, πού ἐξαντλοῦν καὶ τοὺς καλύτερους ἀκόμα, τὸ ὅτι ἀνέβηκε κανεὶς ἕως ἐκεῖ εἶναι σημάδι παρακμῆς. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι δὲν ἔσφαλε πολὺ ἐκεῖνος πού εἶπε ὅτι ὁ Croce εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ παιδευμένους ὑπουργοὺς πού ἐκυβέρνησαν τὴν Ἰταλία. Ἀναμφιβόλως εἶναι ὁ δυνατότερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφίας, «τὸ μεγαλύτερο ἄστρο τῆς ἰταλικῆς μόρφωσης» ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Prezzolini. Εἶναι ὁ φιλόσοφος καὶ ὁ μελετητὴς, ἀστὸς κατ' ἐξοχίαν, ὅχι ὅμως μετὰ τὴν ἐξουσιαστικὴ σημασία τῆς λέξης, ἂν καὶ στὸ παρελθόν του εἶχε ἀφιερῶσει μιὰν περίοδο στὴν μελέτη τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ ἐφαίνετο τότε στὴν «Κοινωνικὴ Κριτικὴ» τοῦ Turati καὶ ἔγραψεν ἕνα πρόλογο σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐπαναστατικότερα βιβλία τοῦ Καρόλου Μάρξ. (*)

Τώρα θὰ ἰδοῦμε τί θὰ μπορέσῃ νὰ κάμῃ ἢ φιλοσοφία ἐπάνω στὴν ἀρχή! Οὔτε πολὺ, οὔτε καλὰ, ὑποθέτω. Διανοεῖται σχολικὰς μεταρρυθμίσεις πού σ' αὐτὲς στηρίζουν πολλὰς ἐλπίδες οἱ κληρικὸφορονες. Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού κάνει καλὰ εἶναι ἢ φιλολογικὴ καὶ μορφωτικὴ του δράση πού ἐξακολουθεῖ ν' ἀναπτύσσῃ ἔξω ἀπὸ τὴν κυβέρνησις τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ καὶ εἶναι παράδειγμα καὶ περιέργου πῶς βρῖσκει τὸν καιρὸ γιὰ ὅλα αὐτὰ. Δὲν

(*) Τὰ ἔργα τοῦ Benedetto Croce μετὰ σοσιαλιστικὸν χαρακτῆρα ἀπάνω στὸν μαρξισμό κλπ. περιέχονται στὸν τέταρτον τόμον τῶν φιλοσοφικῶν του δοκιμῶν: «Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς καὶ Μαρξικὴ Οἰκονομία».

ἐννοῶ ἐδῶ τὸν τελευταῖο του λόγο στὴ Ραβένα γιὰ τὸν Dante, πού εἶναι πάντοτε μιὰ πράξη ὑπουργικὴ καὶ ἐπομένως ἔχει τὸ ἐλάττωμα τῆς ἀκαδημαϊκῆς στασιμότητος, ἀλλὰ τὰ ἄρθρα πού ἐξακολουθεῖ νὰ γράφῃ ὡς π.χ. τὸ τελευταῖο του εἰς τὸ «Resto del Carlino» τῆς 15 Σεπτεμβρίου γιὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Dante.

Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴ δημοσιογραφικὴ παραγωγή αἰθάνεται κανεὶς τὴν παρακμῆ, τὸν ἐρασισητὴ μᾶλλον παρὰ τὸ δημιουργό, ἂν ποτε ὑποθεθῇ ὅτι ὑπῆρξε δημιουργὸς δηλαδὴ καλλιτέχνης. Γιατί ἂν ἦταν τέτοιος δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ ὑπουργός.

✱

Βέβαιον γιὰ τὸν Benedetto Croce δὲν μποροῦμε σήμερα νὰ ἐπαναλάβωμε τὸ στίχο «Φτωχιά καὶ γυμνὴ περπατεῖ ἢ φιλοσοφία». Ἀλλὰ τί τραγικὴ καὶ μελαγχολικὴ ἀντίθεση μεταξὺ αὐτοῦ, πού ἔφτασε στὰ ἕψη τῆς ἐξουσίας, τῆς ἐννοίας καὶ τῆς ἐπιδοκμασίας τῶν πολλῶν καὶ τῆς τύχης ἐκεῖνου πού πρὶν ἀπ' αὐτόν, ὑψηλοφρονέστερος καὶ χωρὶς ἄλλο εὐφρέστερος ὀνομάσθη ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τῆς Ἰταλίας ἐννοῶ τὸν Roberto Ardico. Γιὰ τὴν ἀκριβείαν, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἂν ὁ Croce εἶναι ὁ μελετητὴς τῆς φιλοσοφίας, ὁ Ardico εἶναι ὁ ἀληθινὸς φιλόσοφος. Μάλιστα, ὁ θετικισμὸς τοῦ Ardico δὲν ἀνήκει στὴ σύγχρονη ἐποχὴ Ἀπὸ τὸ ἕντρος πού αὐτὸς εἶχε βάλει τὸν θετικισμὸν στὴν ἀστυρή καὶ σχεδὸν ἥρωϊκὴ σημασίαν πού τοῦ εἶχε δώσει, λίγο λίγο, ὁ θετικισμὸς, μετὰ τὴν πρακτικὴ τῆς ἀστυκῆς κοινωνίας πού βασιζέται στὸ συμφέρον, εἶχεν ἐκφυλιστῆ σὲ ὀφελισμὸ, στὴν πρακτικὴ φιλοσοφία τῶν ἀνθρώπων πού κνηγοῦν τὸ ὀφέλιμον. Ἡ τελευταία του καὶ πιὸ ἀντιπαθητικὴ ἐνσάρκωση εἶναι ὁ ρεαλισμὸς ἐκεῖνος πού καθιστᾷ τὴν πραγματικότητα, τὸ τετελεσμένο γεγονός, τὴν ἐπιτυχίαν, τὸν ὁδηγὸν κάθε ἀπόφασης: «τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα στὸ ὅποιον ἔφτασε ἢ ἀστυκὴ σκέψη (λέγει ὁ Sorel), εἶναι μιὰ φιλοσοφία πού ἀρμόζει θαυμάσια σὲ κάθε ἀριβιστὴ πού ἐπιθυμεῖ νὰ γίνῃ δεκτὸς στὸν ἐπιεικὴ κόσμον, χάρις στὴν εὐκαμψίαν του, τὴν φλυαρίαν του, τὸν κνησιμὸ τῆς ἐποχῆς του». (*)

Ὁ Roberto Ardico δὲν ἦταν πιά πολίτης τῆς πατρίδας του. Ἡ «ἠθικὴ τῶν θετικιστῶν» του πού τείνει στὸ καλὸν γιὰ τὸ καλόν, καὶ ὄχι γιὰ ἀνταμοιβὰς σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ ἢ σὲ μιὰ ἄλλη ζωὴ ὑποθετικὴ ἢ περὶ τοῦ δικαιώματος ἀντιληψῆς του πού ποικίλλει σὲ διαδοχικὰς κατακτήσεις καὶ εὐφύεται μέσα στὸ χρόνον καὶ τὸ γῶρον, μέχρις ὅτου ἐπιβεβαιώσῃ καὶ ἐκεκτῆν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἐλευθερίαν σὲ ὅλους, ἦταν ἰδέες πού εἶχαν ἐξορσθῆ ἀπὸ τὸν κόσμον του—τὸν κόσμον τῶν ἐπισήμων σοφῶν καὶ ἀρχηγῶν—καὶ εἶχαν κατεβεῖ στὸ λαὸ παίρνοντας νῆα ὄψη ὥστε αὐτὸς ὁ ἴδιος πού ἀνῆκε σὲ ἄλλη ἐποχὴ καὶ ἄλλο περιβάλλον δὲν τὶς ἀνεγνώριζε πιά. Γιαντὸ ἐννοεῖται πῶς στὸν παλιὸ του μαθητὴ Ἐρρίκο Ferrri τὴν περασμένη ἀνοιχὴ ἐκανελάμβανε ὅτι κουργάστηκε πιά νὰ ζῆ καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσε νὰ πεθάνῃ.

Καὶ πέθανε στὶς 15 Σεπτεμβρίου ὅπως ὁ στοικὸς τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς ἀνοίγοντας τὶς φλέβες του μετὰ τὸ μαχαίρι. Κι ἄλλη φορὰ εἶχεν ἀποπειραθῆ ν' αὐτοκτονήσῃ ἀλλὰ τὸν εἶχαν σώσει. Ἀποπειράθηκε καὶ πάλι καὶ ἐπέτυχεν. Οἱ κληρικὸφορονες ἐφημερίδες, ἀπάνω σ' αὐτὴ τὴν αὐτοκτονίαν θέλησαν νὰ

(*) Γεωργίου Sorel. Οἱ ἀπάτες τῆς προόδου.

φιλολογήσουν με πολύ άσχημο γούστο. Το θεολογικό μίσος δεν τους άφηνε να λησμονήσουν ότι ο Ardigò στά νειάτα του ήταν παππός και είχε πετάξει τὰ ράσα για να γίνει «ιερέας της σεβαστής αλήθειας». Δεν ένόησαν ή προσποιήθηκαν ότι δεν ένόησαν πόση πραγματικώς φιλοσοφική δύναμη υπάρχει στην αυτοκτονία εκείνου που άμα γεράση θεωρεί περιττό να εξακολουθήσει μιὰ ζωή που θά ήταν πιά καθαρή φυτοζωή.

Σπάνιο παράδειγμα—σ' αυτό τον καιρό, που ή εύτυχία και ή τύχη χαμογελοῦν σ' όποιον θέλει να πουλήσει την ιδιοφυΐα του και που είναι έπαινος ν' αλλάξει κανείς γνώμη με την αλλαγή των περιστάσεων—ο Ardigò πέθανε φτωχός και χωρίς ν' αλλάξει τις πεποιθήσεις του. Δεν είναι πολὺς καιρός που ένας έργατης του ζήτησε ένα του έργο «Περί άγώγης» και έλαβε την απάντηση ότι από τὰ έργα του είχε μονάχα ένα αντίτυπο και για να του στείλη τὸ βιβλίο έπρεπε να τ' αγοράσει, πράγμα αδύνατο γι' αυτόν γιατί ήταν φτωχός. (1)

Στην άρχή αυτού του χρόνου ο ίδιος Ardigò διηγούνταν πώς ένας επίσκοπος που είχε γνωρίσει στη θεολογική σχολή της Βιέννης τὸν είχε γράψει για να τον παρακινήσει να ξαναγίνει καθολικός. Ο Ardigò τὸν απήντησε ότι ο τίμιος άνθρωπος όφειλε να δηλώσει τη σταθερότητα των φιλοσοφικών του ιδεών και ότι οι ιδέες των πιστών τὸν φαίνονται άστοιχοι. Ο επίσκοπος τὸν απολογήθηκε ότι και ο Dante ήταν πιστός. Ο Ardigò απάντησε: «Με όλο τὸ σεβασμό που έχομε στο μεγάλο ποιητή, θά εἴσθε διατεθειμένος να παραδεχθίτε και τὸ αστρονομικό του σύστημα;» Σ' άλλο έναν παππὰ που τον παρακινούσε να γυρίσει στους κόλπους της θρησκείας γιατί έπλησίαζε ο θάνατος, ο φιλόσοφος απάντησε: «Να ποῦμε την αλήθεια, εγὼ από καιρό έγίνα πιστός, τώρα, είναι ή σειρά σας». (2)

✱

Ἄλλ' ἄς αφήσουμε ν' αναπαύονται εν ειρήνῃ οι πεθαμένοι φιλόσοφοι, και οι άλλοι που πήραν την άρχή στα χέρια τους και είναι γιαυτό περισσότερο νεκροί από τους άλλους που θαφτήκανε.

Φανερό σημάδι πὸς ο νοῦς δεν όκνεύει, πὸς τὸ κοινὸ έχει ανάγκη από διανοητική τροφή, είναι ή ανάπτυξη της βιομηχανίας του βιβλίου που όλοένα αυξάνει, τὸ γεγονός ότι τὰ βιβλιοπωλεία δεν προφταίνουν να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες των αναγνωστών, αν και οι εκδοτικοί οίκοι διαρκῶς παρουσιάζουν στην αγορά νέα βιβλία σὲ τιμὲς όλοένα ασίμωτες και σὲ ποσὸ πάντα μεγαλύτερο. Ὅχι μονάχα τὸ κοινὸ διψά για νέα πράγματα, αλλά ο νοῦς του ζητὰ τὰ καλύτερα και τὰ μάλλον πρωτότυπα από τὰ παλιὰ με άνήκουστη απληστία.

Θά δώσω ένα παράδειγμα. Στη Βολωνία πέθανε τώρα και λίγα χρόνια ένας συμπαθητικὸς συγγραφέας της Ρωμανίας ο Ἄλφρετος Oriani που ζώντας τον έννόησε ή τύχη και έχαιρε την παγκόσμια εκτίμηση. Είχε δημοσιέψει αρκετούς τόμους και μέσα σ' αυτούς με πρωτοτυπία είχε εξετάσει τὰ πιὸ φλέγοντα ζητήματα, είχε συζητήσει τὰ σημαντικότερα προβλήματα, σχολιάσει τὰ κυριώτερα γεγονότα και τὸς πιὸ διακεκριμένους άντρες. Φιλοσοφία και κοινωνιολογία, φιλολογία και ιστορία, αρχαιότητα και πρόσφατα γεγο-

(1) Το γράμμα που περιέχει αυτά τὰ λόγια δημοσιεύτηκε σ' ένα άρθρο του Camillo Berneri για τὸν Ardigò στην «Umanita Nova» (Μιλάνο, 23 Σεπτεμβρίου 1920).

(2) Δημοσιεύτηκαν στην «Italia che scrive» (Ρώμη, Ιανουάριος, 1920).

νότα, παρουσιάζαν μιάν ύψη διαφορετική και μιὰ άναμφισβήτητη πρωτοτυπία στη δική του πένα. Ἐνάμεσα σ' άλλα είχε γράψει ένα βιβλίο ιστορικό «Ο πολιτικὸς άγώνας στην Ἰταλία» που εκεί μέσα παρουσιάζε με νέο φῶς την ιστορία της Ἰταλίας από τη γαλλική επανάσταση και δῶθε.

Ο «πολιτικὸς άγώνας στην Ἰταλία» είναι γραμμένος με θάρρος, γιατί τοῖμα να εἴπῃ πολλές αλήθειες που οι αυλικὸι συγγραφείς συνήθιζαν να σκεπάζουν ιδίως για τις κακές πράξεις της δυναστείας της Σαβόιας που ήταν γνωστή μονάχα από τὰ συγγράμματα των δημοκρατικῶν που και γι' αυτούς υπήρχε ή ύποψία ότι μεροληπτοῦν. Οι αλήθειες αυτές εἰπωμένες από τον Oriani που ήταν μοναρχικός και μάλιστα έθνικιστής αποκτούσαν με τη βοήθεια της περαιτέρω ιστορικής κριτικής, πολὺ μεγαλύτερη σημασία. Ο Oriani σὰ συγγραφέας είχε εκτακτη τιμότητα και εὐθύτητα. Ὅτι τὸν φαίνονταν αληθινὸν τῶλεγε με κάθε θυσία και όταν άκόμα ήξερε πὸς θαβλάττε τὸ πολιτικὸ κόμμα που αυτός θεωρούσε ὡς καλύτερο. Ἐτσι με τη σειρά φαίνονταν ἱμπεριαλιστής ή εἰρηνοφιλος, θρησκος ή άθεος, αυταρχικός ή αναρχικός. Γιαυτό και στη ζωή του ήταν άτυχος. Ο «Πολιτικὸς του άγώνας» δεν πουλήθηκε. Ένας έμπορος παλαιῶν βιβλίων αγοράσε ύστερα από κάμποσα χρόνια σχεδόν όλα τὰ αντίτυπα. Ο Oriani τὸν είχε συμβουλέψει να τὸ κάνει, λέγοντάς του: Για με αυτή δὲ στάθηκε καλή δουλειά, αλλά θά είναι καλή για σένα, θά ρθῇ μέρα που αυτό τὸ βιβλίο θά γίνει περιζήτητο. Πραγματικῶς, όταν πέθανε ο Oriani, ή καλή έκδοση εξαπλήθηκε γλήγωρα, άπορροφήθηκε από πολλούς αναγνώστες που ζύπνησαν άξαφνα. Στὰ 1913 οι διανοούμενοι που έβγαζαν τη Voce στη Φλωρεντία με ἐπι κεφαλῆς τὸν Prezzolini έκαμαν μιὰ δεύτερη ὡραία έκδοση πρὸς 12 φράγκα (ή πρώτη πουλιόταν 2 ή 3 φράγκα). Ἐμέσως έγινε ανάρπαστη. Στὰ 1915 ή 1916 βγήκε ή τρίτη έκδοση και στην άρχή τὸν 1920 ή τετάρτη πρὸς 18 φράγκα. Μόλον που ή τιμή εξαπλασιάστηκε και ή τετάρτη έκδοση εξαντλήθηκε και τώρα έτοιμάζεται ή πέμπτη που θά πουληθῇ 25 φράγκα! Κάτι τὸ παρόμοιο, αν και σὲ μικρότερες διαστάσεις, γίνεται για τὰ έργα τόσων άλλων συγγραφέων Ἰταλῶν και ξένων, άγνωστων ή που θεωροῦνται περασμένου συρμού. Ὅλα τὰ βιβλιοπωλεία τὰ ἐπιστημονικά και τὰ φιλοσοφικά ὅσο και τὰ φιλολογικά λαϊκά δεν προφταίνουν να ξαναδημοσιέβουν τις εξαντλημένες εκδόσεις και δεν ξέρουν αν πρέπει να στρέψουν την προσοχή τους στα νέα έργα ή στους παληούς συγγραφείς. Τὰ παλιὰ έργα του Proudhon ξαναβγαίνουν στο φῶς. Ένα μέρος των επιστολῶν του, οι ὁμοσπονδιακοί του φιλιπικοί λόγοι εναντίον της ένωσης της Ἰταλίας, τὸ παράδοξο του βιβλίου περὶ πολέμου και ειρήνης και τέλος ο γνωστότατος τόμος του περὶ της «Πολιτικής ικανότητας των εργατικῶν τάξεων» που περιέχει μεγάλο μέρος του σημερινού συνδικαλισμοῦ. Ἐπίσης τὰ έργα των δημοκρατικῶν Ἰταλῶν συγγραφέων του Cattaneo, του Rosa και ιδίως του Ferrari που παρασταίνουν ὁποσδήποτε την πολιτική επαναστατική τάση τὸν 1848-60 που έχει μεγάλη συγγένεια με τὸν σημερινὸ αναρχισμό.

Στη φιλολογία ὅλοι οι Ρῶσοι συγγραφείς που είχαν καλώση λίγο, ξανακέρδισαν την εὖνοια του κοινού. Τὰ βιβλιοπωλεία εξαπλοῦν γλήγωρα τὸν Γκόρκι, τὸν Τολστόϊ, τὸν Ντοστογιέβσκι και τὸν Μερσεκόφσκι. Ἀπό τὸς Γάλλους διαβάζονται ο γέρο Balzac και από τὸς σύγχρονους ο Romain Roland και ο Barbusse.

Σὲ παρακμή βρίσκεται ο φουτουρισμός, που τώρα και λίγα χρόνια

έκανε τόσο θόρυβο και συνετέλεσε ν' ανακινήθουν τα λιμνάζοντα νερά της τέχνης και της φιλολογίας. Αφού έλαβε μέρος στην πολιτική και ντύθηκε τα πολεμικά άρματα, ο φουτουρισμός λίγο λίγο γίνθηκε άγριος και μισαλλόδοξος όπως όλα τα πράγματα που πέρασε ή εποχή των. Έτσι οι καλύτερες ιδιοφυΐες άποσπαστήκανε βαθμηδόν από αυτόν, όχι για να πέσουν στην άρνηση, αλλά γυρίζοντας σιγά σιγά στην παλιά και άξίεπαινη συνήθεια να θέλουν να διαβαστούν και να κατανοηθούν και κατά συνέπειαν να πουλήσουν τα έργα τους! Μόνον ο Marinetti μένει που κοντεύει να γίνει γελοῖος και άξιος οικτιρμοῦ....

Έντοῦτοις έξω από τα κέντρα των διαφόρων πολιτικῶν δογματῶν και χρωμάτων ή πυρετώδης ζωή σφύζει με παλμούς ολόενα επιταχυνόμενος. Και ο τύπος που ὄλο και αναπτύσσεται παρ' ὄλη τη φοβερή άκρίβεια του χαριού είναι συγχρόνως το μέσον και ο δείκτης ο πιο χαρακτηριστικός. Όχι μόνον κάθε μέρα νέες εφημερίδες βλέπουν το φῶς, αλλά οι παλιές στερεώνονται και φτάνουν να τυπώνουν άριθμούς που άλλοτες θα λέγονταν μυθικοί. Και μέσα στις στήλες των συγκρούονται με πάταγο ιδέες και συμφέροντα, αλήθειες και ψέμματα, το παρελθόν και το μέλλον.

—*—

Αυτατή κίνηση ιδεῶν καθορίστηκε, ὡς γνωστόν από τη ρωσική επανάσταση. Νομίζω, ή 'Ιταλία περισσότερο από κάθε άλλο ἔθνος έπαυλεν από ένθουσιασμό, όταν ήθεσε ή είδηση πως έπεσε ο τσαρισμός. Από τότες κάθε βήμα προς τα εμπρός ή προς τα πίσω της ρωσικής επανάστασης ή 'Ιταλία το άκολούθησε με άνυπομονησία και φροντίδα, με εκρήξεις χαρᾶς και κραυγές πόνου. Αν άλλοτες ο 'Ιταλικός λαός είχε γυμνή την προσοχή του στο Παρίσι ὡς πρωτεύουσα της έλευθερίας και της επανάστασης, σήμερα κυττάζει διαρκῶς τη Μόσχα. Μάλιστα και πολύ, κατά την ταπεινή γνώμη μου. Σήμερα δέν υπάρχει στην 'Ιταλία άνθρωπος πιο λαϊκός από το Λενίν. Όταν οι άνθρωποι του λαού θέλουν να χαρακτηρίσουν μιάν άδικία και να βεβαιώσουν μιάν ιδέα νίκης εναντίον της, λένε «Θαρθή ο Λενίν». Τοῦτο μᾶς έξηγεῖ την κολοσσιαία επιτυχία του σοσιαλιστικῶν κόμματος, που μόνο στην 'Ιταλία αυτοκαλεῖται καθαρά μπολσεβικικό. Το κόμμα αυτό συντελεῖ πολύ στην εξάπλωση των μαξιμαλιστικῶν ιδεῶν, αλλά μεγάλο είναι το ὄφελος που άντλεί από το γόητρο της ρωσικής επανάστασης.

Είχαμε μιάν απόδειξη για την έκτακτη δημοτικότητα του μπολσεβισμού από την πρώτη στιγμή στα 1917 όταν ήρθαν στην 'Ιταλία οι αντιπρόσωποι των ρωσικῶν Σόβιετ. Αν και σε κατάσταση εμπόλεμο και κάτω από το κράτος του στρατιωτικῶν νόμων τοῦς έγιναν θρυλικές εκδηλώσεις από κολλοσσιαία πλήθη λαού σ' όλες τις πόλεις της 'Ιταλίας. Μετά τον πόλεμο, όταν τον Απρίλη του 1919 μερικοί ἔθνικιστᾶι άποπειράθηκαν να κάψουν τα γραφεία του «Avanti», του σοσιαλιστικῶν τούτου φύλλου, για τον μπολσεβικισμό του, σε λίγους μήνες μέσα ή εφημερίδα αυτή εισέπραξε έναμιση εκατομμύριο από συνδρομές δηλαδή δεκαπλάσια από τις ζημιές που έπαθε πραγματικῶς. Και αν τον Νοέμβρη του 1919 οι γενικῶς έκλογες έδωσαν τοῦς περισσότερους ψήφους στο σοσιαλιστικό κόμμα και έστειλαν στη Βουλή πλέον του τετάρτου του ὀλίγου άριθμοῦ βουλευτῶν, τοῦτο προέρχεται από το γεγονός ότι οι σοσιαλιστᾶι βουλευτᾶι παρουσιάστηκαν στο λαό ὡς επαναστᾶται και μαξιμαλιστᾶι ὀπαδοί του μπολσεβικισμού. Θα ήταν ὅμως λάθος μεγάλο να νομίζωμεν ότι πραγματικῶς ο 'Ιταλικός λαός έμφο-

ρεῖται από το κράμα αυτό των μπλανκικῶν και μαρξικῶν ιδεῶν που ὀνομάζεται στη Ρωσία μπολσεβικισμός. Αν και ή εικόνα του Μάρξ βρίσκεται άναρτημένη σ' όλα τα σοσιαλιστικά κέντρα, ο μαρξισμός στην 'Ιταλία δέν είναι παρὰ μόνον το δόγμα μικροῦ άριθμοῦ μελετητῶν. Ο 'Ιταλικός σοσιαλισμός είναι σοσιαλισμός χώρας που ακόμα ή βιομηχανία και ή συγκέντρωση δέν μετέβαλαν σε στρατεύμα, και επομένως δέν ἀπολίθωσαν στον οίκονομισμό. Ο 'Ιταλικός σοσιαλισμός είναι ακόμα πολύ ιδεαλιστικός, εὐαίσθητος για όλες τις άρχές της έλευθερίας και της δικαιοσύνης, οὔτως ὡστε είναι εύκολότερο για το 'Ιταλικό προλεταριάτο μιάν γενική άπεργία διαμαρτυρίας κατά κυβερνητικῆς τινας βίας ή χάριν ιδεώδους διεθνούς ἀλληλεγγύης, παρὰ γι' ἄμεσο οίκονομικό συμφέρον. Λοιπόν ο 'Ιταλικός σοσιαλισμός είναι ἀληθινά επαναστᾶτης στο αἶσθημα και τη σκέψη και όχι με την ξηρή σημασία που οι μαρξιστᾶι δίνουν σ' αυτή τη λέξη.

Ο,τι ο 'Ιταλικός λαός επιδοκιμάζει από την ρωσική επανάσταση, από το μπολσεβικισμό, από τη δικτατορία των προλεταρίων, είναι κυρίως αυτή ή ίδια επανάσταση, ή ένέργεια που κατέρριψε τη τσαρική κυριαρχία, το τέλος της άδικίας, ή άρχή εποχής έλευθερίας.

Πολύ ἀμφιβάλλω αν οι μπολσεβίκοι εργάτες μας είναι πραγματικῶς κατάλληλοι και διατεθειμένοι να ὑποταχθῶν σε πολίτευμα αυταρχικό ιεραρχικής συμπαθείας, ὡπως λένουν ότι διοργανώνεται ή κοινωνική ζωή στη Ρωσία. Ο,τι χρίζει δημοτικότητα είναι ή ιδέα της ἀπολλύτρωσης, της ὑποχρεωτικῆς εργασίας για όλους, του να μὴν είναι κανείς έξαναγκασμένος να παράγη για τοῦς κεφαλαιούχους. Η επιθυμία αυτή της ἀπελευθέρωσης από τη σκλαβιά του μεθοδοτομημένου είναι τόσο δυνατή, τόσο ριζωμένη ὡστε τη μέρα που θα εξαναγκάζαν το λαό να την εγκαταλείψη και να πεισθῆ ότι εξαπατήθηκε ἀνοφέλεια, θα ήταν ἄσημη μέρα για όλους και γι' αὐτοῦς ακόμα τοῦς σημερινούς του άρχηγούς.

Μ' όλα ταῦτα τά γεγονότα της Ρωσίας ξύπνησαν στην 'Ιταλία πυρετώδεις μελέτες για τις νέες φάσεις που παρουσιάζει ή σοσιαλιστική επανάσταση. Είναι αναρίθμητες οι δημοσιεύσεις για τη ρωσική επανάσταση, ὑπερ ή κατά. Όλοι οι έκδοτικοί οἰκοί της 'Ιταλίας έβγαλαν βιβλία για τη Ρωσία, γραμμένα κυρίως από μετριοπαθεῖς σοσιαλιστᾶς ποιῶν μέλη της Ρωσικής Συντακτικῆς Συνέλευσης, γεμάτα από ὄργη και πάθος εναντίον των μπολσεβίκων. Μερικά από αυτά τα βιβλία γραμμένα με κάποια ἀνταρτικότητα και περιέχοντα διάφορα έγγραφα είναι ενδιαφέροντα. Στη δημοσιογραφική φιλολογία, αν και γραμμένα με κάποια δημοκρατική μεροληψία, εἶνε ἄξια μνείας τά ἄρθρα του «Secolo» του Μιλάνου του Λουκιανῶν Magrini που ἔμεινε ένα μήνα στη Ρωσία και δυχεῖται τις έντυπώσεις του.

Φυσικά οι σοσιαλιστᾶι δε σταύρωσαν τα χέρια και ἀπαντῶν καταλλήλως στους ἀντιπάλους μέσα σε μιάν διαμάχη ιδεῶν, που θα μπορούσε ἴσως να γίνη και μάχη ὀπλων. Το «Avanti» του Μιλάνου εξέδωσε καμμιά εικοσαριά τόμους εγγράφων για τη ρωσική επανάσταση, τοῦς θεμελιώδεις νόμους της Δημοκρατίας των Σόβιετ και τά κυριότερα έργα του Λενίν, του Τρότσκι, του Μπουχαρίν, του Ράντεκ, του Κάροκι, του Στούτσα κ.τ.λ. ὡς και άλλων που πήγαν στη Ρωσία και γύρισαν εὐνοῖκοι ή ἀμερόληπτοι ὡπως ο Goode, ο Marchand, ο Ransome κ.τ.λ. Από τον περασμένο Ὀκτώβριο δημοσιεύεται στο Μιλάνο το περιοδικό «Κομμουνισμός» κάθε δεκαπέντε μέρες ὑπό την διεύθυνση του G. M. Serrati, επίσημο ὄργανο

στην Ιταλία της Τρίτης Διεθνούς Μόσχας. Κυρίως είναι γεμάτο από πρωτότυπα άρθρα και έγγραφα σταλμένα κατευθείαν από τη Ρωσία. Άξιο ιδιαίτερας μνείας, γιατί εξασκεί αξιοσημείωτη επίδραση και έξω του σοσιαλιστικού κόσμου είναι το περιοδικό σοσιαλιστικού πνεύματος «Ordine Nuovo» (Νέα Τάξη) του Τουρίνου, όργανο ενός σωματίου νέων διανοουμένων που δεν άρκοῦνται μόνον να μεταφράζουν ιταλικά τις ρωσικές ιδέες, αλλά μελετούν και εργάζονται εθουνηδίως να πραγματοποιήσουν τις νέες ιδέες στο επίπεδο των άμέσων γεγονότων. Έχουν και αυτοί το ελάττωμά τους, ένα δογματισμό ψευδομαρξικό καθιερωμένο εκ των προτέρων, στον όποιον θέλουν να προσκυνά όποιοσδήποτε μπαίνει στην τροχιά της δράσης των, αλλά το ελάττωμα τούτο χάνεται μέσα σε μία φανερή διανοητική τιμότητα, και ειλικρίνεια, που δείχνουν, αντιμετώπιζοντας τα δύσκολα προβλήματα της επανάστασης.

Λέγουν πως ο Λενιν εξέφρασε τη ζωνή του συμπάθεια για το σωματείο αυτό των νέων του Τουρίνου και είπε πως το «Ordine Nuovo» είναι το ιταλικό σοσιαλιστικό όργανο που πλησιάζει περισσότερο στις ιδέες του. Δέ γνωρίζω όμως αν αυτό είναι αλήθεια. Το περιοδικό αυτό του Τουρίνου ασχολήθηκε κυρίως με το πρόβλημα των «συμβουλίων των εργοστασίων» και συνετέλεσε πολύ να συνταχθῆ σε σχέδιο το πρώτο αυτό μέσον της κοινωνικής απαλλοτριώσης. Φυσικά ἡ ἰδέα δὲν ἦταν δική του, τὸ «Ordine Nuovo» συνέκρινε, ἐξήγαγε θεωρίες, συνεζήτησε ἐκεῖνο πὸν πραγματοποιοῦνταν σὰ γεγονὸς ἀνάμεσα στοὺς τορινέζους ἐργάτες, τὴ προστασία αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ἰταλικῆς κινήσεως. Μένει ὁμως δική του ἡ ἀρετὴ, ὅτι κατενόησε τὴ σημασία τοῦ γεγονότος καὶ ἀφιέρωσε σ' αὐτὸ τὴν ἀποτελεσματικὴ διανοητικὴ του φιλεργία. Τὸ κίνημα τῆς κατάληψης τῶν μεταλλουργικῶν ἐργοστασίων, πὸν ἔφερε τὴν Ἰταλία στὸ χείλος τῆς ἐπανάστασης, συνδέεται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ τὸ μικρὸ αὐτὸ ἀλλ' ἀποτελεσματικὸ ἐργαστήριο ἰδεῶν.

✱

Αὐτὲς τὶς μέρες γύρισαν ἀπὸ τὴ Ρωσία «οἱ ἐρυθροὶ ἀπόστολοι» δηλαδὴ οἱ ἄντρες πὸν εἶχε στείλει τὸ Σοσιαλιστικὸ Κόμμα στὸ Κογκρέσο τῆς Τρίτης Διεθνούς τῆς Μόσχας. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν αὐτοὶ οἰκοῦν καὶ ὑπόσχονται νὰ κοινοποιήσουν ἀργότερα πᾶν ὅ,τι εἶδαν στὴ Ρωσία.

Ἐντωμεταξὺ, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἀκούονται οἱ προσωπικὲς ἐκμυστηρεύσεις μερικῶν ἀπὸ αὐτοὺς. Ἀλλὰ ὅλοι γνωρίζουν ὅτι στὴ Ρωσία ὅλα τὰ πράγματα δὲν εἶναι ὅμοια. Ἐκεῖνο πὸν μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο, εἶναι νὰ γνωρίζουμε ποῖες δυσκολίες τῆς ρωσικῆς ἐπανάστασης ὀφείλονται στὸν ἀποκλεισμό τῆς Συνενοήσεως καὶ στὶς προσπάθειες τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιδραστικῶν καὶ ποιὲς εἶναι ἀπ' τ' ἄλλο μέρος φυσικὸ ἐπακολούθημα τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ὑπερβασίων τοῦ δεσποτικῶ καὶ δικτατορικῶ συγκεντρωτικῶ συστήματος. Οἱ ἀναρχικοὶ στὴν Ἰταλία ἐπιμένουν πολὺ στὸ σημεῖον αὐτό.

Ἡ ἀναρχικὴ κίνησις ἀπόκτησε στὴν Ἰταλία ἐκτακτὴ σημασία, πολὺ ἀνώτερη ἀπὸ ἐκείνη πὸν εἶχε ἕως τώρα ὁ ἀναρχισμὸς στὴν Ἰταλία ἢ σὲ ἄλλα ἔθνη. Οἱ προλετάριοι γίνονται συχνά ὀπαδοὶ του καὶ τούτο εἶναι μὴ ἀπόδειξις τῶν ὅσων εἶπαμε παραπάνω, ὅτι δηλαδὴ, ἡ ἰταλικὴ ἐργατικὴ τάξις, μὲ ὅλες τῆς τὶς συμπάθειες γιὰ τὸν Λενιν καὶ τοὺς μπολοβίκους, δὲν εἶναι διατεθειμένη πολὺ νὰ ὑποκύβῃ στὴν ἀπόλυτη καὶ δικτατορικὴ ἀρχὴ περι-

ορισμένων σωματίων ἑνὸς μόνου κόμματος, ὅταν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τοὺς παλιούς κυριάρχους τῆς. Τὸ ἰταλικὸ προλεταριάτο δὲν ὑποφέρει τὸ ζυγὸ, καὶ ἂν σήμερα ἢ Κυβέρνησις, πὸν ἔχει τὴν δυνάμη προερχομένη ἀπὸ μὴ παλιὰ κρατικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοργάνωσις καὶ ἀπὸ μὴ πολὺχρονη παράδοσις, δὲν μπορεῖ νὰ τοῦ κρατήσῃ τὰ ἦνια, τόσο περισσότερο θὰ εἶναι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δύσκολο γιὰ μὴ νὰ κυβερνήσῃ, ἀκόμα ἀδύνατη, πὸν θὰ ἀντιμετωπίξῃ ἕνα λαὸ πὸν βγήκε νικητὴς ἀπὸ μὴ ἐπανάστασις.

Δείγμα τῆς λαθάνουσας αὐτῆς ἀντίδρασης γιὰ τὴ μέλλουσα κυβερνήσις εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπαδῶν τῶν ἀναρχικῶν ἰδεῶν στὴν Ἰταλία. Μὴ ἀποκάλυψις γιὰ τὴ δυνάμη τοῦ ἀναρχισμοῦ, πὸν ἦταν ἐκπληξὴ καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς ἀναρχικοὺς, ἔγινε στὴ συνέλευσις τῆς «Ἀναρχικῆς Ἰταλικῆς Ἐνωσεως» πὸν ἔγινε στὴ Βολονία ἀπὸ τὴν 1 ἕως εἰς τὴς 4 Ἰουλίου 1920. Ὑπάρχουν στὴν Ἰταλία δεκάδες χιλιάδων ἀναρχικῶν συγκεντρωμένων σὲ ἑκατὸν περιτοῦν σωματεία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ὅλοι οἱ ἀναρχικοὶ δὲν εἶναι μέλη σωματίων οὔτε καὶ εἶναι ὅλοι γνωστοί. Ἐξὸν ἀπὸ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ περιοδικὰ ἑβδομαδιαῖα, δεκαπενθήμερα καὶ μηνιαῖα, ὁ ἀναρχισμὸς ἔχει στὴν Ἰταλία μὴ καθημερινὴ ἐφημερίδα (τὴν «Umanita Nuova» πὸν διευθύνει ὁ Ἐρζίκος Malatesta) πὸν σ' ἕνα χρόνον μέσα καὶ δίχως μεγάλες προσπάθειες ἐμάζεψε περισσότερα ἀπὸ μισὸ ἑκατομμύριο ἐθελουσίας συνδρομῆς, μὲ οἰκονομικὴ κίνησις πὸν ξεπερνᾷ τὸ ἕνα ἑκατομμύριο φράγκα καὶ μὲ κυκλοφορία πενήντα χιλιάδες φύλλα τὴν ἡμέρα.

Ἐξὸν ἀπ' αὐτὰ καὶ στὸ πλάγι τῆς ἀναρχικῆς κινήσεως, ὑπάρχει ἡ ἐργατικὴ κίνησις τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσεως πὸν λέγεται «Ἰταλικὴ Συνδικαλιστικὴ Ἐνωσις», πὸν, ἂν καὶ καθολοκληρία αὐτόνομη ἀπὸ κάθε κομματικὴ πολιτικὴ, ἔχει κατευθύνσις καθαρὰ ἐλευθερόφιλη καὶ διεθυντάς πὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι γνωστοὶ ἀναρχικοί. Αὐτὴ ἀριθμεῖ τώρα πλεον τῶν 300 χιλιάδων μελῶν. Ἐννοεῖται ὅτι ἀποτελεῖ μειονοψηφία παραβαλλομένη μὲ τὴ «Γενικὴ Ἐργατικὴ Συνομοσπονδία» μὲ τάση μεταρρυθμιστικὴ πὸν ἀριθμεῖ περίπου δύο ἑκατομμύρια μέλη, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο σωματεῖο εἶνε γραμμῆνα πολλὰ ἀναρχικὰ στοιχεῖα τῆς Ρώμης, τοῦ Πεδεμονίου κ.τ.λ. Οἱ Ἰταλοὶ ἀναρχικοί, πὸν μαζὶ μὲ τοὺς σοσιαλιστὰς διεπνέοντο, κατὰ τὸ πόλεμον, ἀπὸ πνεῦμα ἀντίδρασης κατὰ τοῦ μιλιταρισμοῦ, σήμερα ἀντιδρῶν κατὰ τῶν σοσιαλιστῶν αὐτῶν καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρούσα πολιτικὴ των καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς δικτατορίας. Ἐπὶ τοῦ πολιτικῶ ἐπιπέδου, ὅπως καὶ στὸ παρελθόν, οἱ ἀναρχικοὶ πολεμοῦν τὴν ἐκλογικὴ καὶ βουλευτικὴ τακτικὴ τῶν σοσιαλιστῶν, τὴν ἀποκλειστικότητα καὶ συγκεντρωτικὴ τῶν δεσποτιῶν καὶ τὶς ἀβεβαιότητες καὶ ἀντιφάσεις στὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα, πὸν ταλαντεύονται μεταξὺ ἐπανάστασης καὶ τῶν συγκαταβάσεων καὶ ἐπαφῶν μὲ τὴν ἀστικὴ ἀρχή. Ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν μέλλουσαν ἐπανάστασις, ἡ μεγαλύτερη πολεμικὴ ἔγινε ὡς τὰ σήμερα γιὰ τὴ δικτατορία τῶν προλεταρίων, τὴν ὁποῖαν οἱ ἀναρχικοὶ δὲν παραδέχονται, ὑποστηρίζοντας ὅτι, γιὰ τὴν ἀνάπτυξις τῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς ὀριστικῆς τῆς νίκης, ἡ καλύτερη κατευθύνσις εἶναι ἡ ὁμοσπονδιακὴ καὶ ἐλευθερία, ἐνῶ ἡ δικτατορικὴ συγκεντρωσις εἶναι ἐπιζίνδυνη καὶ βλαβερή.

Τὶς ἀναρχικὰς ἰδέες γιὰ τὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου τὶς συνόμιζε, τὸν περασμένο χρόνον, ὁ Ἐρζίκος Malatesta σ' ἕνα γράμμα τοῦ πὸν δημοσιεύθηκε στὸν τύπον:

«Οί μολοσεβίκοι είναι απλώς μαρξισταί, πού τίμια και συνεπέστατα έμειναν μαρξισταί· έμεις σεβόμαστε την ειλικρίνειά των, θαυμάζομε τή δράση των, αλλά όπως δέν υπήρξαμε ποτέ σύμφωνοι μαζί τους στο θεωρητικό έπιπέδο, δέν μπορούμε νά είμαστε άλληλέγγυοι μαζί τους όταν περνούμε από τή θεωρία στην πράξη.

«Όταν λέγουν «δικτατορία τών προλεταρίων» φυσικά τó προλεταριάτον δέν έχει σχέση με αυτή, όπως δέν έχει σχέση ó λαός στά δημοκρατικά πολιτεύματα, παρά μόνον απλώς για νά κρυφτή ή άληθινή ουσία τών πραγμάτων. Πραγματικώς πρόκειται για τή δικτατορία ενός κόμματος και πρό πάντων τών άρχηγών του κόμματος αυτού· άληθινή δικτατορία με όλη τή σημασία τής λέξης, με τά διατάγματά της, με τόν ποινικό της νόμο, με τά εκτελεστικά της όργανα και πρό πάντων με τήν ένοπλό της δύναμη πού χρησιμοποιεί σήμερα νά υπερασπίση την επανάσταση από τούς έξωτερικούς της έχθρούς, αλλά πού θά χρησιμοποιή αύριο για νά πάση ή επανάσταση, νά εξασφαλιστούν τά νέα συμφέροντα πού όλοένα σχηματίζονται και νά εξασφαλίση την υπεράσπισή της κατά τής λαϊκής μάζας μιά νέα προνομιούχος τάξη.

«Και ó στρατηγός Βοναπάρτης υπεράσπισε τή γαλική επανάσταση κατά τής εύρωπαϊκής αντίδρασης, αλλά υπερασπίζοντάς την την κατέπνιξε... Και ή ιστορία επαναλαμβάνεται: mutatis mutandis, είναι ή δικτατορία του Ροβεσπιέρου πού οδηγεί τόν Ροβεσπιέρο στην καρμανιόλα και προετοιμάζει τόν δρόμον του Ναπολέοντος». (1)

Τίς ίδιες ιδέες εξέφρασε έν σώματι και τó 'Αναρχικό Κογκρέσο τής Βολώνιας όπως είπαμε παραπάνω και ó ίδιος ó Malatesta εξακολουθεί τή διάδοση των στην εφημερίδα πού διευθύνει. Κατ' αϊτάς, γράφοντας επί του προκειμένου και βασιζόμενος στά γεγονότα πού τόν δίνουν δικαιο, εξήρεν ότι, στην 'Ιταλία, επανάσταση πού θά γίνονταν με κριτήριο τή δεσποτεία και με σκοπούς δικτατορικούς και' ανάγκην θά επέφερε τόν πόλεμον μεταξύ επαναστατών και επαναστατών...

«Γιά τούτο (λέγει) άφίροντας κατά μέρος τίς θεωρίες και κρίνοντας τά πράγματα με συναίσθηση πραγματική, θά εσύμφερε τούς σοσιαλιστάς νά εγκαταλείψουν κάθε ισχυρισμό δικτατορικό και νά δεχτούν την ελευθερόφιλη αντίληψη τής επανάστασης· επανάστασης πού θά ζητυλιγονταν ποικιλοτρόπος, κατά τίς ήθικες και υλικές καταστάσεις τών διαφόρων επαρχιών, δήμων, σωματείων πού θά έπαιρνε χρώμα διαφορετικό με τήν επικράτηση ενός ή άλλου κόμματος στά διάφορα μέρη, και' θά καταντούσε σέ ένα κοινό σκοπό για τή βαθμιαία έναρμόνηση τών συμφερόντων και τών θελήσεων και όχι προερχομένη άνωθεν από μιά αυθαίρετη έπιβολή». (2)

Προσθέτω, ως χρονικόν, ότι ή πολεμική δέν ξετινάζεται πάντοτε με φιλοφροσύνη και διαλλακτικότητα. Στίς στιγμές τής γαλήνης, ή συζήτηση γίνεται με κάποιο σχετικά άμοιβαίο σεβασμό και σέ κάποιες στιγμές τής πάλης συμβαίνει μάλιστα νά συνεννοηθούν και νά συμφωνήσουν κάπως, άλλ' όταν ή πάλη τελειώσει άσχημα, τότε κάνει έκρηξη ή όργη, γιατί ó καθένας βλέπει στον αντίπαλο, τόν υπεύθυνο τής ήττας πού έπαθε.

-*-

(1) «Volonta», δεκαπενθ. περιοδικό, 'Αγκώνα — 'Αρ. II, 16 Αιγούστ. 1919.

(2) «Umanita Nuova», Μιλάνο — 'Αρ. 182 τής 28 Σεπτ. 1920.

Μολοταύτα δέν πρέπει νά νομίσω κανείς ότι, αν και τώρα οί ζοηρότερες προσπάθειες τών προλεταρίων είναι ύπερ τών άλλων, τó μεταρρυθμιστικό κόμμα και ή παλιά κοινωνική δημοκρατία απέθαναν και θρατήσανε. Οί ίδιες έχουν ακόμα σημαντική δύναμη, ολιγώτερο θορυβώδη και έπιδεικτική· και τούτο όφείλεται στο γεγονός ότι, στα κόμματα αυτά, άνήκουν πρόσωπα σεβάσμια πού έχουν παρελθόν μεγάλης τιμιότητας και άφιλοκέρδειας και δέν εξετέθησαν με ανάξιες επαφές για συμμετοχή στον πόλεμο. Μάλιστα επέμειναν με είναι πιστοί στις ιδέες τους και στο προλεταριάτο, αντίθετος και εναντίον τών ύπερ του πολέμου κυβερνήσεων.

Ό Prampolini, ó Turati, ó Rigola, ó Treves, ó Modigliani κ.τ.λ. χαιρούν ακόμα τή συμπάθεια τών προλεταρίων, μάλιστα και τών αντίθετων ιδεών, και κατά βάθος οί προλετάριοι αισθάνονται περισσότερη εκτίμηση γι' αυτούς παρά για μερικούς μαξιμαλιστάς και επαναστατάς τής τελευταίας ώρας, πού χτές ακόμα ήταν μεταρρυθμιστές, δημοκράτες, ριζοσπάστες ή μοναρχικοί τών άλλων. Έξάλλον δέν είναι δυνατό ν' άρνηθή κανείς ότι, διαρκούτος του πολέμου, αυτοί, με τó προσωπικό τους γόητρο και με τήν ίδια τή φήμη τους ως μετριοπαθών, συνετέλεσαν νά εξασφαλίσουν στους άλλους μιά σχετική ηπαρξη προπαγάνδας και αντίστασης.

Μερικοί λόγοι του Turati, του Modigliani, του Treves και του Morgari στη βουλή υπήρξαν, ένθ' ή τριζυμία έμείνονταν και κυριαρχούσε τó ψέμμα, όχι αδιάφορη παρηγοριά και ένθάρρυνση για όλα τά πνεύματα πού ήταν τυραννισμένα και άναστέναξαν για τήν ελευθερία. Προσωπικώς έγω πού απέχω πολύ από τίς ιδέες και τίς μεθόδους των, αισθάνομαι ακόμα ζοηρό τó αίσθημα τής εγνωμοσύνης για τó πνευματικό καλό πού μου έκαμαν οί λόγοι των.

Η ήθικη δύναμη τών μεταρρυθμιστών, εκτός τούτου, συνίσταται επίσης στο γεγονός ότι αν είναι ενάντιοι τής επανάστασης, είναι ενάντιοι αναφανδόν. Επί πλέον, τó προλεταριάτο, του ό όποιον ή πλειονοψηφία δέν επιδοκιμάζει τó σύστημα τών μεταρρυθμιστών, όταν φθάση στο έπίπεδο τών άμέσων συμφερόντων, τής ένδεχομένης πολιτικής, δέν μπορεί ν' άποσπασθή από αυτούς και παραδέχεται τή θέλησή τους, αν και με μεμφμοιρίες. Έκ τούτου προέρχεται τó φαινομενικώς αντίφατικό γεγονός ότι, ένθ' τó σοσιαλιστικό κόμμα και έν γένει τó προλεταριάτο έχουν τίσις τών άλλων και επαναστατικές, τά έννέα δέκατα τών σοσιαλιστών βουλευτών, είναι μεταρρυθμιστάι, μεταρρυθμιστική είναι ή κατεύθυνση τών μεγαλύτερων όμοσπονδιακών συντεχνιών και μεταρρυθμιστική είναι ή πολιτική πολλών εκατοντάδων δήμων πού βρίσκονται στα χέρια τών σοσιαλιστών. Και τούτο γιατί ή επανάσταση, τó επαναστατικό πνεύμα, είναι έντός τών γεγονότων, έντός τής κοινωνικής κρίσης πού περνούμε. Νομίζω πιθανόν, ότι αν ή στιγμή δέν ήταν κρίσιμη ώστε νά μη επιτρέπη ειρηνικές λύσεις και γαληνιαίες δύσεις, τó σοσιαλιστικό κόμμα δέν θά είχε στην 'Ιταλία την κατεύθυνση πού έχει σήμερα και θά διέφευγε από τούς σημερινούς του άρχηγούς για νά επιστρέψη σέ κείνους πού είχε πρό δέκα χρόνων.

Άλλά σήμερα, οί μεταρρυθμιστάι, παρά τó προσωπικό τους γόητρο, έχουν πολύ λίγους όπαδούς μεταξύ του πλήθους. Τους εκθέτουν πολύ οί έπαινοι πού τούς κάνει ό άστικός και φιλικός πρós τήν κυβέρνηση τύπος, με τήν έλπίδα νά τούς τραβήξουν πρós τούς συντηρητικούς τους σκοπούς. Έκτοστούτου οί μεταρρυθμιστάι είναι μάλλον άδρανείς και δέ δείχ-

νουν πολύ ξηλο να υπερασπίσουν τις ιδέες τους. Φαίνεται πως αυτοί οι ίδιοι έχουν σ' αυτές μικρή πεποίθηση. Η φιλολογική τους παραγωγή είναι ασήμαντη και περιορίζεται σε λίγα άρθρα εφημερίδων και περιοδικών. Δεν υπάρχει μεταξύ αυτών η ζέση εκείνη, στην άμυνα και την επίθεση, που φαίνεται πως έχουν οι Γερμανοί της παλαιάς Σοσιαλ-Δημοκρατικής μερίδας. Έντοτους όμως η «Κοινωνική Κριτική» του Turati και τα «Προβλήματα της Εργασίας» του Rigola είναι πολλές φορές ενδιαφέροντα ιδίως για την κριτική που κάνουν στα άλλα σοσιαλιστικά και εργατικά ρεύματα.

Το κακό όμως είναι ότι, ενώ ξέρουν να κρίνουν τους άλλους, δεν γνωρίζουν τί πρέπει να κάνουν οι ίδιοι. Τον Οκτώβριο θα γίνη στο Reggio Emilia μία συνεδρίαση των πλέον ισχυρότων αντρών των. Θα ιδούμε τί θα αποφασίσουν. Θα είναι η συνεδρίαση αυτή πολύ ενδιαφέρουσα μετά το διεθνές κογκρέσο της Μόσχας, που, φαίνεται, πως επέβαλε στα διάφορα σοσιαλιστικά κόμματα να εξοστρακίσουν τους μεταρρυθμιστές.

Η στενόχωρη θέση των μεταρρυθμιστών σοσιαλιστών κατά την παρούσα στιγμή, μοιάζει λίγο με τη θέση των Ιταλών δημοκρατών, που αυτές τις μέρες έκαναν στην Αγκώνα μία συνέλευση. Μεταρρυθμιστάι και δημοκράτες είναι χωρισμένοι μάλλον από τη γλώσσα ή οποία προέρχεται από διαφορετική παράδοση και διανοητικότητα παρά από πραγματικά και συγκεκριμένα προγράμματα. Κατά βάθος το πρόγραμμα των μὲν δεν είναι διαφορετικό από το πρόγραμμα των δε. Και οι μὲν και οι δε σήμερα άρκοδνται σε μία δημοκρατία κοινωνικῶ, μεταρρυθμιστική, αλλά έναντι στους μπολσεβίκους: δηλαδή κατιπὶ σάν τή ρωσική δημοκρατία του Κερένσκι και την αούτριακή του Renner.

Αλλά οι δημοκρατικοί μπροστά στους μεταρρυθμιστές είναι πολύ λίγοι και πολύ άσθενεις, πρό πάντων μετά τόν πόλεμο, στόν οποῖον τό δημοκρατικό κόμμα είχε λάβει μέρος και είχε τοιουτοτρόπως προκαλέσει τήν αντίπαθεια του προλεταριάτου και είχε συνεννοηθῆ με σοματεῖα αντιδραστικά και λίγο εκτιμώμενα από άλλα κόμματα. Το δημοκρατικό κόμμα ζει στην Ιταλία από τήν ιστορική του παράδοση που άπῆρξε ένδοξη. Έχει πάρα πολλούς όπαδούς μεταξύ τῶν τεχνιτῶν και τῶν μικρῶν αστῶν τῶν πέντε ἢ ἕξ ἐπαρχιῶν τῆς Ρωμάνιας και τῶν Μαρκῶν, και σοματεῖα διασκορπισμένα στην Ούμβρία, στην Ρώμη, στην Τσκάνια και Λιγουρία, κανένα φοιτητή πανεπιστημίου και κανένα γέρο που ζει ακόμα από τήν παλιά χορεία τῶν γαριβαλδινῶν και τῶν μαξινιστῶν. Οι όπαδοί του εργάται τῶν Μαρκῶν και τῆς Ρωμάνιας ἐμφυζόνονται από δυνατό πνεύμα ἐπαναστατικό ἀντιθέτως με τό μεταρρυθμιστικό τῶν ἀρχηγῶν τους που είναι καθαρά συντηρητικοί.

Στό Κογκρέσο τῆς Αγκώνας, τό δημοκρατικό κόμμα δέν ἔλαβε όριστικές αποφάσεις, ἀλλ' ἡ διεύθυνση του κόμματος που σχηματίστηκε τελευταία, περιέχει όνόματα που δέν ἐξετέθηκαν κατά τόν πόλεμο, άγνωστους ἢ γνωστούς, όπως ὁ Conti, για τήν ἀκεραιότητά τους και για τή μεγαλύτερή τους τάση πρὸς τ' άριστέρα. Και τούτο ακόμα είναι δείγμα τῶν καιρῶν.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

MARCEL MARTINET

Όταν από τους μεγάλους λαούς της Εύρώπης οι κυβερνήται τους εξόριζαν, με τόν πιο άμείλικτο τρόπο, τήν ελευθερή σκέψη και τό ανθρώπινο αίσθημα, στα χρόνια του παγκοσμίου πολέμου, μερικοί γλωμοί άπαρηγῆι τῆς γενικής σκλαβιάς και πιστοί σε κάποιες πείσιμονα ριζωμένες ιδέες ανθρώπινης ἀλληλεγγύης, χωριστά ὁ καθείς, χωρίς συνεννόηση, έπαιρναν τό δρόμο που έφερε επάνω στο έλβετικό όροπέδιο όπου ήταν δυνατό ακόμα ν' αναπνεύσουν ελευθερά, να περιουλλεγοῦν και να ριζοῦν στόν κόσμο τή διαμαρτυρία τῆς συνειδήσεως που παρέμενε άσβυστη.

Ένας απ' αὐτούς, ὁ ποιητής ἐπαναστάτης Marcel Martinet, ξέφυγε μία στιγμή από τή χώρα του και βρέθηκε, τό 1917, στην Γενεύη, με τή μεγάλη φροντίδα να παρουσιάση στο φῶς τό πονεμένο αίσθημά του, ζυμένο μέσα σε βορρούς, γεμάτους από κραυγές ἀπελπισίας και ἐξεγέρσεως στίχους. Μη μπορώντας να τους δημοσιεύση στην Γαλλία γέφυγε ένα κομμάτι ελευθερῆς γῆς όπου ἐσημείωσε τήν παρουσία μιᾶς συνειδήσεως, τῆς ἀδέκαστης και ἀνυπότακτης συνειδήσεως του, εκδίδοντας τὰ «Καταραμένα Χρόνια» του. (1) Τὰ ποιήματά μου αὐτά, έλεγε, μου ἀπαγορεύθηκε να τὰ δημοσιεύσω στην Γαλλία. Αλλά θά έρθη ἡμέρα που θά δημοσιευθοῦν. Ἡ ἡμέρα αὐτή ἦρθε τό περασμένο μόνο καλοκαίρι. Ανατυπώθηκαν πράγματι στην Γαλλία με τόν ίδιο τίτλο, ἐπανημένα με νέα ποιήματα. (2)

Όλη ἡ τροπή, ὅλη ἡ ἀπελπισία, ὅλη ἡ ἀπογοήτευσις. Και μαζί, καρτερώντας αὐτά τὰ αίσθηματα, ἡ κραυγή τῆς ἀνυποταξίας, τῆς ἐπαναστάσεως. Μία πρωτόγονη, βαθειά, ἀνθρώπινη διαθεσις. Ὁ ἀνθρώπος ἀποσειόντας τις μικρές, ρυπαρές ἐγνοίες, και τηρόντας κατὰματα τήν ἀπιστολή του: ότι πάνω σ' αὐτή τή γῆ τῶν αἱμάτων και τῶν δακρῶν ὀρίσθηκε ν' ἀρμονισθῆ τις ἀνθρώπινες σχέσεις με τήν ἀγάπη.

Τέτοια ἡ ποιήσης τῶν «Καταραμένων Χρόνων».

Ὁ Ρομαίν Ρολλάν ἐχαρκτηρίσε τόν Martinet ὡς τό μεγαλύτερο ποιητή του πολέμου σ' ὅλη τήν Εύρώπη. Τόν ποιητή που ὁ πόλεμος ἔκαμε να σκέψη μέσα του και να ξεσκεπάση ὅλη τήν ἀναγκάση. ὅλη τήν ὀδύνη του ἀνθρώπου μπροστά στα σφαγεία που, στολισμένα με ὅλα τὰ κορδέλια τῶν πλανερῶν συμβόλων, ἔστησαν και ὀργάνωσαν τὰ κράτη μέσα στην Εύρωπη.

Τί ἰσοπέδωσης συνειδή εον ἦταν ἐκείνη, κάτω από τόν τροχό του συνολικού τρόμου! Τί ἐρημιά ἀνθρώπων... Ἡ φωνή του Martinet βοᾷ μες στην ἀτέραντη νύχτα, σά βρονκόλακας. Ἀνθρώποι δέν ἀτάχουν πιά. Τους κατέλασε ἡ γῆ. Πότε θά ξυπνήσουν;

Τέτοια ἀπήχηση αφήνουν οι στροφές τῶν «Καταραμένων Χρόνων».

Και καλωσύνη. Σκόβει με ἀπειρο οἶκτο στις πληγές τῶν δυστυχῶν ἀνθρώπων, που ἔνοχοι ἢ ἀθῶοι πονοῦν, πονοῦν τόσο πολύ. Τί μποροῦν να αυτοί; Ποιός είναι ὁ δυνατός μέσα στην κοσμογαλασία...

Τί καντερῆ ἡ σάτυρά του! Με τί βέβαιο χέρι καντηριάζει, ὡς τό ίδιο τό νεύρο, τήν ἀνανδρία και τί παραφουσκωμένη μορσοσοφία τῶν διανοητικῶν προσεπῶν που ἐπιστατοῦσαν να γίνεται ἀσφαλῶς και χωρίς φόβο ξυπνήματος ἡ θυσία τῶν προβάτων...

(1) Les Temps Mandits. Ἐκδοσις του περιοδικου demain.

(2) Ἐκδοσις Ollendorff.

Αυτό είναι ο Marcel Martinet που με το άρθρο του μας συντροφεύει μέσα σ' αυτό το φυλλάδιο. (*)

M. P.

Για τον Ιταλό συνεργάτη μας Luigi Fabbrì που τόσο μεσά μας πληροφορεί για την πλούσια σε κοινωνική ζύμωση Ιταλική κίνηση, θα γράψουμε προσεχώς.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΑΣ

Από το φόβο μήπως πέσουμε έξω, λογαριάσαμε τις συνδρομές μας και την τιμή του φυλλαδίου πολύ ακριβά, φαίνεται. Πρώτοι οι φίλοι μας βάλαν τις φρονές παρατηρώντας ότι η ακρίβεια είναι ο μόνος τρόπος να μη διαβάεται το περιοδικό μας. Η απάντησή μας είναι εύκολη: έχοντας μπροστά μας ως μόνο στοιχείο βέβαιο τα έξοδα, ανάγκη να δρίσουμε τα έσοδά μας τουλάχιστο σε υψηλή αναλογία. Μας άπαντούν ότι υπάρχει και άλλος τρόπος: τα έσοδα μπορούν ν' αυξηθούν όχι με το να πουλούμε ακριβά κάθε φυλλάδιο αλλά με το να πουλούμε όσο το δυνατό περισσότερα φυλλάδια. Και προς το σκοπόν αυτόν οι τιμές μας είναι ακατάλληλες. Έπειτα και πρό πάντων, προσθέτουν οι φίλοι μας, ο μόνος σκοπός σας είναι να διαβάεται το περιοδικό σας. Όλες οι θυσίες επιβάλλονται γ' αυτό το σκοπό.

Τα επιχειρήματα αυτά δεν μπορούσαν παρά ν' αυξήσουν τις δικές μας σκέψεις και φροντίδες και αποφασίσαμε να τολμήσουμε. Μ' όλες τις ακρίβειες, μ' όλο το κίνδυνο που τρέχουμε να μειώσουμε στο τέλος του χρόνου άνοιχτοι, καταβάλλουμε τις συνδρομές μας και τιμές μας κάτω από τα μισά. Στο πρώτο φυλλάδιο είχαμε π.χ. ορίσει για την Αίγυπτο Γ.Δ. 18 το φυλλάδιο — καταβαίνομε σήμερα στά 8 γρσ. διατ. Το ίδιο και για τις άλλες χώρες, το ίδιο και για τις συνδρομές. Στη δεύτερη σελίδα του έξωφύλλου σημειώνονται λεπτομερώς οι όροι μας και μια παραβολή τους με τους όρους του παρασμένου φυλλαδίου θα δείξει την... πρόοδο.

Έτσι δεν θα κατηγορηθούμε ότι δεν προσπαθήσαμε να πλησιάσουμε όσο είναι δυνατό, στο δύσκολο αυτό επίπεδο, τις τσέπες του κοινού. Στους αναγνώστες των «Γραμμάτων» μένει τώρα να επαληθεύσουν την ελπίδα των φίλων μας που πιστεύουν στο οικονομικό αυτό γωμικό: εν τή καταναλώσει το κέρδος. Ίσως, επίσης, ν' αποδεξούν μ' αυτό ότι, μέσα στο ελληνικό, οι άνθρωποι αρχίζουν να έχουν και άλλες ανάγκες από εκείνες που προσδιορίζει η γαστρική χώρα.

Παρατηρούμε ότι μερικοί από τους συνδρομητές μας, πληρώσανε ήδη τη συνδρομή τους σύμφωνα με το παλιό τιμολόγιο. Η διαφορά μεταξύ της παλαιάς και νέας συνδρομής βρίσκεται στη διάθεσή τους. Μπορούν να μας τη γυρέψουν πίσω. Μπορούν να μας την αφήσουν εις πίστωσή τους. Μπορούν επίσης και να τη χαρίσουν στο ταμείο των «Γραμμάτων».

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

(*) «Τα Καταραμένα Χρόνια» είναι το πρώτο του βιβλίου. Στην αρχή αυτού του χρόνου ιδημοσίευσε ένα ρομάντσο La Maison à l'Abri όπου ζωγραφίζει με μεγάλη τέχνη τη ζωή μιας ανθρώπινης μικροκοινωνίας — ενός μεγάλου σπητιού — κατά τον πόλεμο. Ο πόλεμος έχει μακριά, επιβλήτης άθεατος. Έδω δ' αντίκτυπος του, ίδιος και ποιητικός μορφοφ, επάνω στους κατοίκους, στους κακομοιρηδες πολίτες. Δυνατή σύνθεση γεμάτη πάθος. Όμως έχει μετα δέ θα βρήτε όλο το Martinet.

ACTION MORALE

Σ' ένα-δύο μήνες ή όμως «Οασίς» (αν μαζευτούν εκατό έγγραφα συνδρομών) θα εκδόση περιοδικό με τον τίτλο: L'Action Morale. Το όργανο της «Οασίς» θα περιέχει: 'Ανάλυση των διαλέξεών της. — Πουήματα ή ένα Δήγημα. — Ένα δοκίμιο. — Επιθεώρηση των τελευταίων βιβλίων. — Επιθεώρηση των σπουδαιότερων γαλλικών περιοδικών. Όροι συνδρομής: 1 λίρα Αιγυπτιακή. Η διεύθυνσή της: Direction de l'Action Morale, Mr Mauric Rocher, Villa Fermon, Bulkeley-Ramley, Alexandrie.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

M. Μαλακάση, 'Ο Μπαταρμής, 'Αθήνα, 1920. — Jean Moréas, Οι Στροφές, μετάφρ. M. Μαλακάση, 'Αθήνα, 1920. — Γ. Κιτροπούλου, Ένα μεγάλο μίσος, 'Αλεξάνδρεια, 1920. — Γ. Σημηριώτη, Νυχτόπνοα, 'Αθήνα, 1919. — Γαλλική 'Ανθολογία, μεταφράσεις Γεωρ. Σημηριώτη, τεύχος πρώτο, Σμύρνη, 1920. — Ν. Π. Πολίτου, Γνωμοδοτίσεις περί μετονομασίας συνοικισμών και κοινοτήτων, 'Αθήνα, 1920. — Ν. Π. Πολίτου, Λαογραφικά Σύμμεκτα, τόμος Α'. (Δημοσιεύματα Λαογραφικού 'Αρχείου), 'Αθήνα, 1920. — Harukichi Shimoi - Elpidio Jenco, Onde del Mare Azzurro, di Yosano Akiko (Edit. «Sakura»), Napoli, 1920. — Tsuchii Bansui, Su le Orme dell'Ippogrifo, Traduz. di H. Shimoi e E. Jenco, (Edit. «Sakura»), Napoli, 1920. — F. T. Marinetti, Les mots en liberté futuristes (Edit. di «Poesia»), Milano, 1919. — F. T. Marinetti, Mafarka il futurista (Casa editrice Sonzogno) Milano. — John Charpentier, La Galerie des Masques, (Edit. Eu. Figuière & Cie) Paris. — B. L. Postaire (Barbazan), Les Gaités de la Tranchée, (Edit. Eu. Figuière), Paris. — Δημ. Μωραΐτου, Τα ιδεώδη των Μαθητών και Μαθητριών, ('Εκδ. Μιχ. Σ. Ζηκάκη), 'Αθήνα, 1920. — Κ. Α. Ρωμαίου, Έκλογα έκ των 'Αττικών του Πανσανίου, (Έκδ. Μιχ. Σ. Ζηκάκη), 'Αθήνα, 1920. — Κ. Α. Ρωμαίου, Σχόλια εις τας έκλογάς των 'Αττικών του Πανσανίου, (Έκδ. Μιχ. Σ. Ζηκάκη), 'Αθήνα, 1920. — Μ. Τριανταφυλλίδη, Υπομνήματα περί του 'Ιστορικού λεξικού, 'Αθήνα, 1920. — Μ. C. Poinsof, Le Vieux Quartier Latin, (Edit. Eu. Figuière & Cie), Paris, 1920. — Paul Adam, Le Lion d'Arras, (Edit. Ernest Flammarion), Paris, 1920. — Βασίλη Ρώτα, Το Τραγούδι του Καμπούρη και άλλα τραγούδια, 'Αθήνα, 1920. — Julien Guillemand, Fariboles (Edit. «La Mouette»), Le Havre 1920. — Louis Pierre, La Logique du Catholicisme, (Edit. «Les Humbles»), Paris, 1920. — Carlos Larronde, La Dance Macabre (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris — Jeanne F.-Bois, Omon passé (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris — John M. Syngé, Deirdre des Douleurs, trad. de Marie Amoureux (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris. — Biollay, La Forêt en Armes (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris. — Jan Patry, Amour Américain (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris. — Jean Tailhades, La Gloire d'Errer (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris. — Roland Charmy, Revivre (Edit. Eu. Figuière & Co.) Paris. — Louise Saumoneau, Principes et Action Feministes Socialistes (Edit. «La Femme Socialiste»), Paris. — 'Ιω. Γκιζα, Βοσκόσ και Πρόβατα ('Εκδ. Θ. Κασμάτη και 'Ιωνά) 'Αλεξάνδρεια, 1920.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ MIX. ΖΗΚΑΚΗ

(Αντιπρόσωποι για την Αίγυπτο τὰ «Γράμματα»)

Πουλιούνται στα Βιβλιοπωλεία: Ἀδελφῶν Νταφώτη, Σαούλη-Χρυσάνθου, Σιγάλα & Γρίβα, στὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, στὸ Γραφεῖο τῶν «Γραμμάτων», καὶ Σταυρινῶ & Σιας στὸ Κάιρο.

55 Ἑλληνικὰ Διηγήματα

Κωστῆ Παλαμᾶ: Ἀσάλευτη Ζωὴ (ἐκδόση Β').

Κωστῆ Παλαμᾶ: Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου καὶ ὁ ἔμνος στὴν Ἀθηνᾶ

Κωστῆ Παλαμᾶ: Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάκαιστοὶ (ἐκδόση Β').

Κωστῆ Παλαμᾶ: Θάνατος Παληκαριοῦ (ἐκδόση Β').

Πλάτ. Ροδοκανάκη: Ἡ Βασίλισσα καὶ αἱ Βυζαντινὰ Ἀρχόντισσαι.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου: Ὁ ἀναδρομάρχης τῆς Ἀττικῆς.

Δ. Π. Ταγκόπουλου: Πλαῖσι τὴν ἀγάπην. (Ρομάντζο).

Κ. Χατζόπουλου: Ἀπλοὶ τρόποι (Ποιήματα).

Παύλου Νιρβάνα: Γύρω ἀπὸ τὸν ἔρωτα.

Δ. Μωραΐτου: Τὰ Ἰδεώδη τῶν Μαθητῶν καὶ Μαθητριῶν.

Φ. Κουκουλέ: Ἐκ τοῦ βίου τῶν Βυζαντικῶν (μὲ εἰκόνες).

Νοελληνικὴ Ἀγωγή: Μηνιαῖο Παιδαγωγικὸ καὶ Φιλολογικὸ Περιοδικό, μὲ διευθυντὴ τὸν κ. Ἐπ. Γ. Παπαμιχαήλ. Ἐγγράφονται συνδρομητῆς. Συνδρομὴ προπληρωτέα Δρ. 20.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

(Αντιπρόσωποι για την Αίγυπτο τὰ «Γράμματα»)

Πουλιούνται στα Βιβλιοπωλεία: Ἀδελφῶν Νταφώτη, Σαούλη-Χρυσάνθου, Σιγάλα & Γρίβα, στὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, στὸ Γραφεῖο τῶν «Γραμμάτων», καὶ Σταυρινῶ & Σιας στὸ Κάιρο.

Κόστα Παρορίτη, Τὸ Μεγάλο Παιδί.

Αἰμ. Φαγκέ, Ἡ Παγκόσμιος Λογοτεχνία.

Βασίλειος Διγενῆς Ἀκροίτας, Ἀντ. Μιλιαράκη.

Ἡλ. Π. Βουτιερῖδη, Ἡ Πρόοδος τῶν Ἐπιστημῶν.

Κ. Φαλτάιτς, Ἡ Γρίπη στὴ Σκύρο.

Λάμπρου Πορφύρα, Σκιές.

Ὁμήρου Ἰλιάς, Μετάφρ. Ἰάκ. Πολυλά.

Ἐρρ. Ἰψεν, Ἐντα Γκάμπλερ.

Γ. Φλωμπέρ, Μιὰ ἀπλοϊκὴ καρδιά.

Θεοφ. Γκωτιέ, Τὸ κακὸ μάτι.

Γκαῖτε, Ἐρμάννος καὶ Λωροθέα.

Μπγ. Μπγιέρσον, Ἡ κόρη τοῦ Βουνοῦ.

Ἐρρ. Χάινε, Λυρικὸν Ἰντερμέδιο.

Κ. Θεοτόκη, Κατάδικος.

Α. Ἀντρέγιεφ, Τὸ σκοτάδι καὶ ἄλλα διηγήματα.

Ἐμμ. Ροῖδη, Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα.

Ριχ. Φός, Δύο Ρωμαϊκὰ Διηγήματα.

Οὐέλς, Στὴ χώρα τῶν Τυφλῶν καὶ ἄλλα διηγήματα.

Δημ. Βουτυρά, Παπᾶς Εἰδωλολάτρης καὶ ἄλλα διηγήματα.

Σολωμοῦ, Ποιήματα.

Γ. Κκεΐγεροσταμ, Τὸ βιβλίον τοῦ μικροῦ ἀδερφοῦ.

Κ. Χατζόπουλου, Βραδυνοὶ Θρύλοι.

Ἐρν. Ὁφφμαν, Τὸ Βιολὶ τῆς Κρεμόνας καὶ ἄλλα διηγήματα.

La Revue Critique des Idées et des Livres, paraît le 10 et le 25 de chaque mois. Directeur: Jean Rivain, Rédacteur en chef: Eugène Marsant. Abonnement étranger Frs. 75. Adresse: 155 Boulevard Saint Germain, Paris.

La Vie des Lettres. Revue d'art moderne et de critique publiée sous la Direction de Nicolas Beauvuin et William Speth, 20, Rue de Chartres, Neuilly-Paris. Abonn. 20 francs.

L'Avenir International. Revue mensuelle d'action sociale, littéraire, artistique, scientifique. Abonn. étranger fr. 15. Quai de Jemmapes No. 96, Paris.

La Connaissance. Revue mens. de lettres et d'idées. Abonnement étranger francs 25. Galerie de la Madeleine 9, Paris.

Cronaca Sovversiva. Ebdomadiario, anarchico de propaganda rivoluzionaria. Abon. Estero L.10, Torino C. Post. 384.

La Vie Ouvrière, hebdomadaire, 96, Quai Jemmapes, Paris (X^e). Abon. étranger, 12 francs.

Clarté, hebdomadaire paraissant le Samedi, organe du groupe "Clarté" Abon. étranger, 12 frs. Adr.: Rue Feydeau 12, Paris

Un, Individualiste. Directeur: Marcel Sauvage, 69, Faubourg Saint Martin, Paris. Abonnement à la série de dix N^{os}, 2,60 frs.

Haro! paraît le 5 et le 20 de chaque mois. Rédaction-Administration: A. Daenens, 4, Rue H. Van Zuylen, Uccle-Bruxelles. Abonnement 7 francs.

Les Humbles, revue littéraire des primaires, paraissant par cahiers mensuels. Directeur: Maurice Wullens, 4 R. Descartes, Paris (V). Abonn., 12 francs.

Le Libertaire, hebdomadaire. Rédaction - Administration: Content, 69, Boulevard de Belleville, Paris, Abonn. 10 frs.

L'Idée Libre, revue mensuelle. Culture individuelle.-Renovation sociale. Directeur: André Lorulot, Conflans-Honorine (S & O.) Abonnement, les 10 numéros 4 francs, les 20 numéros 8 frs.

ΠΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, καθημερινή σοσιαλιστική ἔφημερίς. Διευθυντής: Γ. Πετσόπουλος, ὁδὸς Πειραιῶς 24, Ἀθήνα. Συνδρομὴ δρ. 50.

Le Néo-Malthusien, mensuel. Directeur: G. Hardy, 29, Rue Pixérécourt, Paris (20). Abonn. 4 francs.

La Femme Socialiste, organe d'éducation féminine socialiste international, syndical, coopératif. Directrice: Louise Saumoneau, 6 Rue Flatters, Paris (V). Abonnement, 1,50 frs.

Mercure de France, revue paraissant le 1er et le 15 du mois. Littérature, Poésie, Théâtre, Beaux-Arts, Philosophie, Histoire, Sociologie, Sciences, Critique, Voyage, Bibliophilie, Littératures Etrangères, Revue de la quinzaine. Directeur: Alfred Valette, 68 Rue de Condée, Paris (6). Abon. 68 fr.

Ο ΛΟΓΟΣ, μηνιαῖο περιοδικό. Διευθύνεται ἀπὸ τὸν κ. Γιάννη Χαλκούση. Γραφεῖα: Καλιοντζι-Κουλούζ, Ἀπαρτ. Καλοποπούλου 119, Πόλη. Συνδρομὴ Δρ. 24.

ΝΕΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ, Διευθυντής Ι. Δ. Μουρέλλος, Πλατεία Βενιζέλου. Ἡράκλειον. Συνδρομὴ δρ. 50.

Le Thyrsé et les Chants de l'Aube, revue d'art et de littérature bi-mensuelle. Direction: 104 Avenue Montjoie, Bruxelles (Uccle). Abonnement frs. 13.

La Revue de l'Epoque, mensuelle d'expression et d'étude des Idées, des Arts et des Lettres. Directeur: Marcello-Fabri, 3, Av. de la Bourdonnais, Paris (XIIe) Abonnement 24 francs.

Ο ΝΟΥΜΑΣ, ἔφημερίδα πολιτικὴ φιλολογικὴ καὶ κοινωνικὴ. Ἐκδίδεται κάθε Σάββατο. Διευθυντής: Δ. Π. Ταγκόπουλος, Γραφεῖα, Σαφοκλέους 3, Ἀθήνα. Συνδρομὴ φρ. 25.

Annales des Sciences psychiques, publication mensuelle illustrée, organe de la Société Universelle d'Etudes Psychiques. Directeur: Professeur Charles Richet, 175, Boulev. Péreire, Paris. Abonnement 12 francs.

ΗΗΝΑΚΟΘΗΚΗ, καλλιτεχνικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα: Διευθυντής: Ι. Δ. Καλογερόπουλος, ὁδὸς Χαρ. Τρικούπη, ἀρ. 22α, Ἀθήνα. Συνδρομὴ δρ. 12.

Esopé, organe de la Fédération des Arts, des Lettres et des Sciences. Rédaction-Administration: 38bis, Rue Fontaine Paris. Cotisation facultative minimum, 1 franc.

LA VIE NOUVELLE, publication Mensuelle de littérature et d'art. Directeur: E.G. Goldenberg (E. G. Cahen), Redacteur en Chef: Panos Stavrinou, B.P. 694, Le Caire. Représentant pour la France: Joseph Rivière (88, rue Rochecouart, Paris). Abonn. Egypte: P.T. 60. Etranger: Frs 30.

ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ, εβδομαδιαίος. Κεντρικόν ὄργανον τοῦ Σοσιαλιστικοῦ ἐργατικοῦ κόμματος τῆς Ἑλλάδος (Κομμουνιστικοῦ). Διεύθυνσις: ὁδὸς Ἐδρυαίου 14, Ἀθήναι. Συνδρ. 20 δραχ.

A STORMO! Settimanale libertario rivoluzionario. Giuditta Zanella, via Giorgio Pallavicino, 16, Torino. Abbonamento annuo un dollaro.

LE PAL, pamphlet bi-mensuel. Rédaction et administration: 28, Rue de l'Entrépôt, Paris (10e). Abonnement 12 frs.

LE SOVIET. Organe de la Fédération Communiste des Soviets (Section de Langue Française de l'Internationale Communiste de Moscou). Bi-mensuel. Bureaux: 60, rue de la Colonie, Paris (13e). Abonn. 12 numéros frs 4.

UNION INTERNATIONALE DE SECOURS AUX ENFANTS. L'Union internationale a pour objet de rassembler des fonds et de les répartir entre les œuvres de secours aux enfants des pays éprouvés par la guerre. L'Union n'a aucun caractère politique ni confessionnel. Elle s'abstient de toute action directe. Adresser les dons au siège de l'Union: 4, Rue Massot, Genève (Suisse).

L'ESPRIT NOUVEAU, Revue Internationale d'Esthétique, paraissant le 15 de chaque mois sur 130 pages. Directeur: Paul Dermée, 13 Quai de Conti, Paris (VI). Abonn. frs 70.

NICHILISMO, rivista quindicinale. Abbonamento a 6 numeri: Eestero, Lit. 5. Red. et Adm.: C. Molaschi, Milano, via Lambrate 44.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ἐφημερίδα τοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος τῆς Ἑλλάδος. Διεύθυνσις: Ν. Γιαννιός, ἐναντι ὑπουργείου Ναυτικῶν, Ἀθήναι. Συνδρ. ἔξωτερο: Δραχ. 74.

VENDÉMAIRE. Pour les Vendanges de la Pensée! Bulletin de la «Maison Française d'Art et d'Edition», 37 Rue Falguiere, Paris (XVe).

L'ART LIBRE, 147, Avenue de la Couronne, Bruxelles.

POUR PAPAÏTRE PROCHAINEMENT: «Bookplates by Frank Brangwyn R.A.» aux Edit. The Morland Press Ltd, 190 Ebury St. London S.W.

VIENT de PARAÏTRE: Démonstration Mathématique de l'Existence du Dieu par H. de Sarrauton, lettre-préface de L. Gastin. Prix franco frs 2,50. Mr M. F. Batel, administrateur du Sphinx, 109, Quai des Etats-Unis, Nice.

LE CRAPOUILLOT. Bi-mensuel. Place de la Sorbonne, Paris. Abonn. frs 35.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ. Μηνιαίο φιλολογικό περιοδικό. Διευθυν. Αιμίλιος Στελικός, 36 ὁδὸς Μενάνδρου, Ἀθήναι. Συνδρ. δραχ. 28.

ΖΩΗ, λογοτεχνικό περιοδικό. Βγαίνει κάθε μήνα. Διευθυντής Ἀπόστολος Μελαχρινός, Γαλατῶν, Οὐζοῦν Χάν, 6. Συνδρομή 2 1/2 λίρ. τούρκικες.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ, εβδομαδιαία. Διευθυντής: Α. Σουλιώτης Νικολαΐδης, Κοραϊή 10 και Πανεπιστημίου 43, Ἀθήναι. - Συνδρομή, δραχ. 40.

LA MOUETTE. Revue de littérature et d'art. Directeur: Julien Guillemand, 20 Rue du Perrey, Le Havre. Abonn. 9 frs.

LE RÉVEIL de l'ESCLAVE. Rédaction: André Lorulot à Conflans-Honorine (S.O.), Administration: Gorion, 7 passage Gillet à Pierrefitte (Seine). Abonn. à la serie de 10 numéros 3 frs.

LA REVUE de l'OUEST. Organe mensuel de l'Institut de l'Ouest. 22 Rue de la Bourdonnais, Nantes. Abonn. 12 frs.

LE SPHINX (allias «Contre le Chaos») Rhyneriste, Naturien, Néo-Stoïcien, du «Foyer Naturien», Brest (France). Prix: le numéro 25 cmes.

L'Ecole Emancipée, revue pédagogique publiée par la Fédération des Syndicats des membres de l'Enseignement laïque. Adresse: Audoye, 21 Rue Croix-de-Reynier, Marseille. Abonnement: 17 francs.

Le Sphinx. Seul journal Hebdomadaire de langue française de Psychisme, Spiritualisme, Esotérisme, 109, Quai des Etats Unis, Nice. Abonn. frs 24.

Le Monde Nouveau. Revue mensuelle interalliée et internationale, paraissant le 20 de chaque mois. Ayant pour but le rapprochement social, économique, littéraire et artistique entre la France, les pays alliés et les neutres. Directeur: Ebed van Der Vlucht. Redacteur en Chef: Gustave-Louis Tautain. Adresse: 42, Bld. Raspail Paris (7e). Abonn. Etranger fr. 40 ou shellings 30.

Infinito, the League of Religions, journal. Editor: M. N. Balkachine, 42, Wharton Street, London W. C.

Sakurá, prima rassegna moderna europea dell'arte e della poesia dell'estremo oriente. Direttore: Harukichi Shimoï, via Potenza 9, Napoli. Abon. L. 15.

Ο ΔΙΟΝΥΣΟΣ, μήτις στη Β' χρονιά του γενόμενου «Δελτίο της ανεξάρτητης διανοήσεως». Διεύθυνση: Βιβλιοπωλείο Π. Ἀγγελάκη (Γιά τὸ «Διόνυσος») Γιοσκασέ Καλδερῖμ ἀριθ. 3 Πόλη. Συνδρομή χρονιάτικη, Ἐξώτερο, 10 δραχ.

ΝΕΑ ΖΩΗ, Σοσιαλ-Δημοκρατικὴ ἐφημερίδα. Βγαίνει κάθε Κυριακὴ στὸ Σουχοῦμ τῆς Γεωργίας.

TENXH. Ἐβδομαδιαίο λογοτεχνικό και κριτικολογικό περιοδικό. Ἀρχισυντάκτης Γεώρ. Σημηριώτης, ἀγγλικὴ Στάλα 20, Smyrne. Συνδρ. Ἐξώτερο, 35 δραχ.

L'Expansion, revue mensuelle, littéraire - musicale - artistique. 7, Rue de la Poste, Perpignan. Abonn. 10 frs.

ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΔΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ἡ πρώτη ἐλληνικὴ βιβλιοθήκη ποὺ ἔχει λαϊκὸ ἀναγνωστικὸν, με εἴσοδο ἐντελῶς ἐλεύθερη. Ἡ λαϊκὴ βιβλιοθήκη λειτουργεῖ καὶ ὡς δανειστικὴ με μικρὴ συνδρομὴ. Γιά πληροφορίες καὶ δωρεές: Alexandrie, Rue Sidi Metwali No. 30.

EUGÈNE FIGUIÈRE & Cie, Editeurs. 3 Place de l'Odéon, Paris.

LIBRAIRIE D'ART, Stavrinou & Cie. Libraires-Editeurs. Le Caire, Savoy Chambers, Kasr-el-Nil. B.P. 694.

JACQUES POVOLOZKY & Co. Editions Russes et Françaises. 13 Rue Bonaparte, Paris VI

LES ARCHIVES de la PRESSE, office international de Coupures de journaux d'information et de Documentation sur toutes choses. B.P. 215, Bruxelles (Belgique).

LE COURRIER de la PRESSE, «Lit tout» «Renseigne sur tout» ce qui est publié dans les journaux, revues et publications de toute nature paraissant en France et à l'Etranger et en fournit les Extraits sur tous Sujets et Personnalités. Circulaires explicatives et tarif envoyés franco. Directeur: Ch. Demogeot, 21 Boulevard Montmartre, Paris (2e)

L'ARGUS de la PRESSE, fondé en 1879. Les plus anciens Bureaux d'extraits de journaux (Faubourg Montmartre). 37 Rue Bergère, Paris (IXe).

Ο ΑΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ, τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἰδρυθέν γραφεῖον Ἀποκομμάτων (Couppures) περιοδικῶν, ἐφημερίδων ἐπιθεωρήσεων κλπ.

Ἀναγινώσκει, ἀποκόπτει καὶ ἀποστέλλει αὐθόρην εἰς τοὺς συνδρομητὰς του τὰ τεμάχια τῶν ἐφημερίδων, περιοδικῶν, ἐπιθεωρήσεων καὶ λοιπῶν ἐντύπων τ' ἀφορῶντα αὐτοὺς ἐφ' οἵσδε ἴσως εἰδικῶν ἢ γενικῶν θεμάτων. Διευθυντής: Θ. Καλογερόκοι.

Γίνονται κανεῖς συνδρομητῆς εἰς τὸν «Ἄργον τοῦ Τύπου τῆς Ἀνατολῆς» εἰς καταβολὴν δραχ. 2 ἐφ' ἀπαξ διὰ δικαίωμα ἐγγραφῆς καὶ τῆ πληρωμῆ λεπτῶν 10 κατ' ἀπόκομμα. Ἀθήναι, Γραφεῖα ὁδὸς Σοφοκλέους 7.

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ἰδρύθηκε με σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀναγέννηση τῆς παιδείας στὴν Ἑλλάδα. Τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου βγαίνει σὲ 250-300 σελίδες τὸ χρόνο. Τὰ Γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου εἶναι στὴν ὁδὸ Λέκα 4, Ἀθήναι. Ἡ συνδρομὴ γιὰ τὸν Ὁμιλο εἶναι 10 δραχ. τὸ χρόνο. Ἡ συνδρομὴ στὸ Δελτίο εἶναι 5 δραχ. τὸ χρόνο.

ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑ, μηνιαίον εικονο-
γραφημένον περιοδικόν της βιολογίας
καί εγκυκλοπαιδείας του παιδίου.
Διευθυντής: ὁ ἰατρός Κωστής Χαρι-
τάκης, Σταδίου 56, Ἀθήναι. Συν-
δρομή δραχ. 30.

LA MERE EDUCATRICE, Revue
mensuelle d'éducation familiale.
Secrétaire, Madeleine Vernet.
Épône (S. - & - O.). Abonnement
Étranger 8,50 frs.

ATENE e ROMA, bulletino della
Società Italiana per la diffusione
e l'incoraggiamento degli studi
classici. Dir. Prof. L. Pareti, 2, Pia-
zza S. Marco, Firenze. Abon. L. 15.

ACTION, cahiers de philosophie
et d'art. Directeur Florent Fels,
18 Rue Feydeau, Paris. Abonn.
Étranger, frs. 50.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΚΗΡΥΞ, μηνιαίος ελ-
κονογραφημένος. 134-140 west 26th
Street, New York U. S. A. Συν-
δρομή ἑτησίᾳ ἐξωτερικοῦ \$ 5.

ΜΟΥΣΑ, μηνιαίτικη ἔκδοσις. Γρα-
φεία, ὁδὸς Κολοκοτρώνη, 37 Ἀθήνα.
Συνδρομή χρονιάτικη, δραχ. 10.

ΕΠΟΧΗ, ἑλληνικὴ ἑφημερίς ἐν
Τραπεζοῦντι. Διευθυντής Νίκος Κα-
πετανάκης ὁδὸς Σεμερτζιέρο-πασά.

LES FEUILLES LIBRES, pa-
raissant le 1er de chaque mois.
Directeur Marcel Raval, 81, ave-
nue Victor Hugo, Paris (XVI).
Abonnement frs 15.

AMYNA, καθημερινὴ πρωινή ἑφη-
μερίς, ὄργανον τῶν ἐργατικῶν τάξεων
τῆς Ἑλλάδος. Διευθυντής: Τ. Λαμ-
πρινόπουλος, Πανεπιστημίου 43, Ἀ-
θήνα. Συνδρομ. 74 δραχ.

Pour paraître très prochainement,
aux Editions de «Grammata»

TRIPTYQUE, poèmes par Fer-
nand Leprette. Exempleire sur
papier ordinaire 4,50 fr. ou P.T.
15, Exempleire sur papier du luxe
12 fr. ou P.T. 40.

ΤΑ "ΓΡΑΜΜΑΤΑ" ΠΟΥΛΙΟΥΝΤΑΙ :

Στὴν **ΑΔΕΞΑΝΔΡΕΙΑ** : Στοῦ **ΔΑΡΔΑ**, Rue Mosquée Attarine,
ΑΔΕΛΦΩΝ ΝΤΑΦΩΤΗ στὸν ἴδιο δρόμο, Στοῦ **ΣΑΟΥΛΗ-
ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ**, Boulevard Ramleh καὶ Cherif Pacha,
Στοῦ **ΝΕΡΑΝΤΖΗ** ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Τράπεζα τῶν Ἀθηνῶν,
Στὴ **ΛΑΪΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ**, Sidi Mitwalli, Στοῦ **Ν. ΦΙ-
ΡΙΠΠΙΔΗ**, Β.Ρ. 1715, Στοῦ **ΣΙΓΑΛΑ** καὶ **ΓΡΙΒΑ** καὶ στὸ
Γραφεῖο τῶν «Γραμμάτων».

Στὸ **ΚΑΪΡΟ** στὸ Βιβλιοπωλεῖο : **LIBRAIRIE D'ART**.

Στὴν **ΑΘΗΝΑ** στὰ βιβλιοπωλεῖα : **Γ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ**, **Ι. Δ. ΚΟΛ-
ΛΑΡΟΥ**, **ΜΙΧ. Σ. ΖΗΚΑΚΗ**, **ΧΡ. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ**.

Στὴ **ΣΜΥΡΝΗ**, στὸ βιβλιοπωλεῖο **Λ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΠΟΥΛΟΥ**.

Στὴν **ΚΕΡΚΥΡΑ** στοῦ **κ. Ν. ΙΩΑΝΝΙΔΗ**.

Στὴ **ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ**, στὸ Βιβλιοπωλεῖο **Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ**
καὶ **Σας**.

Στὴν **ΚΡΗΤΗ**, στὰ Χανιά στὸ βιβλιοπωλεῖο **ΦΟΡΤΣΑΚΗ**, στὸ
Ἡράκλειο στὸ βιβλιοπωλεῖο **ΑΛΙΚΙΩΤΗ**, καὶ στὸ Πρακτορεῖο
ἐφημερίδων **Α. ΧΑΡΩΝΙΤΑΚΗ**.

Στὴν **ΠΟΛΗ** στὰ βιβλιοπωλεῖα: **Π. ΑΓΓΕΛΙΔΗ**, καὶ **Σ. ΝΙΑΡΟΥ**.

Στὴν **ΚΥΠΡΟ**, στὴ Λεμεσό, στὸ βιβλιοπωλεῖο **Ν. ΤΟΡΝΑΡΙΤΗ**.

Στὸ **ΠΑΡΙΣΙ** στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ «Soi-même», 88 Rue
Rochechouart, καὶ στὸ βιβλιοπωλεῖο **JACQUES ROVO-
LOZKY & Ce**, 13 Rue Bonaparte.

Στὴ **ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ**, στὸ Γραφεῖο τῆς Greek Socialist Union in
America, 793 Second Avenue.

Στὴν **ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ**, στὰ Γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας **ΕΠΟΧΗ**.

Στὸ **CANTON, OHIO**, στὸ Βιβλιοπωλεῖο **Χ. Μαρκιάκη**.